

1999. LIII. ÉVFOLYAM 1. SZÁM

1999. LIII. ÉVFOLYAM 1. SZÁM / TARTALOMJEGYZÉK

TARTALOMJEGYZÉK

**INHALTSVERZEICHNIS (Ödenburger Rundschau, Lokalhistorische Quartalschrift,
Redaktion: Katalin G. Szende)**

A VÁROS ÉS HATÁRA

DIE STADT UND IHRE UMGEBUNG

- Gimesi Szabolcs: Gondolatok a soproni bor múltjáról és jelenéről 3
Gimesi, Szabolcs: Gedanken über die Vergangenheit und Gegenwart des Ödenburger Weingebietes
- Kücsán József: Hol termett a soproni bor? Sopron szőlőskertjei a 17-18. században 5
Kücsán, József: Wo wurde der Ödenburger Wein angebaut? Die Ödenburger Weingärten im 17.-18. Jahrhundert
- Égető Melinda: Adatok a Sárvár-Felsővidéki Uradalom szőlőhegyeinek életéhez a 19. század elején 21
Égető, Melinda: Angaben zur Geshichte der Weinberge der Herrschaft Sárvár-Felsővidék am Anfang des 19. Jahrhunderts
- Varga Imréné: „Annyi szépséget a városkörnyék egyetlen része sem rejt magában, mint a Virág völgy...” Adatok e terület történetéhez 30
Frau Imre Varga: Angaben zur Geschichte des Blumentales

MŰHELY

KLEINE MITTEILUNGEN

- Molnár Tibor–Székely Lajos: A szőlészet és a borászat átalakulása a soproni borvidéken 1946-tól napjainkig 45
Molnár, Tibor–Székely, Lajos: Die Entwicklung des Weinbaues auf dem Ödenburger Weingebiet ab 1945 bis heute
- Kiss Andrea: A Fertővel kapcsolatos vitás kérdések középkori okleveleinkben 53
Kiss, Andrea: Fragwürdige Punkte in unseren mittelalterlichen Urkunden betreffend des Neusidler-Sees
- Dominkovits Péter: Sopron vármegye 1688. évi statútuma a szőlőkapások munkadíjáról 62
Dominkovits, Péter: Die Statut des Komitates Ödenburg über die Tagelöhne der Hauer aus dem Jahre 1688.

SOPRONI ARCOK

NEKROLOGE

Mátyás Csaba: „Neked két hazát adott a végzeted...” In memoriam Sziklai Oszkár (1924-1998) 67

Mátyás, Csaba: „Dein Schicksal gab Dir zwei Heimat” In memoriam Oszkár Sziklai (1924–1998)

Zoltán László: Budaker Oszkár (1896-1952) 69

Zoltán, László: Oszkár Budaker (1896–1952)

SOPRONI KÖNYVESPOLC

BÜCHERSCHAU

Nemes András: Askercz Éva: Soproni tájakon. Válogatás id. Storno Ferenc vázlatkönyveiből, 1845-1870. 73

Nemes, András: Askercz Éva: Soproner Landschaften. Eine Auslese aus den Skizzenbücher von Franz Storno, 1845–1870.

Mastalirné Zádor Márta: Sopron bibliográfiája az 1997. évre 74

Mastalir-Zádor, Márta: Die Bibliographie von Ödenburg fürs Jahr 1997

Flórián Mária: Domonkos Ottó: A magyarországi takácsok mintakönyvei (A Soproni Múzeum kiadványai 4. Sopron, 1998. 534 oldal) 92

Flórián, Mária: Domonkos Ottó: Die Musterbücher der Weber in Ungarn

KÖZLEMÉNYEK

MITTEILUNGEN

94

 Soproni Szemle. A Soproni Városszépítő Egyesület helytörténeti folyóirata.
Alapította Heimler Károly.

Megjelenteti a Soproni Szemle Alapítvány, Sopron Megyei Jogú Város támogatásával.
Felelős kiadó Dr. Ádám Antal.

Megjelenik évente 4 alkalommal, összesen 24 ív terjedelemben.

További támogatóink az Autoliv Kft., a Soproni Sörgyár, a Németh Villamossági Kft.

SZERKESZTŐSÉG

Askercz Éva, Dominkovits Péter, Gosztom András technikai szerkesztő, Hiller István, Kücsán József,
Németh Ildikó titkár, Szende Katalin felelős szerkesztő, Turbuly Éva

SZERKESZTŐBIZOTTSÁG

Bircher Erzsébet, Csapody István, Domonkos Ottó, Gimesi Szabolcs,
Gömöri János, Hárs József, Horváth Zoltán, Környei Attila, Kubinszky Mihály,
Metzl János, Molnár László, Németh László, Pápai László, Sarkady Sándor

Szerkesztőségi órák minden hónap harmadik csütörtökjén 14–17 óráig
a Városszépítő Egyesület Új u. 4. alatti helyiségében.

Az 1998/1. számtól a Soproni Szemle teljes szövege olvasható:
www.sopron.hu/SOPRONI_SZEMLE

Terjeszti a RÁBAHÍR Rt. Előfizethető bármely hírlapkézbesítő postahivatalnál, a Magyar Posta Hírlapelőfizetési és Elektronikus Postaigazgatóság (HELP) Irodájában (1900 Budapest, Lehel út 10/a), a Soproni Levéltárban (9400 Sopron, Fő tér 1.) valamint kedvezményes áron, az egyesületi díjjal kombinálva minden év végén a Soproni Városszépítő Egyesületnél (9400 Sopron, Új u. 4.). Előfizetési díj 1998-ra egy évre 500 Ft, egyes szám ára 150 Ft. Régebbi évfolyamok és példányok (1956-tól) a Soproni Levéltárban kaphatók.

A Soproni Szemle Alapítványt támogatni szándékozók részére csekk kérhető az alapítvány kuratóriumának postacímén (9401 Sopron, Pf. 5.). Az adományozók a felajánlott összegeket adóalapjukból levonhatják.

Készült a Hillebrand Nyomda Kft. Üzemében (9400 Sopron, Csengery u. 51.). Felelős vezető Hillebrand Imre.
HU ISSN 0133 – 0748

1999. LIII. ÉVFOLYAM 1. SZÁM / A város és határa

3A város és határa

1999. LIII. ÉVFOLYAM 1. SZÁM / A város és határa / Gimesi Szabolcs: Gondolatok a soproni borvidék múltjáról és jelenéről

Gimesi Szabolcs: Gondolatok a soproni borvidék múltjáról és jelenéről

Öröm számomra, hogy a Magyar Borvárosok Szövetségének Elnökeként Sopron borászati hagyományainak múltjáról és jelenéről írhatok. Természetesen mivel sem történész, sem szőlészettel, borászattal foglalkozó szakember nem vagyok, ezért gondolataim elsősorban az elmúlt időszak borral foglalkozó turisztikai, kulturális, szakmai eseményeivel foglalkoznak.

Sopron szőlészete és borászatának múltban is és a jelenben is fontos szerepe van. Nem véletlen ugyanis, hogy a középkori város anyagi jólétének alapját ez a gazdálkodási ág teremtette meg. Az ezzel foglalkozó szakirodalom mint aranykort emlegeti azt az időszakot, amikor a soproni bor Csehországtól Sziléziáig kedvelt ital volt. Jellemző, hogy a soproni toronyőrnek nemcsak a tűz figyelése, hanem az is feladata volt, hogy jelezze, érkezik-e idegen bor a városba. Egyéb piacvédő intézkedések később is megjelentek, de a toronyőr feladata a mai Soproni Borrend avatási ceremóniájának alapmotívuma lett. A legenda később megemlékezik Napólenonról is, akinek katonái állítólag hozzájárultak a Kékfrankos név adományozásához.

A szőlőtermesztés egyik lényeges dátuma 1846, a Weinbauverein megalapítása, mely egyesület később az országos érdekvédelmi szervezet mintájául szolgált. Az egyesület célja az volt, hogy a szőlőtermelés terén időszerű javaslatokkal és újításokkal segítse a termelés minőségének emelkedését. Az egyesület megszűnése után 1895-ben a Soproni Szőlőbirtokosok Egyesülete folytatta a munkát, melynek 380 tagja volt és elérte, hogy 30 időszakos borkimérési engedélyt kaptak a gazdák. Ezen engedélyek alapján működhettek a termelői borkimérések, az úgynevezett Buschenschankok. Megjegyzem, hogy a Buschenschank intézményét még a Sopronból kitelepített németek is magukkal vitték, akik új hazájukban és új városukban, Bad Wimpfenben is évről-évre Buschenschankot nyitnak. Ezzel arra is utaltam, hogy a szőlőtermesztés és borászat 1946-ig elsősorban a német lakossághoz, gazdapolgárokhöz, az ún. poncihterekhez kötődött és kötődik a mai napig is. Leszármazottaik fontos szerepet töltenek be a város borászatában. A Bruckner, Zeberer, Fleck családok folytatták őseik tevékenységét és hozzájárulnak a soproni borászat fellendüléséhez.

A soproni történelmi borvidék jelenleg az ország egyéb borvidékeihez képest „Csipkerózsika-álmát alussza”. Ebből a helyzetből kell kimozdítanunk, hogy ismét ország- és Európa-szerte neves borvidékké válhassunk. Sopron város első számú vezetőjeként én is fontosnak tartom ezt a kérdést. Az elmúlt években jó néhány olyan dolog történt, melyhez az Önkormányzat, illetve Polgármesteri Hivatal hathatós támogatást adott, mely segítette a borvidék fejlődését.

4A város felhasználta szerteágazó nemzetközi kapcsolatait a borvidék fejlesztése érdekében – és kapcsolatfelvétel történt mind a párizsi székhelyű – 1921-ben alapított Nemzetközi Szőlő- és Borhivatallal, mind az Európai Borvárosok Szövetségével, a Kismarton székhelyű Európai Borlovagrenddel. Így kerülhetett sor 1996-ban az Európai Borvárosok találkozójára, melyen részt vett Párizsból Marc Georges Dutruc-Rosset főigazgató. 1997-ben a Nemzetközi Szőlő- és Borhivatal védnökséget vállalt a Páneurópai Vörösborverseny felett. A hivatal igazgatójával és munkatársaival történt megbeszélések egyértelművé tették, hogy a Soproni Borvidéknek az Unióba a kékfrankos megtartásával kell érkeznie. Nem szabad abba a hibába esni, hogy csak világ fajtákat termelünk, és ezzel arculatunkat is elveszítjük. A Soproni Kékfrankosnak a borvidék zászlós borának kell lennie, melyet meg kell ismertetni és kedveltetni a fogyasztókkal.

A sienai székhelyű Európai Borvárosok Szövetsége a borvidék érdekében tett erőfeszítéseinket elismerve, Magyarországról elsőként Sopront hívta meg az 1998-ban, Montespertoliban (Firenze) tartott tanácskozására. A találkozások, eszmecserék megmutatták, hogy a jó bornak igenis kell a cégér, és a bormarketingnek kiemelkedő szerepe van egy-egy borvidék felemelkedésében.

Erre nagyon jó példa a szomszédból a burgenlandi Zarány esete, ahol Sopronhoz hasonlóan kelta, avar sírokat találtak és az egyikben négy apró szőlőmag is volt. Erre a még régészi szemmel sem jelentős felfedezésre építve komoly marketing tevékenységet kezdtek, és büszkén hirdetik magukat, mint Ausztria legrégebbi szőlőtermesztő községe. A soproni kezdeményezések nemcsak külföldre irányultak, hanem a város Magyarország azon szőlőtermesztő városaival is kapcsolatba lépett, amelyek 1987-ben a Nemzetközi Szőlő és Borhivataltól elnyerték a Nemzetközi Szőlő- és Borváros címet. Ezek a városok Sopron vezetésével 1997-ben megalakították a Magyar Szőlő- és Borvárosok Szövetségét, melynek elnöki teendőit Sopron város polgármestere látja el.

A bordiplomáciai tevékenység mellett helyben is támogatjuk a borászattal kapcsolatos eseményeket, elképzeléseket. Szeretném kiemelni 8 éve rendszeresen májusban megrendezett Soproni Borünnepet, melynek ötlete a Soproni Fúvószenekartól származik. Kezdetben a Várison, majd a Fő téren rendezett eseményen a fúvószenekar találkozik a borkóstolással, azaz a Fúvószenekar muzsikája mellett soproni gazdák

kínálják legjobb boraikat. Reményeink szerint hasonló jelentőségű rendezvénné nő ki magát a Szüreti Napok is, melyet a TIT helyi szervezete vall a magáénak. Az említett programok részét képezik a Soproni Bor Útja című programnak, mely 1997-ben indult a Kisalföldi Vállalkozásfejlesztési Alapítvány gondozásában, és a legteljesebben foglalkozik a borvidék fejlesztésével. Mindezek után már csak a tervek és a vágyak maradnak hátra. Szándékaink szerint hamarosan korszerű borpalackozó segíti a borvidéket, valamint Bormúzeum fogja várni a szakembereket és laikusokat, akik kíváncsiak a legjobb soproni gazdák legjobb boraira.

Záró gondolatként szeretném megjegyezni, hogy a Soproni Borvidék felemelkedése egy hosszas folyamat lesz, melyben egyaránt részt kell venniük a szőlőtermesztőknek, borászoknak, az idegenforgalmi szakembereknek és mindenkinek, aki szereti a soproni bort. Ez az összefogás teremtheti meg a felemelkedést és az összefogást az országban is, hogy a magyar borok Európa vezetői borai közé emelkedhessenek.

1999. LIII. ÉVFOLYAM 1. SZÁM / A város és határa / Kücsán József: Hol termett a soproni bor? Sopron szőlőskertjei a 17–18. században

5 Kücsán József: Hol termett a soproni bor? Sopron szőlőskertjei a 17–18. században

Ha Sopron történetének kutatói a városfallal övezett terület utcáinak, tereinek, házainak vagy telkeinek elhelyezkedésére kíváncsiak, viszonylag könnyű helyzetben vannak, hiszen a város topográfiája a számos korábbi régészeti, történeti és művészettörténeti bűvárlatnak köszönhetően többé-kevésbé ismert a rómaiaktól napjainkig.¹⁽¹⁾ Nem mondhatók ilyen szerencsésnek a város agrártörténetével foglalkozók. A város határáról, az azt behálózó utakról, az erdő és a művelés alá fogott területek részarányának esetenkénti változásáról igen keveset tudunk. Alig van információnk a különféle területek művelési ágak szerinti megoszlásáról, a szántók, szőlők, gyümölcsöskertek, rétek elhelyezkedéséről, termőhelyi sajátosságairól, művelésük jellegéről. Ezt a kevés tudást sem annak köszönhetjük, hogy tervszerű, célzottan a város külterületeire koncentrált kutatások folytak, hanem mert valamilyen más téma feldolgozásának ürügyén különféle dűlők, határrészek is szóba kerültek. Így módon ismerjük Házi Jenő 1962-es, ill. Mollay Károly 1963-as publikációiból a Katzendorfer dűlő korai említéseit és elhelyezkedését,²⁽²⁾ Dávidházy István és Mollay Károly 1992-es cikkeiből a Kis- és Nagytómalom völgyére, valamint a Felberbrunn dűlőre vonatkozó korai adatokat,³⁽³⁾ és ugyancsak Mollay Károly egy másik tanulmányából a Rosengarten dűlő múltját.⁴⁽⁴⁾ Holott napjainkban is hasznosak lennének, de a közeli jövőben minden bizonnyal még nagyobb szükségünk lesz ezekre az információkra, hiszen a számítástechnika lehetőségeinek kihasználásával alkalmunk lesz a nagy tömegben rendelkezésre álló források – adójegyzékek és -könyvek, végrendeletek, hagyatéki leltárak, árvaszéki iratok, etc. – feldolgozására, értelmezésére. Elsősorban tehát olyan térképeket kell felkutatnunk, vagy ha nem lelünk, szerkeszteniünk, mely térképek a fent említett ismereteket megbízható módon tartalmazzák.

Eddigi tudomásunk szerint a legkorábbi használható felmérések, melyek azonos időben készültek és nagy összefüggő területeket ábrázolnak, a II. József-féle felvétel lapjai, melyek a városi levéltárban fellelhetők, bár nem teljes számban és erősen rongált állapotban.⁵⁽⁵⁾ Azzal is számolnunk kell, hogy a város adófizetésre kötelezett lakóinak nem csak Sopron szorosan vett közigazgatási területén belül lehettek birtokai, hanem a környező nyolc jobbágyság határában, ritkábban még azokon túli településen (pl.

Ruszt) is. Ha a szóban forgó, 1296 és 1546 között különféle úton-módon ⁶megszerzett községek – Ágfalva, Balf, Bánfalva, Harka, Kelénpatak, Kópháza, Lépesfalva és Meggyes – kataszteri térképeit is átvizsgáljuk, több olyan dűlőnévvel, szőlőskerttel találkozunk, melyek a középkor óta jelen vannak a soproni forrásokban, de a város 19. század második feléből származó kataszteri ívein már nem szerepelnek. Ennek ellenére bizonyos, hogy az ezekben a szőlőskertekben termett bor a kereskedelembe „soproni” megjelöléssel került be, a címben feltett kérdésre tehát csak akkor válaszolhatunk, ha ezeket a területeket is a történeti borvidékhez soroljuk. A 19. század középső harmadát tekintve kitűnően használhatóak az 1850-es években készült kataszteri felmérések a környező községek határaitól.⁶⁽⁶⁾ A ma is leggyakrabban használt átnézeti térkép a város határáról az 1936-ban készült Heimler topográfia II. sz. mellékleteként megjelent lap, amely a 19. század végi, 20. század eleji kataszteri térképek felhasználásával készült, illetve a hozzá tartozó jegyzék, amely 184 dűlő nevét tartalmazza⁷⁽⁷⁾. A fentiek ismeretében válik érthetővé, hogy a Heimler-féle – 1936-ban kitűzött céljának egyébként tökéletesen megfelelő – térkép miért nem alkalmas az 1848 előtti időszak topográfiai vizsgálódásaihoz. (Feltehetőleg Mühl Nándor is ezt az ábrázolást használta fel szőlészeti munkájának térképmellékleteként – némi elnagyolás után.⁸⁽⁸⁾) Természetesen az említetteken kívül még számos térkép áll rendelkezésünkre a 18. század utolsó harmadától kezdve. Ezek felsorolásától eltekintek, lévén a zömük valamely határrészlet ábrázolása – önmagában igen hasznos információk hordozója, de az adott időszak teljes külterületi beosztása hiányzik róluk, így használhatóságuk korlátozott.

Melyek is azok a területek, amelyek után nyomozunk? A Sopron 17–18. századi történetével foglalkozó irodalomban három esetet ismerünk, amikor a város adófizetésre kötelezett lakói által művelt szőlőskerteket felsorolják. Az első ilyen lista a Paur Iván által közölt Csányi János-féle krónikában található, ahol az 1684-es év eseményei között említi, hogy a tanács számos tisztségviselő bevonásával a városi ingatlanokat adóosztályokba sorolta – a házakat a bel- és külvárosban, a szőlőskerteket, a szántókat és a kaszálókat egyaránt. Szerencsés véletlen, hogy a szőlőskertek besorolását Csányi fel is jegyezte kéziratában, így ismerjük a 17. század végének hat osztályba sorolt szőlőskertjeit⁹⁽⁹⁾. Az eredetileg betűrendbe szedett, 96 dűlőt megnevező listát adóösszeg szerinti bontásban adom ismét közre, a későbbi elemzéseket megkönnyítendő:

1 denárral adóztak kapánként: Crenzweingarten; Roxgrundt; Saubrunner; Tieffenweg

2 denárral adóztak: Brunhietl; Dutlösser; Ertburger die Vntern; Felberbruner; Gaue; Grasner; Greffner; Greisser ober vnd vntere; Himmelsthron; Harmlehn hin ab die schlöchten; Heyl. Creuzer; Irnfrüdt die warmben; Kayndarffer; Kolmberg die schlöchten von des Stathpfahrer weyngarten herauff; Kieberg heroben die raissbeissigen; Langschilling hereinwärts dess Zaussig; Laimb. Gruber zu Mörwisch; Plachner; Poltesbamgarten; Potzman ein 10 heroben bey den Aeckern; Sauriessl; Zarhalbn

3 denárral adóztak: Angerer; Badtner von ... Öeten, biss zu den Kauffweingarten; Ertburger die Ober, ..., die Vntern; Ertburgerscheyben; Fraunheutl; Glasser; Garten vor den Michaelsthor; Judtenfreithoff; Haussberg; Hollesgrundt; Ingerlehr; Ircher; Junge weingarten zu Harcke; Kauffweingarten; Langschilling ausser des Zaussig, in vntern Orth; Lewer In Poten; Neybürg zu Wandarf; Potzman die guten; Preischler; Rabenkropff; Rinssler; Rosengarten; Satzl zu Mörwisch; Stainpiechel alda [zu Mörwisch]; reyffbeissigen Stainhauffen; Seyenreimb; Scheuchner; Sülberberg; Stinckebrun; Vllmüzer; Wayer; Weitengrundt Insgesamt; Wysser Ins gesambt

4 denárral adóztak: Aertzgrueben; die schlechtern Aur; Altenburg zu Mörwisch; Bamgarten zu rust; die andern Claussner biss an die Höllesgrundt; Eyssner; Frothner; Goltberg; Haydter; Hoche Harmlehr und von schwabenbergern biss auf die Öeten; Höller; Huntzberg; Irnfrüdt die kalten; Kamrath; Kolmberg; Kronberg; Kyeberg die gueten; Laymb. Gruber zu wolfs; Lewber Ins gesambt die andern; Magerler die

Kurzen gegen den stainhauffen; Neuberg; Ratenbedter; Saxgrundt; Steiger ins gesampt; Schwabenberg; Schlögeln; Voglgasang zu Rust; Wüterer

5 denárral adóztak: Aur die gueten bis wo sich der rothner anfangt; Hochmueth so auff der wolfser ihre Aecker stossen; Magerler die Langen; Stainhauffen Biss auff dess Pohn herauf; Starckner

6 denárral adóztak: Badtner die gueten, biss auff die Öeten von wolfs herauss; Claussner Hoche vnd Lange, biss auf die Öeten her auff; Kürcher Lange vndt Kurtze; Ramisch; Stainer ins gesampt

A következő szőlőskert-listát Thirring Gusztávtól ismerjük, ő gyűjtötte ki a városi adókönyvekből az 1736-os évre vonatkozó, szőlőt (is) termő dűlők neveit. Ez az időszak a soproni bortermelés és borkereskedelem 18. századi fénykora, ekkor a legnagyobbak a szőlővel beültetett területek: 1736-ban 1814 kh., 1748-ban 1923 kh. A város bevételeinek jelentős hányada is a bortermelésre kivetett adókból származik, pl. 1734-ben 30,17%.¹⁰⁽¹⁰⁾

1736-ban 80 dűlőt nevez meg a forrásunk, ez kevesebb a Csányi-féle listán lévőknel, elsősorban a nagyobb területű dűlők jelzős és helyhatározós szerkezetekkel megkülönböztetett más-más minőségű részei hiányzanak, illetve város közigazgatási határain kívül eső területek egyes dűlői nem szerepelnek rajta. Ám néhány ezek közül is megmaradt a felsorolásban, pl. a Harkához tartozó *Himmelsthron*, a Meggyes határában fekvő *Goldberg*, vagy a Rákos határában lévő *Katzendorfer*. Talán azt jelenti ez, hogy a nevezett idegen községekben lévő dűlőkben oly nagy területeket birtokoltak a soproni illetőségű polgárok, mintha már a város határán belüli földekről lenne szó ?

1736-ban a következő dűlők szőlőskertjei után fizettek a város polgárai:

1 denárral adóztak kapánként: Kreuz, Sauberg, Saubrunn.

2 denárral adóztak: Brunnhüttl, Dudles, Erdburger, Felberbrunner, Gauer, Grassner, Greisser, Irnfried, Katzendorfer, Lamgruber, Plagner, Pöltlesberg, Saurüssel, Schlechner, Zarhalm.

3 denárral adóztak: Angerer, Erdburger, Frauhandl, Glaser, Goldberg, Himmelsthron, Ircher, Kaufweingarten, Langschilling, Löwer, Neuburg, Preischler, Potzmann, Satzel, Saxenstein, Steiger, Tieferweg, Ulmitzer, Watzer (Weitzer), Wiederer, Wieser.

4 denárral adóztak: Altenberg, Artzgruber, Eisner, Frettnr, Goldberg, Hader, Harmler, Höller, Höllesgrund, Hundsberg, Judenfriedhof, Kanratz, Kühberg, Kolnberg, Klausner, Kronberg, Lamgruber, Michaelergarten, Neuberg, Rothenpeter, Saxgrund, Schwabenberg, Steiger, Weidengrund.

5 denárral adóztak: Auer, Etzer, Hausberg, Hochmuth, Mageler, Molter, Silberberg, Strackner, Stauhauff, Stinkenbrunner.

6 denárral adóztak: Baadner, Baderscheiben, Hochmuth, Kircher, Klausner, Ranisch, Staner (Steiner).

Tudjuk, hogy a 18. század közepétől kezdve a soproni borkereskedelem s ezzel együtt a szőlészet csillaga is leáldozóban volt. Az osztrák örökösödési háborúban elvesztett Szilézia piacai bezárultak, a korábban oly jól jövedelmező bortermelés válságba került.¹¹⁽¹¹⁾ A kortársak állításai és a kutatás bizonyosságai szerint számos gyenge adottságú termőhelyen kiirtották a szőlőültetvényeket, helyüket szántóföldek vagy gyümölcsöskertek foglalták el.¹²⁽¹²⁾ Átalakították ennek megfelelően az adózás rendjét is. A korábban hat adóosztályba sorolt termőhelyeket két osztályba vonták össze és az adótételek közötti arányokat is megváltoztatták. Az egykor volt 1-6 denár közötti ötszörös különbség az új szisztéma szerint 25 %-nyira csökkent. A gyengébb szőlőskertek után kapánként 15, a jobbnak minősítettek után 20 denárt kellett fizetni – mi sem bizonyítja ennél ékebben a bortermelés jövedelmezőségének tragikus hanyatlását! Harmadik, immár csak két osztályos besorolású jegyzékünk 1784-ből származik:¹³⁽¹³⁾

15 denárral adóztak kapánként: Altenberger, Angerer, Ausser, Blagner, Bodenlöwer, Breischler, Brunnhüttl, Dudles, Eisner, Erdburger, Felberbrunner, Gauer, Glaser, Goldberg, Goldbergleitner, Grassner, Greisser, Harmler, Haus Satz, Höllesgrund, Ingerler, Ircher, Katzendorfer, Krassner, Kreuz, Kurzweidengrund, Krestner, Langschilling, Mittergreisser, Obergreisser, Oberlöwer, Potzmann, Pöltlesberg, Preischler, Rabengropf, Rexgrund, Rissler, Rosengartl, Sauerbrunner, Saurüssl, Szal, Scheichner, Setzenrein, Steinbügel, Tiefenweg, Wazer, Weidengrund, Widerer, Wieser, Zarhalm.

20 denárral adóztak: Altenberg, Artzgruber, Auer, Badner, Badnerscheiben, Bodenklausner, Eisner, Erdburger, Etzer, Frötner, Goldberg, Guten Gart, Guttensteiner, Hader, Haller, Harmler, Hausberg, Hochmuth, Hoche Klausner, Höller, Hundsberg, Irnfried, Judengarten, Jüdischer Freudhof, Jungenweingerten, Kanratz, Kaufweingarten, Kircher, Klausner, Klausner Satz, Kohlberg, Kronberg, Kurzenweidengrund, Kuhberg, Lahmgruber, Löwer, Magerler, Michelergarten, Neuberg, Neuburg, Nussrahn, Oberkohlberg, Oberlöwer, Obersteiger, Preischler, Ramisch, Rothenpeter, Saxgrund, Scheichner, Schlögl, Schwabenberg, Silberberg, Sonnenberg, Spornsteiner, [9](#)Spitzanger, Spitzkircher, Spitzsteiner, Starkner, Steiner, Steinhafen, Stinkenbrunner, Uhlmitzer, Unterlöwer, Untersteiger, Watzer, Weidengrund, Wöderer.

60 denárral adózott (!): Hochmuth

Amint azt előjában már említettem, a környező községek külterületeit is át kell tekintenünk, ha teljesebb képet akarunk. Sajnos a falvak határáról, szőlőskertjeiről sem dűlőnévjegyzékünk, sem megfelelő részletességű térképünk nincs az 1850-es éveket megelőző időszakból. Ezért az elérhető legkorábbi térképekre, az 1856–1857-ben készült kataszteri felmérésekre kell támaszkodnunk.

Ágfalva 1856-ban készült térképén a községtől északnyugatra van a „*Haussatzacker*” dűlő, melynek középső és déli részén szőlőparcellákat találunk, a faluhoz közelebb eső részen „*Haussatzweingarten*”(1)[14\(14\)](#) megjelöléssel. A településtől északkeletre két dűlőben is látunk szőlőket, az egyik a vasútvonal északi oldalán a „*Weidenacker*”(2), másik a vasút déli oldalán a „*Hofweingarten*”(3). A községtől keletre, az Ágfalva–Bánfalva–Sopron hármas határérintkezés csücskében van a „*Brandacker*”(4) dűlő, több szőlőskerttel. A falutól délnyugatra fekszik a „*Hausberg*”(5) dűlő, számos szőlővel.

Kelénpaták 1856-os térképén a falut északkeletről ölelő dombok oldalában találjuk a szőlőskerteket. A községtől a legtávolabbi a „*Faifer*”(6), ezt követik kelet-délkeleti irányban a „*Mladi Werch*”(7), a „*Pustika*”(8) és a „*Haussatzel*”(9) dűlők, számos szőlőskerttel, le egészen a Kelenpaták–Cínfalva–Sopron hármas határ érintkezési pontjáig. Meggyes ugyancsak 1856-os keltezésű térképén a szőlők zöme a falutól északi, északnyugati irányban, a Fertőre lejtő dombok oldalában fekszik. A Margitbánya–Ruszt–Meggyes hármas határ csücskétől déli irányba húzódik a szőlőparcellákkal teli „*Goldberg*”(10), melyet a soproni forrásokból már a korai időktől ismerünk. A Goldberg alsó, déli részéhez csatlakozik keletről a kisebb kiterjedésű, de szintén számos szőlőparcellát mutató „*Wiesen Aecker*”(11). A falutól északra, de közelebb hozzá, találhatóak egymás mellett az „*Attenberg*”(12) és a „*Haider*”(13) dűlők szőlőskertjei. A községtől északnyugatra, a margitbányai határ közelében van a „*Haidacker*”(14) dűlő. A faluhoz közel, a Haider parcellái alatt találjuk a „*Steiner*”(15) dűlőt, tőle keletre a „*Salzaecker*”(16) és a „*Seeaecker*”(17) területnek el, mint a Fertőhöz legközelebb eső szőlőskertek. A településtől délnyugatra, a rákosi határhoz közelítő részen fekszik a „*Steinaecker*”(18) dűlő – mást, mint szőlőültetvényt, alig látunk benne.

Rákos határának az 1850-es évek második feléből származó kataszteri térképét sajnos nem leltük fel a Soproni Levéltárban. Köszönhetően viszont a város és a Püspökség közötti, a középkor óta századonként meg-megújuló vitáknak, villongásoknak és határpereknek, majd a perek utáni megegyezést kitűző

térképeknek, a határos területek néhány fontos dűlőjét ismerjük. Egy 1760-ban készült kéziratos térkép segítségével határozta meg Házi Jenő 1962-ben a „Katzendorfer”(19) dűlő helyét, amikor Macskakő vára után nyomozott: „... Kazendorfer szőlődűlő kb. 20 kh. nagyságú területet foglal magában és egyik oldalával a Fertővel, másik oldalával pedig a meggyes-rákosi 10erdővel határos.”¹⁵⁽¹⁵⁾ Röviddel később Mollay Károly pontosította a dűlő fekvésének meghatározását: „...a dűlőt északon a Meggyes és Rákos közötti határ (ma: országhatár), nyugaton a Meggyesről Rákosra vezető országút, keleten pedig a Fertő menti rétek (a térképen: Wisen) szegélyezik. [...] Soproni forrásokban 1400-tól kezdve sűrűn szerepel a dűlő neve, mivel a soproni polgároknak voltak szőlőik zu *Katzendarff* (Sopr.Okl. II/1, 45 stb.). A német dűlőnév tehát már a XIV. században élt. A soproniak a győri püspök birtokában levő rákosi határnak csak a soproni határral szomszédos dűlőiben szereztek szőlőt.

A rákosi határ északi részén ilyen volt a zu *Katzendorf* nevű dűlő, amely Sopron 1385-ben megszerzett jobbágyközségének, Meggyesnek (ma: Mörbisch) határával volt szomszédos; déli részén pedig a *Saubrunn* nevű dűlő, amely a soproniak által 1317–1324-ig megszerzett *Págya* nevű birtokkal (ma a város fertői határa) volt határos. E birtokviszonyokból adódtak a határperek a győri püspök és Sopron város között.”¹⁶⁽¹⁶⁾ Mollay Károly fenti megállapításaihoz még annyit tennénk hozzá, hogy az általa említett rákosi *Saubrunn* dűlő egy 1760-as keletezésű, kéziratos, határkijelölést rögzítő térkép tanúsága szerint két részből állt. A fertői rétekig nyúlt le a soproni *Krefftner* dűlővel szomszédos „*Unter Sauer Brunner Weingarten*”(20), melyben a parcellák hosszúsága 163,2 öl volt, és a fölötté fekvő, kisebb, a soproni *Felberbrunner* dűlővel szomszédos „*Wald Sauer Brunner Weingarten*”(21), melyben a parcellák hossza 72 ölnyi.¹⁷⁽¹⁷⁾ Ha ugyanezen térképen követjük annak az útnak a vonalát mely az imént említett soproni ill. rákosi dűlőket 235,2 bécsi öl hosszúságban választotta el és tovább haladunk 612,8 ölnyi távolságot, a rákosi határ „*Creuz Weingarten*”(22) dűlőjének sarkához érkezünk. Ettől a sarokponttól 152,5 öl távolságra kezdődik egy szabálytalan alakú beszögellés, ahol is a rákosi szőlőskert sarkába beékelődik az általunk „*Oedenburger Creuz Weingarten*”(23) néven ismert dűlő. Mivel itt a szőlőskert felső sarkában a Kőhídnál („*Steinbruck*”) négy út fut össze, aránylag több tájékozódási pontot adtak meg és mértek be. Ezen méretek segítségével hozzávetőleges pontossággal ki tudjuk számítani a *Creuz* dűlő területét, amit az 1760-as állapotában 4,8-5 kh. nagyságúnak vehetünk.¹⁸⁽¹⁸⁾ Ahhoz mérten, hogy a középkortól kezdődően milyen gyakran említik ezt a dűlőt a szőlőbirtokok leltározásánál, meglepően kicsinynek tartjuk a területét. Nem zárhatjuk ki, hogy a soproni polgárok itt is számos esetben „átbirtokoltak” a szomszéd falu határába, hiszen a rákosi *Creuz* szőlőskert nagysága szemmel láthatóan többszöröse a soproniének.

Balf 1856-os térképén a szőlőskerteket a falutól északra és délkeletre, a Fertőt kerítő dombsor oldalában találjuk. A legtávolabbi északi dűlő a „*Bonnaecker*”(24), több szőlőültetvénnyel. A község fölött észak-északnyugat irányban, a dombon lévő Szt. Farkas templomtól keletre és délre fekszik a „*Kirchenaecker*”(25), tekintélyes számú 11 és méretű szőlőparcellával. A Szt. Farkas templom és a fürdő közötti domboldalon kelet-nyugati fekvésű parcellákkal található a „*Haussatz*”(26) dűlő. A településtől délkeletre van a „*Fürkischaecker*”(27), több szőlővel, ezt követi Boz irányában a „*Satz*”(28) dűlő számos szőlőskerttel. A bozi határ mentén, a kiscenki birtokokhoz közelebbi részen van egymás mellett a „*Kraefen*”(29) és a „*Haidaecker*”(30) dűlő, sok szőlővel.

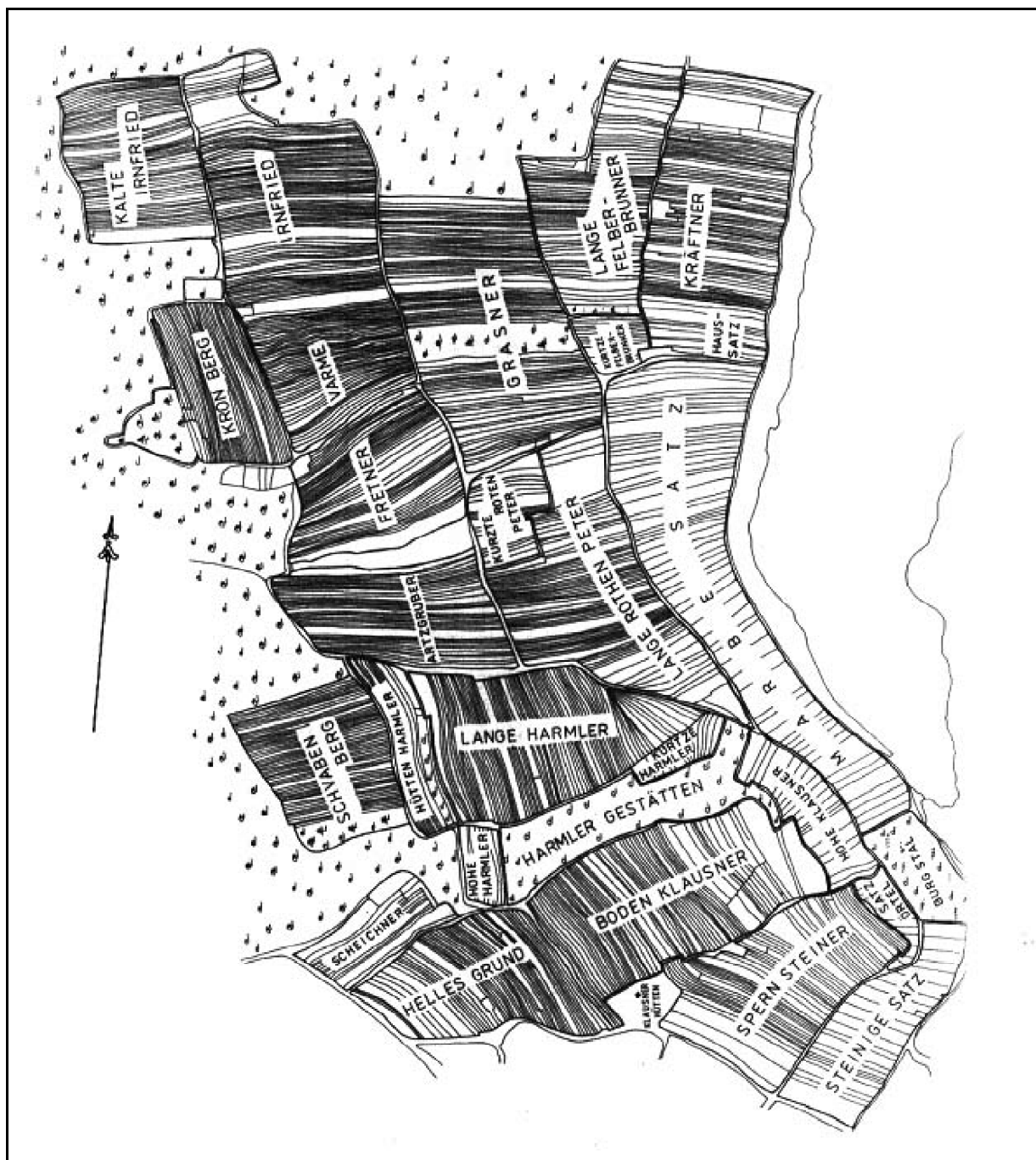
1. Sopron és a környező falvak határa

Kópháza 1857-ben készült térképén egyetlen dűlőben találtunk szőlőskerteket, a falutól észak-északkeleti irányban fekvő dombon, amit „*Werch*”(31) néven tüntet fel a térkép.

Harka ugyancsak 1857-es térképén a községtől északra, a „*Kogl*”(32) dűlő nyugati felében vannak szőlők. A településtől nyugat-délnyugat irányban további szőlőskerteket találunk a Sopron–[Sopron–]Nyék–Harka hármas határ találkozásának csücskében. Az egy csoportban fekvő dűlők közül az északi a „*Sonnenberg*”(33), a nyugati a „*Himmelsthron*”(34), a déli pedig a „*Silberberg*”(35). Mindhárom dűlőnév a 17–18. század óta folyamatosan jelen van a soproni forrásokban és úgy tűnik, hogy a kortársak soproni területként kezelték, hiszen a már említett II. József-kori térképeken egyértelműen a város határának szerves részeként ábrázolják. Ezt látszik igazolni az is, hogy a térképlapokon a Himmelsthron és a Sonnenberg dűlők teljes területe a soproni határ csatlakozó pontjaihoz húzott piros vonallal van jelölve – mintegy Sopronhoz csatolva. A piros vonal mellett a bejegyzés: „*Praetensions lienie der stadt Oedenburg*”, hevenyészett fordításban: „Sopron követelésének vonala”.¹⁹⁽¹⁹⁾

Bánfalva 1856-os térképén a falutól északnyugatra, az „*Erdei malom*” („*Waldmühle*”) fölötti dűlőkben találunk szőlőket. A legtovábbi a „*Lange Neuburg*”(36) dűlő, tőle keletre a „*Kurtze Neuburg*”(37), majd a „*Satz*”(38) dűlők következnek. A Lange Neuburg felső felében vannak a szőlőparcellák, a terület mintegy felét foglalják el, a másik két dűlő túlnyomó hányada szőlőskert, alig néhány keskeny szántóföld ékelődik közéjük. Érdekes még megjegyezni, hogy a községtől észak-északkeletre, a Satz dűlő mellett a térkép feltüntet egy „*Weingartenacker*”(39) elnevezésű területet, de szőlőt nem jelöl benne. Ha a névadás praktikumát és a dűlőnevek megtartásának konzervativizmusát figyelembe vesszük, bizonyosak lehetünk benne, hogy a megelőző évtizedekben ott is szőlőt termesztettek.

Lépesfalva 1856-ban készült térképén a településtől észak-északnyugatra a Sopronnádasd, Darufalva, Sopronkertes, Somfalva községek határának csatlakozási pontja közé ékelődik a falu szőlőhegye. A domb keleti és déli oldalán sűrűn egymás mellé telepítették a nyolc kisebb-nagyobb szőlőskertet, esetenként egy-egy dűlőút, vagy gyalogösvény jelenti közöttük a nehezen felismerhető határvonalat. A szőlők nyugatról keletre haladva a következőképpen követik egymást: „*Hochkogel*”(44), „*Brunnkegel*”(45), „*Krautsulzer*”(46), „*Unterkogelweingart*”(47), „*Langteitner*”(48), „*Klingler*”(49), „*Weingart*”(50), „*Wiesenweingart*”(51).²⁰⁽²⁰⁾

2. A fertői terület északi szőlőskertjei.

Végezetül Sopron város határának legkorábbi, az 1786 körüli évekre meghatározott térképlapjait kellene áttekintenünk, de az azokról felsorolandó dűlőket már megneveztük a három dűlőnévjegyzék ismertetésekor. Ezek a dűlők zömmel a ma is szőlőtermesztésre használt fertői és virág völgyi részeken terülnek el, térképlapjaikat mellékelem (2-4. térkép).[21\(21\)](#)

Csekélyebb volt a jelentősége a Felső és Alsó Löverekben jegyzett szőlőparcelláknak. Ezeknek a szőlőskerteknek a területe valószínűleg a 19. században fokozatosan csökkent, folyamatosan alakultak át gyümölcsösökké, pihenőkertekké. Fontosabb volt a várostól délnyugatra, a harkai határ mentén található néhány ültetvény, még ha a szőlőterület nagysága meg sem közelítette a fertői vagy virág völgyi szőlők területét. Bár mint láttuk, ezt a néhány, a 17. század első felétől már bizonyosan jegyzett szőlőskertet a 19. század második felétől Harka közigazgatási területeként tagosították, de a birtokviszonyok nyilvánvalóan nem változtak – az ott termelt bor bizonyos része továbbra is soproni pincékbe került.

Természetesen a város határában elszórva kisebb méretű szőlőparcellákat még találunk a 18. századi térképlapokon. Valószínű, hogy bizonyos dűlők arra alkalmasnak vélt részein telepítettek több-kevesebb szőlőt. Ha megtalálták a számításukat, megtartották, ha gazdaságtalannak bizonyult, kiirtották az ültetvényt. Ilyen lehetett az SvT. 1/8. térképlapon a „*Tiefenweg Weingarten*”(40), vagy az SvT. 1/9–1/10. lapokon a „*Zarhalben Weingarten*”(41). A határban található szőlők terjedelméhez mérten ezek a dűlőrészek a maguk egy-két tucatnyi parcellájával elhanyagolható mennyiséget jelentettek.

4. A Virág völgy szőlőskertjei.

15 Alaposan szemügyre véve a térképet feltűnhet, hogy a szőlők és a szántók parcellaméretei, különösen a szélességük, majd minden esetben eltérnek egymástól. A szőlők (különösen a középkortól ismert dűlőkben) irreálisan keskeny tagokban követik egymást, hasonlatosan a sűrű fésű fogaihoz. A szántók és a rétek ennél majd mindig szélesebbek. Következik ez az eltérő művelési módból, hiszen a szántó és kaszáló területeket az egy szekér, vagy az egy eke fordulásához szükséges méretnél keskenyebbre már nem lehetett osztani.

Eltért ettől a hagyományosan kézzel művelt, járművel nem járt szőlők feloszthatóságának mértéke, hiszen extrém esetben akár soronként is feloszthatták a megfelelő hosszúságú dűlők parcelláit a több évszázad adásvételei és öröklései során.²⁴⁽²⁴⁾ Ha tehát a határ egyes dűlőiben kisebb-nagyobb területen a környező parcellaméreteknél szembetűnően keskenyebb birtokokat látunk, joggal feltételezhetjük, hogy annak a földdarabnak valamilyen köze volt a szőlőhöz, még ha a térképlap aktuális bejegyzése nem is utal erre. Ilyen szokatlanul keskeny birtoktagokat láthatunk az SvT. 1/1. lap „*Au Wiesen*” és „*Au Aecker*”(42) közötti részén, illetve az SvT. 1/13. lap „*Potzman Kogel*”(43) megjelölésű területén. Nem zárhatjuk ki, hogy a 17. századi forrásokból ismert, de a 18. század végére már eltűnt Au és Potzman szőlőskertek helyét határozhatjuk meg így. További alapos elemzés újabb felismerésekre vezethet, különösen ha a várostörténet szempontjából oly jelentős térképlapok tisztítása és restaurálása egyszer megtörténik.

Arra viszont már most is alkalmasak egyes lapok, hogy az előzőekben ismertetett dűlőbesorolásokat bizonyos szempontú elemzés alá vegyük és ábrázoljuk. Mint az előzőekben láttuk, a 17–18. század fordulóján és első évtizedeiben a későbbi időszakot jócskán meghaladó kiterjedésű szőlőskerteket jelentősebb mértékben és differenciáltabban adóztatták. Vegyük például az 1684-es, 96 dűlőt felsoroló Csányi-féle listát. Ha ezt a feltehetően jövedelmezőség szerint megállapított besorolást egyben osztályba sorolásnak tekintjük és térképen megfelelő kóddal jelöljük, ismertté válik a 17. század végének megítélése a soproni szőlőskertek minősítéséről.

A kor szőlőművelőinek és borászainak realitásérzékét dicséri, hogy a felsorolt termőhelyek közül mindösszesen csak ötöt soroltak a 6 denáros első és ugyancsak ötöt az 5 denáros adótételű második osztályba. A korai felmérések hiányában és az átszámítási kulcsok bizonytalansága miatt nem ismerjük a mondott 10 szőlőskert pontos terület nagyságát, tehát nem tudjuk kimutatni azt sem, hogy hány százalékát jelentették ezek a termőhelyek a teljes termőterületnek. Ha feltételezzük, hogy a megnevezett szőlők a mai azonos nevű dűlők teljes területét elfoglalták, az első- és másodosztályú termőhelyek részarányát – nagy bizonytalansággal – maximum 10-12 százaléknak tehetjük. A 4 denáros harmadosztályba 28, a 3 denáros negyedosztályba 33 dűlőt soroltak, mindösszesen 61-et, a szőlőskertek zömét.

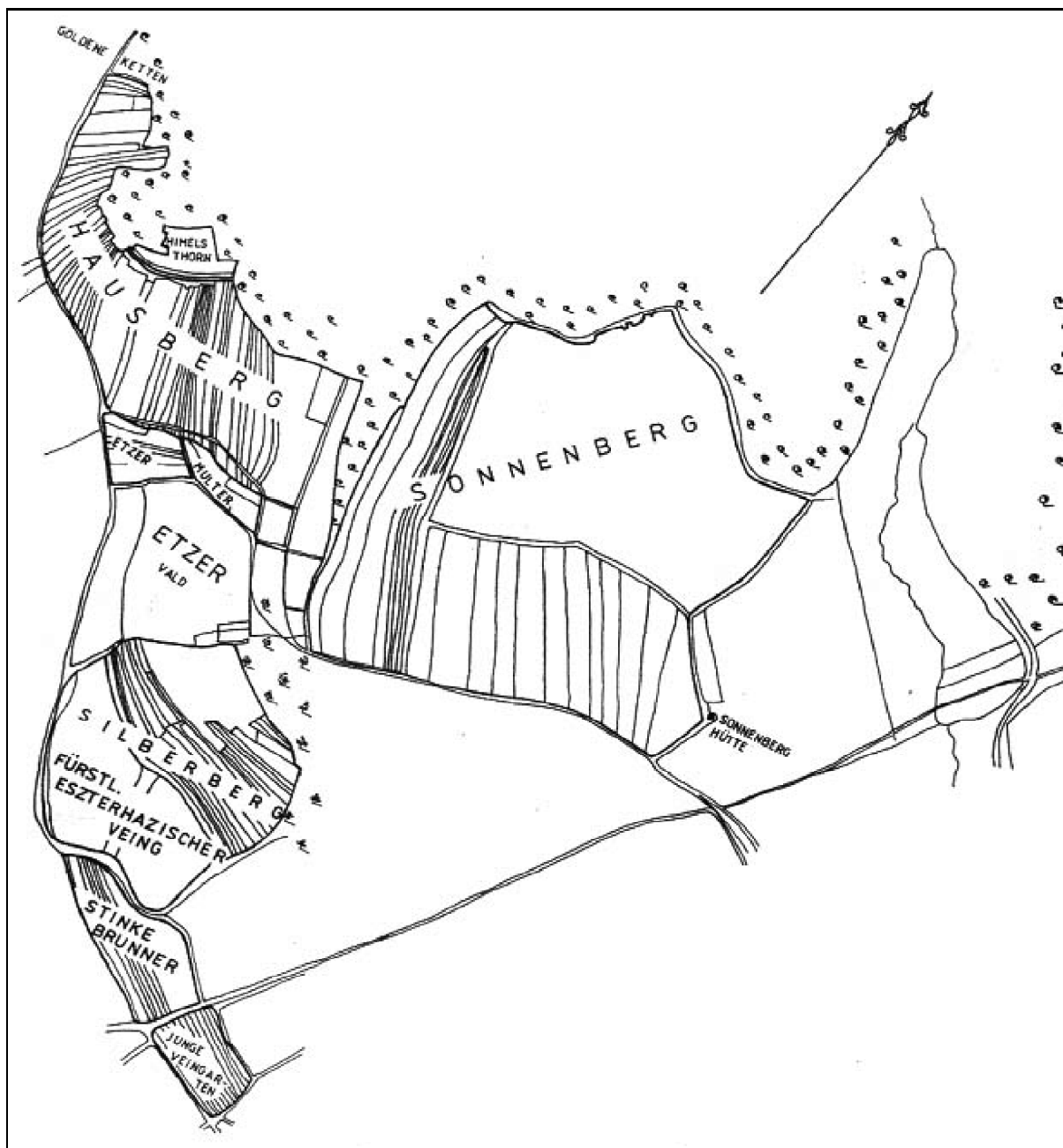
16

1736-os lista némileg eltér az előzőtől. Míg a Csányi Jánostól ránk maradt lista az adókivetési tervezetet tartalmazta, addig a Thirring által közölt jegyzék már az évtizedes gyakorlatot rögzíti, az adókönyvben előforduló szőlőskerteket és a rájuk kirótt adótételeket közli. A két jegyzéket összevetve azt tapasztaljuk, hogy az első osztályú besorolásnál azonos dűlők szerepelnek, egy kivétellel: a *Hochmuth* 1736-ban a korábbi másod- helyett első osztályú besorolást kapott.

17 Több a különbség a másod- és harmadosztályú szőlőskertek között. A jelek szerint az 1684-es besorolás szigorúbb volt, több az alacsonyabb illetve vegyes osztályba sorolás (pl.: a *Kuhberg* 1684-ben harmad- és ötödosztályú, 1736-ban harmadosztályú; a *Weidengrund* 1684-ben negyedosztályú, 1736-ban harmadosztályú; a *Lange Harmler* 1684-ben ötödosztályú, 1736-ban harmadosztályú besorolást kapott, és még folytathatnánk a sort). Hasonló a helyzet a lista alsó két osztályával is. Az első osztályhoz hasonlóan stabilnak tűnik a hatodik osztály, bár ezek közül a dűlőnevek közül is csak elvétve lehet egyet-egyet fellelni a későbbi térképeken, és szőlőtermő területként ma már nem jönnek számításba.

A harmadik, 1784-ből közölt jegyzék szintén az adókönyvből kigyűjtött tételeket tartalmaz, de mint láttuk, már a szőlészet hanyatló korszakából, a borértékesítési viszonyok romlásának idejéből. A benne foglalt, két kategóriába sorolt dűlőket rendre összehasonlítva az előző listákkal azt látjuk, hogy a korábbi első három osztály szőlőit szinte teljes számban automatikusan a jobb, a második három osztály szőlőit pedig a hitványabb termőhelyek közé sorolták. Számos, mindkét kategóriában szereplő dűlőt látunk, jeléül annak, hogy egy-egy szűkebb területen belül is tettek különbséget a minősítéseknél. (Egyedi és talán kiugróan jó tulajdonságai miatti kivétel lehet a 60 denárral adózó *Hochmuth*.) A kiirtott, felhagyott szőlőskertek minden bizonnyal a 15 denáros kategóriába sorolt dűlőkben voltak – a válság ellen tehát a termelt gyengébb bor mennyiségének csökkentésével, az átlagos minőség emelésével igyekeztek védekezni. A mellékelt, a fertői területeket ábrázoló térképen tettem kísérletet a minősítés ábrázolására. Ideális esetben mindhárom minősített időszak és valamennyi terület dűlőinek térképét közölhetnénk azonos kódolással, ezzel téve egyértelművé a fent leírtakat. Bizonyosan hasznos lenne, mert a soproni borvidéket is elérte a mennyiségi bortermelésről a minőségi termelésre való áttérés kényszere.²⁶⁽²⁶⁾ Az egyenletesen jó minőségű bor előállításának pedig a számos fontos feltétel közül az egyike a szőlőtermés és a belőle nyert bor termőhelyenként, (dűlőnként!) való elkülönítése és külön kezelése, még a szigorúan meghúzott határú történeti borvidékek esetében is. Ha ezt a komoly kényszert tekintjük és ennek figyelembevételével vesszük szemügyre a fertői dűlők térképét, felmerül a kérdés, hogy a történelmi eseményeken és a belőlük következő gazdasági változásokon túl milyen objektív, természeti tényezők határozták meg a 17–18. századi minősítéseket? A terület geológiai térképének alapján – a minősített dűlők területét földtani térképre vetítve – nem tudjuk okát adni a különbségtételnek.²⁷⁽²⁷⁾ Azonos felépítésű altalajokon más-más minősítésű szőlők vannak a fertői és a virág völgyi termőhelyeken egyaránt. Ha az agrotopográfiai térképet nézzük, a fertői területek valóban jobb minőségűek, a virág völgyiek gyengébbek. A 100-as talajértékszámú skálán a Fertő menti dűlők 50-60 %-os, a Virág völgy és a harkai határ szőlői 20-50 %-os értékeléssel szerepelnek.²⁸⁽²⁸⁾ Sajnos, a rendelkezésünkre álló térkép nem elég részletező, a dűlőnkénti elkülönítést nem teszi lehetővé.

18

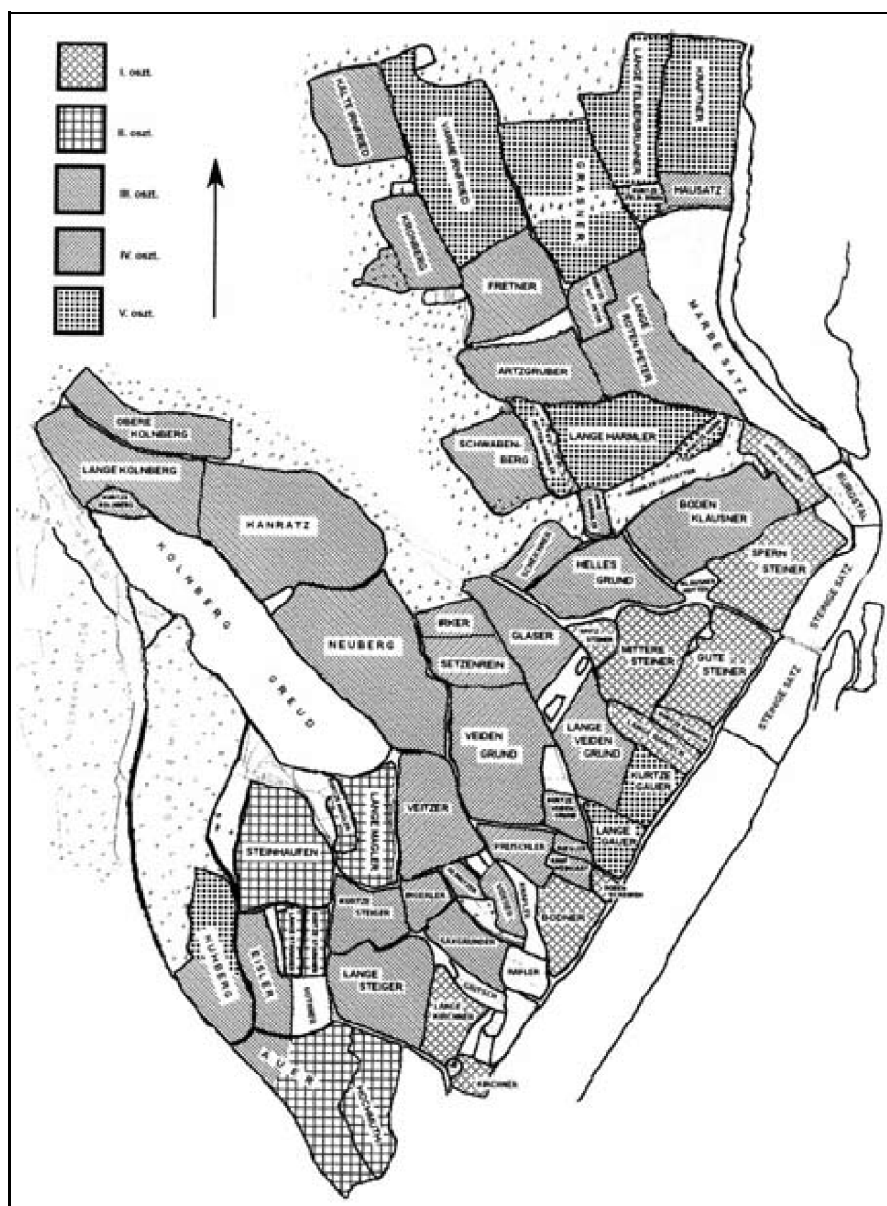
6. A harkai határ menti terület dűlői (részlet).

A Sopronban meggyökerezett és hangoztatott hagyományok szerint a fertői területeknél a víz, illetve a nádas által biztosított mikroklíma igen sokat jelent. Meghosszabbodik az érési időszak, egyenletesebb a páratartalom és a hőmérséklet. Sajnos, a termőhelyekre vonatkozó publikált mikroklíma-mérési adatokat nem ismerünk, melyek ezt a minden bizonnyal igaz vélekedést tényszerűen alátámasztanák.

Ha kisléptékű, szintvonalas térképekre vetítjük a szóban forgó dűlők területét azt látjuk, hogy a Fertő klimatikus hatásán túl, az általánosnak mondható keleti lejtőviszonyok mellett a déli fekvésnek van

meghatározó szerepe a minősítéseknél.

19

7. A fertői szőlőskertek minősítése.

20Úgy tűnik, hogy ahol a legcsekélyebb déli kitettségű lejtésviszonyt is megfigyelhetjük, ott az osztályba sorolás is magasabb, a kevés első- és másodosztályú szőlőskert ott található. Ahogyan a termőterületek a Fertőtől távolodnak, illetve a lejtők keletire, esetenként északkeletire(!) váltanak, úgy kerülnek egyre alacsonyabb osztályba az ültetvények. Nem szabad arról sem megfeledkeznünk, hogy a soproni borvidék kialakulásától számított hosszú évszázadokon keresztül hagyományosan fehérbort termő vidék volt. Saját,

17–18. századi inventáriumkutatásaim során mindössze egy alkalommal találkoztam vörösbor említésével: 1689-ben a Halász utcában jegyezték fel 1 akónyit.²⁹⁽²⁹⁾ Az új fogyasztói szokásokhoz alkalmazkodó fajtaváltás csak a 19. század utolsó harmadában, főként a filoxéravész utáni újratelepítés során ment végbe. A publikált adatok szerint az 1800-as évek közepén az össztermésnek még csak a 10 %-a a vörösbor. Az arány 1884-től látszik jelentősen fordulni, ekkor a vörösbor részesedése 33 %-ra nő, 1895-ben pedig 43 %-ot mutat.³⁰⁽³⁰⁾ Az általunk tárgyalt korszak minősítéseinek értelmezésénél tehát azt is figyelembe kellene vennünk, hogy az adott termőhelyeken a 17–18. században honos fehér szőlőfajták milyen minőségű bort termettek. (Feltételezem, hogy ez a kérdés még több képzett szőlésznek és borásznak ad évtizedes munkát.) A bor minőségéről szólván érdemes megjegyeznünk, hogy az ilyen nagy mennyiségű bort termelő borvidékek italának minősítését soha nem a helyi ízlés, sokkal inkább a szakértőnek számító kereskedők, a piac megítélése határozta meg. Tudjuk azt is, hogy a soproni bor jelentős része a távolsági kereskedelembe értékesült. A 17–18. század közlekedési és útviszonyait tekintve a kényes árunak számító hordós bor szállítása Morvaországba, Csehországba vagy Sziléziába már komoly távolságnak minősült. Nyilvánvaló az is, hogy a kereskedelmi forgalomba kerülő bor minősítése valójában nem Sopronban történt a vásárláskor, hanem a célállomásokon a fogyasztók mondtak felette ítéletet. Ha a bor „bírtta a szállítást” és jó tulajdonságainak jelentős részét a fogyasztóhoz érve is megtartotta, tartós sikerre, jó hírre számíthatott.³¹⁽³¹⁾ Ismerve az ország más történelmi borvidégeinek természeti viszonyait és adottságait, nem feltételezhetjük-e azt, hogy az egykor oly jó hírű soproni borok rangjukat nem elsősorban termőhelyi adottságaiknak, hanem a soproni borászok alapos és a 17–18. század átlagából kiemelkedő minőségű munkájának, a kor megszokott színvonalát meghaladó borkezelésnek köszönheték?

1999. LIII. ÉVFOLYAM 1. SZÁM / A város és határa / Kücsán József: Hol termett a soproni bor? Sopron szőlőskertjei a 17–18. században / A térképek jegyzéke

A térképek jegyzéke

1. térkép. Sopron és a környező falvak határa
2. térkép. A fertői terület északi szőlőskertjei
3. térkép. A fertői terület déli szőlőskertjei
4. térkép. A Virág völgy szőlőskertjei
5. térkép. Az Alsó- és a Felsőlőver dűlői (részlet)
6. térkép. A harkai határ menti terület dűlői (részlet)
7. térkép. A fertői szőlőskertek minősítése

1999. LIII. ÉVFOLYAM 1. SZÁM / A város és határa / Égető Melinda: Adatok a Sárvár-Felsővidéki Uradalom szőlőhegyeinek életéhez a 19. század elején

21 Égető Melinda: Adatok a Sárvár-Felsővidéki Uradalom szőlőhegyeinek életéhez a 19. század elején

A 17. század vége óta a Széchényi család által birtokolt Sárvár-Felsővidéki Uradalom gazdálkodásában

mindig igen fontos szerepet játszott a bortermelés. A Soproni hegység délkelet felé elnyúló dombhátaiban már a Kanizsai és Nádasdy családok földesurasága idején is jól jövedelmező szőlőművelés folyt.¹⁽³²⁾ A legjobb minőségű borok az Ikva folyó balpartján húzódó dombok Fertőre néző lejtőin termettek, elsősorban Boz (Fertőboz) és Hidegség, kisebb részben Homok (Fertőhomok) határában.²⁽³³⁾ Az Ikva jobb partján fekvő települések borai az előbbieknél gyengébbek voltak. Közülük „*kedves asztali bort*” termettek a kövesdi (Sopronkövesd) szőlőhegyek.³⁽³⁴⁾ A nagycenkieknek és lövőieknek is sok szőlőjük volt, de boraik minőségét igen közepszerűnek minősítették.⁴⁽³⁵⁾ A Sárvár-Felsővidéki Uradalom falvai közül a 18–19. században még Gógánfának,⁵⁽³⁶⁾ Hegykőnek, Peresztegnek és Újkérnek is voltak szőlői. Boraikat azonban a kortársak nem tartották említésre méltónak.

A Széchenyiek kezdettől fogva racionális intézkedésekkel igyekeztek uradalmaikat – így a sárvár-felsővidékit is – minél jövedelmezőbbé tenni. Egyrészt jól működő apparátust szerveztek az uradalom ügyeinek irányítására, mely lehetővé tette a jobbágyszolgáltatások zökkenőmentes és lehető legteljesebb behajtását. Másrészt tekintélyes majorgazdaságokat építettek ki. A jövedelmek növelésében fontos szerep jutott a borárutermelésnek is. A kedvező piaci lehetőségek mellett mind a kiváló, mind a gyengébb bornak megvolt a maga helye. A legjobb minőségűeket távolabbi helyekre, főként Ausztriába szállították, ahol jó pénzért adhatták el. Az „alábbvalóakat” vagy kifejezetten gyenge borokat pedig – ugyancsak nem csekély haszonnal – az urasági kocsmaiban mérették ki. Nem csodálkozhatunk, ha ez a helyzet arra sarkallta az uradalmat, hogy minél nagyobb befolyást szerezzen a szőlőhegyek ügyeinek irányításában, ami aztán elősegítette a borból eredő jövedelmek növelését. Ezek a földesúri törekvések azonban csak bizonyos áttételeken keresztül valósulhattak meg. A szőlővel beültetett földterületek (*hegyek*) ugyanis országszerte, fizikailag és jogilag is elkülönültek a többi mezőgazdasági területtől. Az egyes szőlőhegyeken birtokos gazdák egy-egy szervezeti közösséget alkottak. A birtokosok vagyon- és jogvédelmére, továbbá a termelés zavartalanságára ²²egy választott testület ügyelt fel. E *hegységnek* vagy *helységnek* nevezett közösségek⁶⁽³⁷⁾ bizonyos korlátozott, ám időszakonként és tájanként is erősen változó mértékű autonómiát élveztek. Így a földesúri akarat csak a közösséget vezető/irányító személyeken keresztül érvényesülhetett a szőlőhegyeken.⁷⁽³⁸⁾ A 17–19. században a Nyugat-Dunántúl egyes vidékein a *hegybírákat*, illetve *hegymestereket* a szőlősgazdák maguk jelölték és választották. Másutt viszont – hasonlóképpen a falusi bírákhoz – a földesúr által jelölt személyek közül kellett megválasztaniuk. Voltak földesurak, elsősorban a kisebb birtokosok között, akik – ha járandóságait hiánytalanul megkapták – nem kívántak a hegység ügyeibe avatkozni. A szoros függőségben élő uradalmi falvak és mezővárosok szőlőhegyi közösségei kevesebb önállóságot élveztek. Ezek közé tartoztak a Sárvár-Felsővidéki Uradalomban fekvő hegyek is. A Széchenyi család levéltárában számos olyan dokumentum maradt fenn, melyből arra lehet következtetni, hogy a szőlőhegyek dolgát mindvégig megkülönböztetett figyelemmel kezelték. A kérdés 17–18. századi története egyelőre csak töredékesen lenne felvázolható. Szerencsés körülmények révén viszont a 19. század elejéről fennmaradt egy kisebb forráscsoport, melyből bizonyos képet alkothatunk az érintett hegyközösségek működéséről, valamint a közösségek és az uradalom viszonyáról az adott időmetszetben.⁸⁽³⁹⁾

Egy nagyobb rendezési terv keretében 1811-ben gróf Széchenyi Ferenc régi kipróbált hívét, az uradalom akkori jószágigazgatóját, Tibolth Mihályt bízta meg, hogy egy egységes szabályozást dolgozzon ki az uradalom szőlőhegyeinek kormányzására. Az *assessor* nagy körültekintéssel látott a munkához. 1812. május 15-én egy 8 kérdéscsoportból álló kérdőívet küldött ki a hegységeknek. A kérdések felölelik a szőlőhegyek életének mindazokat a mozzanatait, amelyek valamilyen formában érintették az uradalom érdekeit. Tekintettel a forrástípus ritkaságára, úgy vélem, hogy érdemes az iratot szószerint közreadni:

Ezen kérdésekre körülállásos feleletek kívántatnak

1° Szőlő hegyek ki vannak-e mérve?

2° Vagyon-e hegységnek frángja⁹⁽⁴⁰⁾ vagy hegybéli árticulusok vagynak-e? Ezek in copia küldetessenek bé.

3° Vagyon-e hegyvám lajstroma? Ez is tsináltassék, és egy exemplárban el küldetessék.

4° Hogy ha szőlőbéli vételek és eladások esnek, kik előtt szokott ez megesni? vagyon-e valamely könyv, melybe az illyes vételek és eladások béirattatnak, mely esztendőüül fogva? Rendessen béirattatnak-e most is? Ki írja bé és a' könyv kinek a' gondviselése alatt vagyon? Fizettetik-e valami a' béírásért, kinek és mennyi? Áldomásra mennyi adatik és kik költik el, vagy vannak azon jelen?

Hogy, ha valamely különös szokások vagy rendszabások volnának, mellyek az eladásokat és vételeket illetik, azok is irattassanak össze.

23 *Influál-e az uraság tisztye azokba, vagy annak híre és tudta nélkül esik meg az eladás és vétel?¹⁰⁽⁴¹⁾*

5° Hegymestereket ki proponálja, és ki választja? Mennyi üdöre és mikor? Micsoda fizetések vagy haszonvételek vagyon a hegymestereknek?

a) a szőlős birtokosoktól, nemes vagy nemtelentül

b) az uraságtól? in specífico tetessen ki, mitsoda kötelességek, és activitások vagyon az hegymestereknek?

6° Szőlőpásztorokat ki fogadja? Az uraság tudtával-e? Mit fizet az szőlő birtokos nekik, mit az uraság? Micsoda kötelességeik vagynak? Mikor állattak bé? Ki vigyáz reájok, hogy kötelességiket híven tellyesítsék.

7° Az hegybéli büntetéseket kitsoda incassálja, és a' bájövő pénz mire fordíttatik? Kitsoda határozza meg a' büntetéseket?

8° Az hegyvám és dézsma bor beszédésében mitsoda rendtartás observáltatik?¹¹⁽⁴²⁾

Az archívum érintett állagában 4 falu (Boz, Hidegség, Kövesd, Gógánfa) és 2 mezőváros (Nagycenk, Lövő) válaszai maradtak meg, valamennyi eredeti példányban. A jószágigazgató 14 napos határidőt adott a kérdések megválaszolására. A helységek késedelem nélkül hozzá is láttak a munkához.¹²⁽⁴³⁾ A boziak válasza németül íródott. Az iratot a helység bírása (Michael Reisenhoffer), 2 hegymester (Paul Schuster, Joseph Samwald) és 4 esküdt (Andreas König, Stephan Pieller, Johannes Unger, Mathias Pieller) írta alá.¹³⁽⁴⁴⁾ A többi válasz magyar nyelvű. A nagycenkin a helység bírása (Sípos Antal) mellett csak 2 hegymester (Rosás János, Udvardi József), a hidegségin a bíró (Vlasics Mátyás), 2 hegymester (Ör. Blaskovics János, Jurinkovics Pál) és 2 esküdt (Horváth Mátyás, Czvitko Mátyás) neve szerepel. A többi az illetékes uradalmi ispán írta alá: Kövesden Némethy Alajos, Lövön Némethy Károly, Gógánfán pedig Czeglédi József.¹⁴⁽⁴⁵⁾

Az első kérdésre, hogy ti. a szőlőhegyek ki vannak-e mérve, Lövő és Gógánfa kivételével mind igennel válaszoltak. A kövesdi ispán azt is megjegyezte, hogy a szőlők 1794-ben Kainrath mérnök által mérettettek ki.¹⁵⁽⁴⁶⁾ A második kérdésre adott feleletek érdekesen szóródnak: Nagycenk, Kövesd, Lövő és Gógánfa azt válaszolta, hogy vannak hegybéli artikulusaik,¹⁶⁽⁴⁷⁾ bár a kövesdi ispán azt is megjegyezte, hogy nem élnek vele. A boziak azt írták, hogy régebben voltak hegytörvényeik, de Farkas tiszttartó, még Sággy **24**árendátor idejében elvette tőlük és azóta sem kapták vissza.¹⁷⁽⁴⁸⁾ Hidegségnek pedig, úgy tetszik, soha nem is voltak

írott törvényei. A hegyvám lajstrom iránt tudakozó 3. kérdésre Hidegség, Nagycenk, Kövesd és Gógánfa igennel válaszolt. A lövőiek szerint nekik mindig szüret alkalmával szokta megküldeni a *Tekintetes Commissio*. A boziak üresen hagyták a válasz helyét. A szőlőhegyi közösségek önállóságának mértéke és belső működése szempontjából e három pontnak nem volt különösebb jelentősége. Kifejezetten az uradalmat érdeklő kérdésnek tekinthető még a 8. is, mely a hegyvám és a dézsma¹⁸⁽⁴⁹⁾ beszédésének helyben szokásos rendje felől érdeklődött. A válaszokból az derült ki, hogy ez – az ekkortájt országosan, széles körben elterjedt gyakorlat szerint – szüretkor és törkölyös szőlőből történt.¹⁹⁽⁵⁰⁾ A művelet az uraság dézsmásainak ellenőrzése mellett, a hegymenterek és szőlőpásztorok fizikai közreműködésével zajlott. A hegyvámszedés legrészletezőbb leírását a kövesdi ispán adta.

Mivel a bordézsmaalás menetére meglehetősen kevés leírás látott eddig napvilágot nyomtatásban, érdemes ezt a részt szó szerint idéznünk: „A hegyvám és decima mustnak bé szedésében ily rendtartás observáltatik, hogy ti. minden szőlőbirtokos a törkölyös terméssét az urasság házához hozza, és ottan megmértetik, fűzérrel²⁰⁽⁵¹⁾ a hegymester áltól az urasság tisztjének jelenlétében, a ki azt írásban teszi. Ha már a birtokosnak több termése nints az egyszeri hazavitelnél, abbul azonnal a megmérés után az adandó hegyvám és decima kiszűretik /: föll vévén a törkölyös mustnak 12^tödik részét az adandó decima mustra:/ és az urasság hajlékjában bé tétetik a birtokos edénnyében; ha pedig több haza vételle vagyon, azon esetre is minden haza vételle meg méretik és írásban tétetik, és az utolsó vételbül az urasság decimájo, és hegyvámó le szűrettetvén bé tétetik az urasság hajlékjában, s – mind addig a szőlő gazda edénnyében áll, a méglen a decimás tiszt el jövént azt bé nem veendi az urasság részére, mely tűstént az urasság edénnyében töltetvén a rendelendő pintzében hordatik.” Különbség az egyes települések dézsmaalási rendjében csak a fizérlés²¹⁽⁵²⁾ helyszínében mutatkozott, mivel azt a helyi adottságok határozták meg. Így nemcsak Kövesden, hanem Nagycenken is az urasság házához, Lövön pedig az urasság major pajtájába kellett vinni a termést. Bár válaszukból nem derül ki, valószínűleg hasonlóképpen történt Bozon is,²²⁽⁵³⁾ hiszen ott is volt urassági pince. Hidegségen a falu közepén lévő tágas helyre hordták össze a termést, Gógánfán viszont a helyszínen, kint a hegyben vették ki a földesúrnak járó részt.

²⁵A szőlőhegyek ügyeinek intézésében megnyilvánuló önállóság, illetve függőség mértékére a 4., 5., 6. és 7. pontok tartalma utalhat. Közülük is az egyik legsarkalatosabb a 4. kérdéscsoport volt, mely a szőlők adásvételének helyben szokásos módját tudakolta.²³⁽⁵⁴⁾ A látszólag egyszerű felvilágosítást kérő részkérdések közül az első és az utolsó tartalmazza a lényegét, hogy ti. az uradalom hírével és tudtával esnek-e meg az adásvételek vagy sem? Az elsőre a boziak, hidegségiek és gógánfaiak azt válaszolták, hogy az adásvételek egyedül az eladó és a vevő között történnek.²⁴⁽⁵⁵⁾

Ezt csak megerősítette az utolsó részkérdésre vonatkozó kategorikus kijelentésük, miszerint „Az eladás, és a' szőlőnek áltól adása az urasság tisztjének híre és tudta nélkül szokott megesni.” Nagycenken „néhánykor”, Kövesden és Lövön viszont „mindenkor” az urasság tisztjének hírével és tudtával történt mindez. Az erre a kérdéscsoportra adott válaszokból nemcsak az derül ki, hogy a helységek többségében az adásvételek egész processzusa élőszóban, a hegység színe előtt zajlottak, hanem az is, hogy nem vezettek protokollumot. Ez alól csak Gógánfa és Lövő volt kivétel. A jogerőre emelkedett adásvételeket az előbbiektől 1721-től, az utóbbiak 1761-től egy erre rendszeresített könyvbe vezették, vagyis protokollálták. A jegyzőkönyvre mindkét helyen a hegymester viselt gondot. A beírásokat azonban természetesen nem ők tették, hanem a notárius, aki ezért a munkáért 7 krajcárt kapott. Azt is megtudjuk, hogy Hidegségen, Kövesden, Lövön és Gógánfán adásvételkor szokás volt áldomást adni. Ennek mennyiségét pénzben vagy borban és az ehhez járó ételben határozták meg. A bozi és a cenki válasz szerint náluk nem volt szokásban az áldomás.²⁵⁽⁵⁶⁾ A különös szokásokat tudakoló kérdésre – a boziak nemleges feleletét leszámítva²⁶⁽⁵⁷⁾ –

sehol sem válaszoltak.²⁷⁽⁵⁸⁾

A szőlőhegyi önkormányzat mértékének szempontjából a másik fontos kérdés az volt, hogy ki javasolja, választja és fizeti a hegymestert (hegymestereket), továbbá, hogy mi a hatáskörük. Bozon, Cenken és Hidegségen 2-2 hegymester volt. Egyiküket a szőlősgazdák választották az uraság által kijelölt személyek közül. A másikat az uradalom delegálta. Gógánfa kis szőlőhegyén csak egy hegymester volt, akit a hegybéliek választottak, ugyancsak az uraság jelöltjei közül. Kövesden és Lövön viszont egyértelműen ²⁶az uraság tiszteje nevezte ki őket.²⁸⁽⁵⁹⁾ A választás (vagy újraválasztás) mindig, mindenütt évente történt, mégpedig Mindenszentek napja táján.

A hegymesterek feladatai közül a hidegségiek, lövőiek, gógánfaiak csupán a hegyre való éjjel-nappali vigyázást, a hegypásztorok felügyeletét és a károkozók (tolvajok és elkóborolt állatok gazdái) megbüntetését emelték ki. A további részletekre nézve a lövőiek a hegytörvényük 6. és 10. pontjaira is utaltak. Eszerint a hegyben verekedők és a hegy elöljáróit szidalmazók megbüntetésére is az ő kötelességük volt. A kövesdi hegyre vonatkozólag a válaszokat megadó ispán teljes részletességgel írja le kötelességeiket: „A hegymestereknek kötelességjek ebből áll, hogy a szőlőhegyre éjjel nappal nem csak nyáron, hanem télen is tartoznak vigyázni magok, és a pásztorok által vigyáztatni, minden rendtelenségeket el távosztatni, az éjjeli koborlásokat, káromkodásokat, és más illetlenségeket, továbbá minden legh kisebb kárért felelni, a birtokosnak eleget tétetni az okozótul, köteleztetnek – ha pedig a károkozót megmutatni nem tudnák, azon esetre a hegymesterek, és azok által a pásztorok köteleztetnek a kárnak megtérítésére. Szűret üdejekor a termésnek fűzélése, a decima mustnak mértékkel való bészédése/: az urasság tisztyének jelenléttével es annak utaséttásából:/ legfőbb kötelességjekben ál. Ha netalántán vidikiek, vagy helybéli birtokosok szőlőiket vintzellérek által dolgoztatnák, azok után kötelessék vigyázni, és ha hibás munkában, vagy más haméséttásban őket tapasztalnák, azt a tulajdonosnak bejelenteni tartoznak. Szűret alkalmatosságával éjjel nappal kárt vigyázni kötelessék, hogy valami haméséttás ne történnyen, és ha meg is történne, azt hűtő szerent tartozik bejelenteni az uraság tisztyének. A szőlőirtásokat tilalmazni, és az irtókat az urasság tisztyének bejelenteni.” A lényegét mégis az utolsó mondat tömöríti: „Activitássok abban ál, hogy ők egyedül az urasságtul, vagy annak tisztyétül, nem pedig a helybeli bírától fügnek.” A boziak és cenkiek a hegymesterek kötelességeit illetően sem adtak felvilágosítást.

A szőlősgazdák a hegymesternek nem tartoztak rendszeres évi fizetéssel. Csak akkor és annak kellett fizetni, akinek valamilyen ügyében a hegymester eljárta. Pl. adásvételkor, állatkár vagy lopás esetén stb. Efféle munkáinak meghatározott taxája volt. Pl. Cenken és Hidegségen egy-egy adásvétel esetén tett szolgálataiért 48 krajcár járt neki. Gógánfán és Kövesden azonban, a fentiekén kívül minden birtokos (akár nemes, akár nemtelen volt az illető), a téli almafájáról – ha volt neki ilyen – járt a hegymesternek „egy hátos tarisznyával”, továbbá minden diófa terméséből „egy magyar fekete söveggel”. Ezeket azonban meg kellett feleznie a szőlőpásztorral. A hegymesterek a szőlőbirtokosoktól járó alkalmi fizetségek (taxák és bírságok) mellett rendszeres jövedelmüket a földesúrtól kapták, még pedig oly módon, hogy részben vagy egészben elengedte a szőlőjük után járó hegyvámot és dézsmát, vagy pl. mint Lövön is, fizetség nélkül használhatott egy kisebb darab szőlőhegyi parlagot.

A szőlőhegyek rendjét illető másik személyi kérdés a szőlőpásztoroké volt. Ebben a dologban kevésbé látszik egyöntetűnek a 6 helység gyakorlata, mint a hegymesterek dolgában. Bozon a bíró és a hegymesterek választották, pontosabban fogadták föl a hegypásztorokat. Lövön és Kövesden is így történt ugyan, de ott az uraság tisztyének ²⁷hozzájárulását is meg kellett szerezni. Cenken, Hidegségen és

Gógánfán a szőlősgazdák „közönsége” fogadta fel őket az uraság tisztjének tudta nélkül.

A pástorok beállításának ideje Bozon, Cenken, Hidegségen és Gógánfán – a más vidékeken is szokásos gyakorlatnak megfelelően – Szent Lőrinc napja, azaz augusztus 12 volt. Kövesden viszont pünkösdkor, Lövön pedig június 1-jén történt ez. Feladatuk mindenütt az volt, hogy szolgálatba állásuktól szüret végeztéig éjjel-nappal a hegyet őrizték, a kártevő állatokat behajtsák a hegymester házához és elfogják a tolvajokat. A szőlőpástorokat mindenütt a gazdák fizették szőlőbirtokuk nagyságának arányában. A bér készpénzből és természetbeni juttatásból tevődött össze. Ebben is voltak kisebb-nagyobb eltérések az egyes helységek között.

Cenken „*Fizetések kettőnek minden szőlőtől egy házi kenyér, és kész pénzek holl több vagy keveseb.*” Hidegségen minden 1 pintes ²⁹⁽⁶⁰⁾ szőlőtől 3 krajcárt és 1 egész kenyeret adtak. A többi helyen a helybeli birtokosok minden 1 pintes szőlőtől általában 2 krajcárral és fél kenyérrel tartoztak, a vidékiek többel. (Gógánfán pl. 3 krajcárral és egy fél kenyérrel, Kövesden viszont 2 krajcárral, de egy egész kenyérrel.) A hidegségiek azt is megemlézték, hogy a szőlőpástorok „*három ízben házonként mennek, a szőlő birtokosoktól lisztet, vaját, salonát, tojást, és sőt szednek pro portio szerint.*” A gógánfai és kövesdi gazdák a két krajcáron és fél kenyéren kívül „egy marok kendert” adnak a pástornak, aki – mint arról már fentebb szó volt – osztozik a hegymesterrel a gazdáktól beszedett téli gyümölcsből, Gógánfán ezenkívül a hegyközösség vett még neki „1 font lövést, fele port felét srétet”. A földesúr Lövön és Gógánfán az adott időpontban semmi fizetséget sem adott a szőlőpástornak.³⁰⁽⁶¹⁾ Ezzel szemben Bozon 6 Ft, Hidegségen 2 Ft, Kövesden pedig 1 Ft 30 krajcár járt az uraságtól a szőlőpástornak. A nagycenkiek nem válaszoltak a kérdésre.

A kép a büntetéspénzek kérdésében a legegységesebb. (7. pont): az országos gyakorlatnak megfelelően a kisebb büntetések (általában 4 Ft-ig terjedően) a hegymesterek szabták ki, és vagy ők (Boz, Nagycenk, Kövesd, Gógánfa), vagy a szőlőpástorok hajtották be. Ebből kártalanították az eset kapcsán károsult szőlősgazdát, ha pedig megtérítést kívánó kár nem esett, akkor a hegymesterek és szőlőpástorok osztoztak rajta egymás között. (Pl. Hidegség.) Nagyobb kár esetén viszont a hegymesternek jelentenie kellett az esetet az uraság tisztjének. A kövesdi ispán részletes beszámolója szerint: „*ha példának okáért valaki szőlőlopásban tapasztaltatik, akkor fizet a lopó 12 forint büntetést, ebből 1/4 rész a szőlőpástorokat illeti, a többi a hegymestereknek, a kárnak megtérítésén kívül, /: melly a két fél között egygyezés vagy alkudozás szerént is megeshetik:/ – ha példának okáért valaki karó lopásban tapasztaltatik /:melly itten ritka példa vala:/ akkor más helybeli hegyszőlőnek bevett szokáso szerént, az ollyatén vétkes szőlőjének el vesztésével büntetődik ti. a szőlője el adatván, annak árából minden büntetés ki véteteik, melyből 12 forint a hegymestereknek, és a karót vizsgáló eskütt embereknek adatik, a károsnak pedig a ki talált karónak dupla áro fizettetik, a fent maradandó pénz vagy a vétkesnek kezére /:ha a méltóságos urasság kegyelmez ²⁸néki:/ vagy a méltóságos urasság cassájában szolgáltatik – fentt hagyván azt, hogy azon vétkes többet soha szőlőt ne bírhasson azon szőlő hegyben.*”

A válaszok áttekintése után az első benyomásunk az lehet, hogy a büntetéspénzek beszédési gyakorlatától eltekintve, szinte egyetlen kérdés sincs, amelyre a 6 helységből maradéktalanul egyező feleletek érkeztek volna. A sok kisebb-nagyobb eltérés jól tükrözi a szokásjog alapján működő közösségek egyik fő jellemzőjét, az egységes gyakorlat hiányát. Közelebbről szemlélve azonban adatainkat, a kritikus kérdésekben mégis felfedezhetünk bizonyos rendeződést. A szőlőhegyi közösségeket megillető szabadságjogokat legjobban tükröző 4., 5. és 6. pontokban foglalt kérdésekre adott válaszok eléggé nyilvánvalóvá teszik, hogy ezeknél a hegységeknél széleskörű autonómiáról aligha beszélhetünk.

A közösség élén álló hegyester(ek), bár kivétel nélkül a szőlősgazdák közül kerültek ki, mindenkor a földesúr jelöltjei közül kellett őket megválasztani, sőt két hegyester esetén az egyiket maga az uradalom delegálta. Így – mint azt a kövesdi ispán világosan meg is fogalmazta – a hegyesterek voltaképpen mindenütt az uradalom alkalmazottai voltak, hiszen fizetésüket is onnan kapták. Mindez azonban még meghagy bizonyos döntési jogokat a hegysek kezében. A minőségi változást az jelenti, amikor a földesúr tisztje közvetlenül, saját személyében avatkozik be, illetve dönt a hegysek színe elé tartozó ügyekben.

Ezt a rendező elvet szem előtt tartva, a 3 sarkalatos kérdésre (adásvételek szabadsága, a hegyester és szőlőpásztor személye) adott válaszai alapján a 6 hegyközösség 2 csoportra oszlik. Az elsőbe Boz, Hidegség, Nagycenk és Gógánfa tartozik. E hegysek birtokosai az urasági jelöltek közül ugyan, de mégis maguk választották hegyesterüket, illetve a kettő közül az egyiket. A szőlőpásztorokat viszont, mindenféle földesúri ellenőrzés és befolyás nélkül, maguk fogadták fel. Ami pedig talán a legfontosabb volt: az adásvételeket és birtokátruházásokat a földesúr, illetve tisztjének *híre és tudta nélkül* intézték, vagyis a szőlők szabad forgalomban voltak. A második csoportba Kövesd és Lövé tartozik. Ezeken a hegyeken a hegyestereket a földesúr tisztje javasolta, választotta és esküdtette. Jóváhagyása nélkül még szőlőpásztorokat sem fogadhattak fel, pedig itt is a szőlősgazdák fizették a pásztorbért. Az adásvételek szintén csakis az ő tudtával és beleegyezésével emelkedhettek jogerőre. Ez a megoszlás megmutatkozik a szőlőpásztorok beállításának szokásos időpontjában is: az első csoportnál általános dunántúli szokás szerint, augusztus 12-én, a második csoportban viszont már pünkösdkor, illetve június elsején kezdődött a szolgálat. Ennek fényében szemlélve a többi kérdésre adott válaszokat, azokban is felfedezhetünk bizonyos árulkodó jeleket. Pl. azt, hogy a lövéiek esetében az uradalom nem tartotta fontosnak, hogy saját példányuk legyen a rájuk vonatkozó hegyvám lajstromból. Ennél is tanulságosabb az, hogy a boziaktól az uradalom egyszerűen elvette és semmi kérésre sem adta vissza régi artikulusaikat. A szőlőhegyi közösségek kutatása során szerzett tapasztalataim azt mutatják, hogy ezzel a fegyverrel akkor éltek a földesurak, amikor úgy vélték, hogy a régi törvények túlságosan nagy jogosítványokat biztosítanak a hegyseknek, vagy nem szolgálják kellőképpen az uraság érdekeit.³¹⁽⁶²⁾

²⁹A válaszok összességét tekintve különbséget láthatunk a helyi eljárások és az ispánok által adott válaszok szemléletében és részletességében is. A szemléleti különbséget az jelenti, hogy az előbbieket válaszaikat a hegysek szempontjából fogalmazták. Jó példa erre, hogy bár a hegyestereknek ezeken a helyeken is nyilvánvalóan egyik fő kötelességük volt, hogy szüretkor segédkezzenek a dézmszedésnél, ezt mégsem említik meg az eljárások, mert azzal nem a közösségnek, hanem csak az uraságnak tartoztak. Ami a részletességet illeti: válaszaikat igyekeztek a lehető legszíkárabbra fogni olyannyira, hogy egyes kérdésekre egyáltalán nem is válaszoltak. Különösen szembeötlő ez Boz és Nagycenk esetében. Az olvasónak az a benyomása támad, mintha olyasmiről kérdezték volna őket, amiről úgy vélték, nem tartozik másra, vagy még inkább: attól félnek, nehogy eláruljanak valamit, ami aztán retorziót vonhat maga után.³²⁽⁶³⁾ Az ispánok által írt kövesdi és lövéi válaszokban nyoma sincs az előbbieket jellemző szűkszavúságnak. Nagy gonddal és a tőlük telhető legnagyobb részletességgel írták meg feleleteiket. Természetesen azt sem rejtették véka alá, hogy az uradalom érdekei milyen hathatósan érvényesülnek a hegysek mindennapi életében. Igen figyelemre méltó ebből a szempontból, hogy bár a gógánfai hegy választását is a területileg illetékes ispán írta alá, tartalmi kritériumai alapján ez a hegysek mégis a nagyobb szabadságfokú első csoportba tartozik. Ez a tény azt bizonyítja, hogy Kövesden és Lövön a nagyobb függőséget tükröző válaszok nem abból adódnak, hogy az ispánok egyszerűen előtérbe helyezték az urasági érdekek érvényesülésének bemutatását, hanem azért mutathatták be azokat, mert valóban hangsúlyosan érvényesültek.

Annak a magyarázata, hogy egyes szőlőhegyek egyazon uradalom keretein belül miért élvezhettek nagyobb önállóságot, mint mások, valószínűleg igen sokrétű. Az okok között bizonyára ott található a külső és/vagy nemesi birtokosok kisebb vagy nagyobb száma, egyes hegységek igen régi időkre visszanyúló szokásjoga, sőt talán a termelt bor minősége és piacképessége is. Ennek taglalása azonban messze túlmutat ezen közlemény határain. Az azonban így is nagyon tanulságos, hogy egy olyan kemény kézzel irányított, piacorientált uradalomban, mint a sárvár-felsővidéki, a szőlőhegyi közösségek még a több évtizede folyó egységesítő törekvések után is őriztek egyéni vonásokat, sőt egyes helyeken értékes közösségi szabadságjogokat, mozgásteret is sikerült megtartaniuk.

1999. LIII. ÉVFOLYAM 1. SZÁM / A város és határa / Varga Imréné: „Annyi szépséget a városkörnyék egyetlen része sem rejt magában, mint a Virág völgy”. Adatok e terület történetéhez

30 Varga Imréné: „Annyi szépséget a városkörnyék egyetlen része sem rejt magában, mint a Virág völgy”. Adatok e terület történetéhez

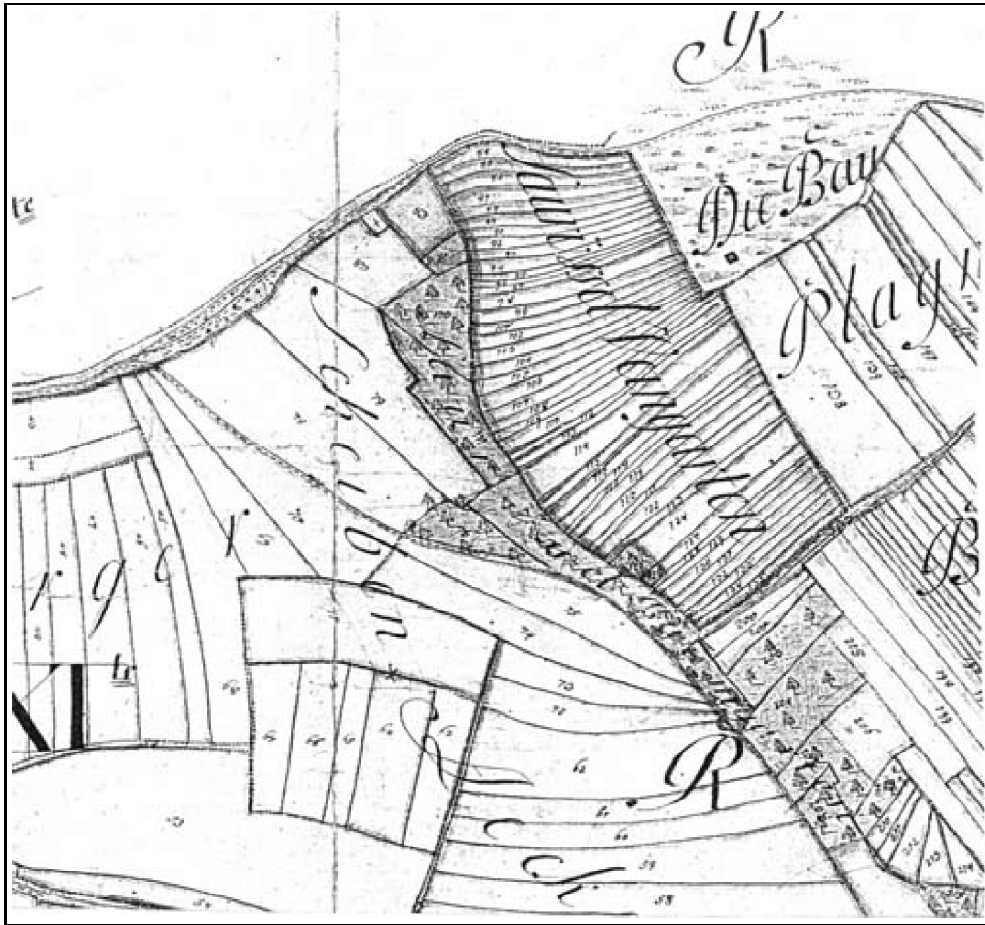
Sopron egyik nyaralónegyede a Virág völgy (Blumental), dülöneve Saurössel (disznóormány). Annyi szépséget a környék egyetlen része sem rejt magában, mint éppen ez a terület. Itt minden együtt van, ami másutt csak részletekben található. A kilátás pazar, szín és illat keveredésében ragyogó napsütés és a legtisztább levegő.¹⁽⁶⁴⁾ Méltán illeti a virágos elnevezés. A „disznóormány” formára emlékeztető kertekben a legkülönbébb fajtájú alma, körte, cseresznye, meggy, szilva, és diófák pompáznak tavasszal. A kerti utakat puszpáng (bukzus) bokrok szegélyezik. Tavasztól őszig a bokor és futórózsák mellett különféle csodálatos virágok illatoznak. Mézédességgel csalogatja a méheket. Sokszínű és sokféle madárka a csendet és nyugalmat ronthatja a kártevők pusztításával. Mókuskok fáról-fára ugrálva viszik odujukba az összelopkodott diót, mogorót. A határmesgyeket élősvévény jelzi.

A Virág völgy a soproni polgárság nyaralója volt és ma is az. Szép kertkultúrát találunk, ahol a tulajdonos inguiban dalolva önfeláldozóan munkálkodhat.²⁽⁶⁵⁾ Saurüssel (Saurüssel) dülönévvel már 1510 körül találkozhatunk, Balázs nyerges neje többek közt az itt lévő szőlőskertjéről végrendelkezik.³⁽⁶⁶⁾ Ebből is kitűnik, hogy itt évszázadokkal ezelőtt szinte csak szőlővel beültetett terület volt. A 19. században kezdődött el a szőlők részleges kivágása, valószínű a filoxéra pusztítása miatt, s megkezdődött a gyümölcsös kertek kialakítása. Az 1857/58. évi telekkönyvben már találunk itt kerteket.⁴⁽⁶⁷⁾ Húsz évvel később az 1875-ös telekkönyvben "obsgarten" (gyümölcsöskert) került bejegyzésre.⁵⁽⁶⁸⁾ Egy 30 évvel később készült felmérés szerint még szőlő is elfordul, de csekély számban. A terület többsége már kert, s rajtuk kerti ház és gazdasági épület.⁶⁽⁶⁹⁾ A 20. század elején épültek a szoba, konyhás kerti házak nyitott faverandával és pincével, Holzmüller Károly kőművesmester kivitelezésében. Így most már a tulajdonosok családotul itt tölthették el a nyarat. Sajnos mára ezek az épületek lassan eltűnnek, újak és nagyobbak, többnyire a tájba illők épülnek helyükbe.

A II. József-kori térképet⁷⁽⁷⁰⁾ összehasonlítva a század elején⁸⁽⁷¹⁾ és a napjainkban készülttel⁹⁽⁷²⁾ arra a következtetésre jutunk, hogy a Saurüssel területének nagysága között kevés ³¹eltérés mutatkozik. A parcellák nagysága sem változott nagymértékben az elmúlt 100 év alatt, sőt akad olyan, ami ma is változatlan. Pl. 4686. hrsz. 314 nöl.¹⁰⁽⁷³⁾

A 18. század közepén Sopron remetealakja is ide telepedett le, mert ez a csendes hely kínálkozott legjobban

az elmélyülésre és imádkozásra.¹¹⁽⁷⁴⁾ A Szent Keresztről elnevezett remeteség kápolnából, sekrestyéből, szobácskából és konyhából állt.

II. József-kori térkép.

Skopal remete itt élte dolgos hétköznapijait.¹²⁽⁷⁵⁾ A remete 1789-ben halt meg, a remetelakot Oertl János Károly (ügyvéd) vásárolta meg. Még ebben az évben beadvánnyal fordult a városi tanácshoz, hogy szeretné a remeteséget átalakítani kényelmes lakóházzá, de ehhez szüksége lenne a kápolna előtti 12 négyszögöles területre, melyet szeretne még megvásárolni. A beadványban írja, hogy a remeték és zarándokok, akik ³²itt is laktak az ájtatosságok alatt, sajátjuknak tekintették e területet. A tanács az átalakítást jóváhagyta azzal, hogy a földszinten az útra néző ablakot kell nyitni.¹³⁽⁷⁶⁾ Oertl János Károly 1796-ban halt meg, s ingatlanait, köztük a volt remeteséget eladták Meskó Jakabnak.¹⁴⁽⁷⁷⁾ A II. József-kori térképen jól látható a remetelak volt alapterülete. Ma az út mellett álló kicsi kápolna emlékeztet bennünket a valaha itt a kertben álló remeteségre.

Az 1920-as térkép.

Jelenlegi állapota eléggé lehangoló. Pereg róla a vakolat, a kerítése bedőlt, ellepte a gaz. Összefogással tenni kellene érte. Tavasztól ősziig mindig friss virágok díszítik a kápolnát, melyek a kerttulajdonosok kertjéből kerülnek oda.

33A remetelak megszűnése után megkezdődött a Virág völgy művelési ágának átalakulása. Ez együtt járt a tulajdonosok változásával is. Az alábbiakban bemutatjuk a század elején¹⁵⁽⁷⁸⁾ e területet birtokló tulajdonosok némelyikét és foglalkozásukat. A tulajdonosok közül 17 a belvárosban, 24 a külvárosban lakott. A tulajdonosok foglalkozásai a legkülönbözőbbek voltak: dr Pokorny Róbert orvos, özv. Müller Ferencné Schütz Anna kereskedő, Steiner Rezső festőművész, Szűsz Károly vasúti főellenőr, Fuchs Márton ny. városi főpénztáros, Maschek Antal cipész, Jager Mihály kocsmáros,...

Az 1998. évi mai térkép.

...Zügn Mihály ny. postaaltiszt, Jaluska Nándor vasúti pályamester, Karner Mátyás üvegesmester, Schneider Adolf kereskedő, Steiner János fuvaros, Moretti János kereskedő, Hauser Károly tanár, Ullein Ferenc ácsmester, Schottner Kristófné földműves. A Pokorny és Müller-féle kertek már több mint 100 éve a család tulajdonában vannak.

³⁴Az épületek kialakítása szintén igen sokféle lehetett. ifj. Storno Ferenc 1896-ban festette dr Pokorny Róbert zsindelyes kerti házát, a körülötte lévő szőlővel.¹⁶⁽⁷⁹⁾ A régi kicsi nádfedeles házak, kunyhók helyett kerti nyaralókat építettek. 1895-ben Sieber Katalin kért építési engedélyt.¹⁷⁽⁸⁰⁾ (mai hrsz. 4680/1.) Az épületet később átalakították. Stubenvoll Nándor kis kerti faházat építtetett 1910-ben.¹⁸⁽⁸¹⁾ (hrsz. 4698/2.) A kis ház ma már nem áll. Jager Mihály 1906-ban építtetett¹⁹⁽⁸²⁾ kerti házat.

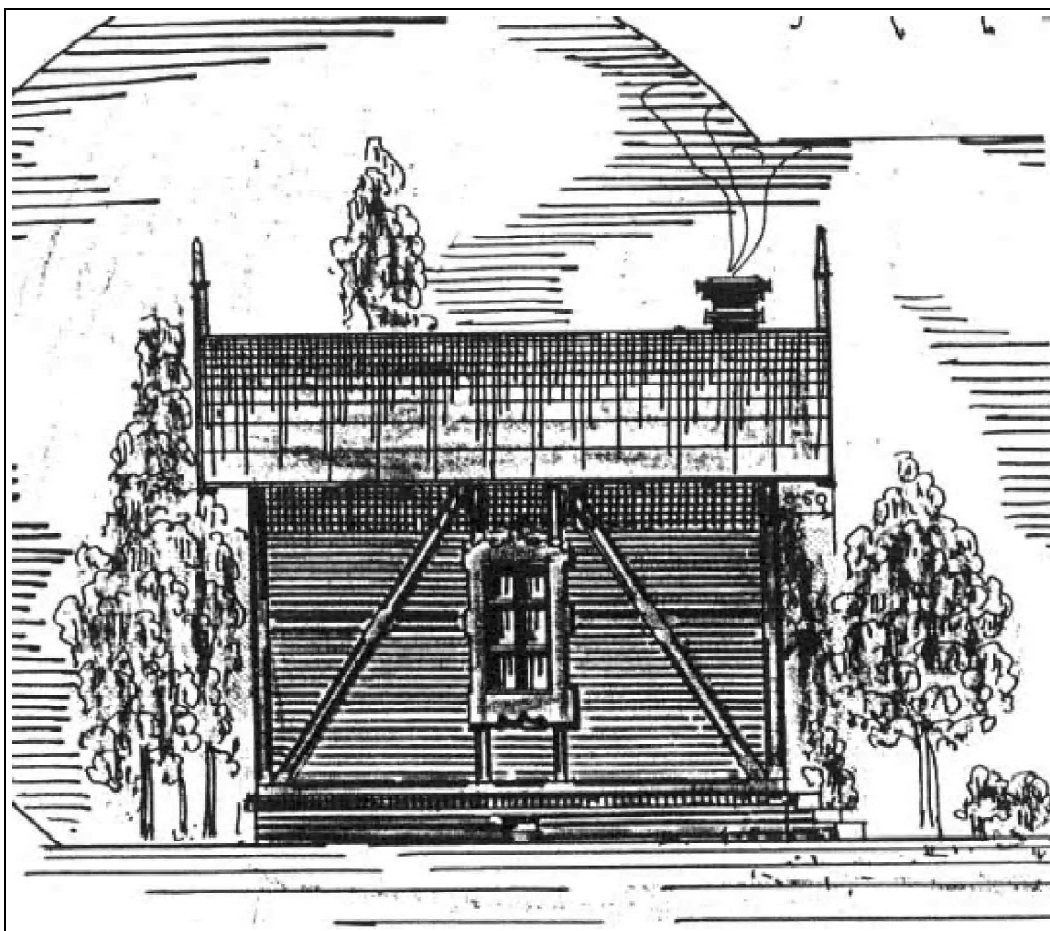

Stornó Ferenc festménye

A 4689/2.hrsz. telek korábban két területből állt, Karner Mátyás üveges és felesége vásárolta meg 1905-ben. Egy évvel később építési engedélyt kért kerti ház építésére.²⁰⁽⁸³⁾ Kisebb átalakítással a ház ma is áll. Fia, Mátyás, 1932-ben a ház javításáért és a kert bekerítéséért 1 027 pengőt fizetett. A 4685. hrsz. telek tulajdonosa 1857-ben Schárfi Vilmos, egészen 1911-ig, amikor is Kummert Lajosnak adta el.

A Kummert családnak 1924-ig volt a tulajdonában, majd a szülők elhunytá után a kertet Bratranek András temetkezési vállalkozó vásárolta meg. Kummert Lajos fia, Lajos, városi tisztviselő naplójában²¹⁽⁸⁴⁾ részletesen beszámolt a kertről: „...szüleim 1911-ben vásároltak telket a Saurüssel dűlőben, vagy ahogy másképpen mondják a ³⁵Blumentálban. Itt a soproni polgároknak, iparosoknak, tanítóknak stb. van kertjük, ahová nyáron naponta kijárnak. Némelyikben van kerti ház, vagy villa, ahol az egész nyarat eltölthetik. Korábban szőlőket és szántókat lehetett itt találni. A mi kertünk is egy régi szőlőskert volt, kb. 8 méter széles és kb 90 méter hosszú.

közepén egy kőlapra faházat építettek. Rajta nyitott veranda, egy szoba, egy kis konyha, ahol tűzhely áll. A szobából lefelé található egy kis pince (ajtóval), ami az élelmiszerek hűtésére szolgál. A ház cseréppel fedett. Kertész tervei alapján ültettek az út és a ház két oldalán bukszus bokrokat. Az útra kavicsot szórtak szét. A ház előtt ³⁶egy gesztenyefa áll, mely soha termést nem hozott még. Ugyanitt egy fügefa is van a veranda előtt, de a téli fagyok miatt nagyon kicsi termést hoz. A ház mögött álló diófára a gyerekeknek hintát szereltek fel. A határmezsgyén végig léckerítés található, a ház mögött álló diófára a gyerekeknek hintát szereltek fel. A határmezsgyén végig léckerítés található, a ház oldalán szőlőlugas fut fel. A kert végén burgonyát termesztettünk. Sok eper, ribizli, szilva, meggy, szőlő, dió, bab és burgonya termett. A vizet egy közeli kútról hoztuk. Lakásunktól, az Újteleki utcától, 40 perc alatt értünk ki a kertbe.

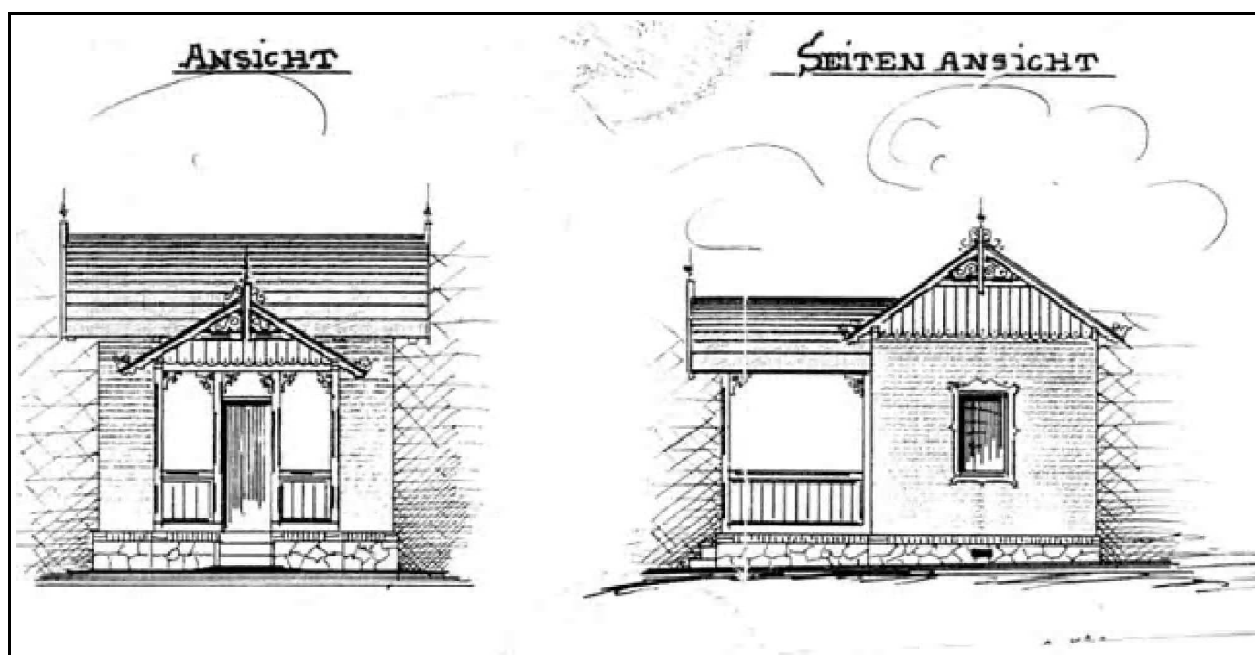

Stubenvoll Nándor kerti házának terve.

Az út mindkét oldalán akác és cseresznyefák váltják egymást. A család gyakran töltötte a hétvégét és a szabadságot a kertben, ahol anyám a tűzhelyen egyszerű ételeket készített. Az egyik szomszéd Maschek cipész, a másik Zügn ny. postás. A kert előtt pedig Müller drogista nagy kertje található házzal...”

Boór Nándor 1908-ban kertjét (4688.hrsz.) eladta Radó Keresztély tanítónak 1 200 koronáért, aki egy évvel később építési engedélyért folyamodott.²²⁽⁸⁵⁾ A virágvölgyi kerttulajdonosok és sétálók szórakoztatására két vendéglő üzemelt.²³⁽⁸⁶⁾ Az elsőre 1886-ban Litzenberger Keresztély kért kocsmányitási engedélyt.²⁴⁽⁸⁷⁾ 1906-tól a Proszky család bírja egészen az 1940-es évek végéig. A

vendéglőben vidám összejöveteleket, táncos mulatságokat rendeztek. 1910. augusztus 6-án a soproni ifjúság ötven tagja zártkörű táncmulatságot rendezett cigányzenével özvegy Proszky Károlyné vendéglőjében, aki gondoskodott, [37](#) „hogy a gasztronómiai igényeknek megfelelő ételek és italok rendes kiszolgálása kielégíttessék”.[25\(88\)](#) A lampionokkal feldíszített kertben a csendet a mulatók hangos lármája zavarta meg. A fiatalság szilaj jókedvvel ropta a táncot hajnalig.[26\(89\)](#) A 24 korona bevételt a Városszépítő Egyesület javára ajánlották fel. A mulatság célja az volt, hogy a soproni közönséget e vidékre, a szőlők között fekvő szép Virág völgybe invitálja. A Városszépítő Egyesület virág völgyi bizottsága 1928. július végén családi Anna-napi összejövetelt rendezett a Concordia [27\(90\)](#) tagjainak közreműködésével reggelig, tűzijátékkal és díjtekézzel egybekötve. 1933–34-ben az Anna-napi estét a második (4695. hrsz), a kápolna melletti Schneider Adolf-féle vendéglőben rendezték meg, s a vendégek zenés szórakoztatásáról is gondoskodtak.[28\(91\)](#)

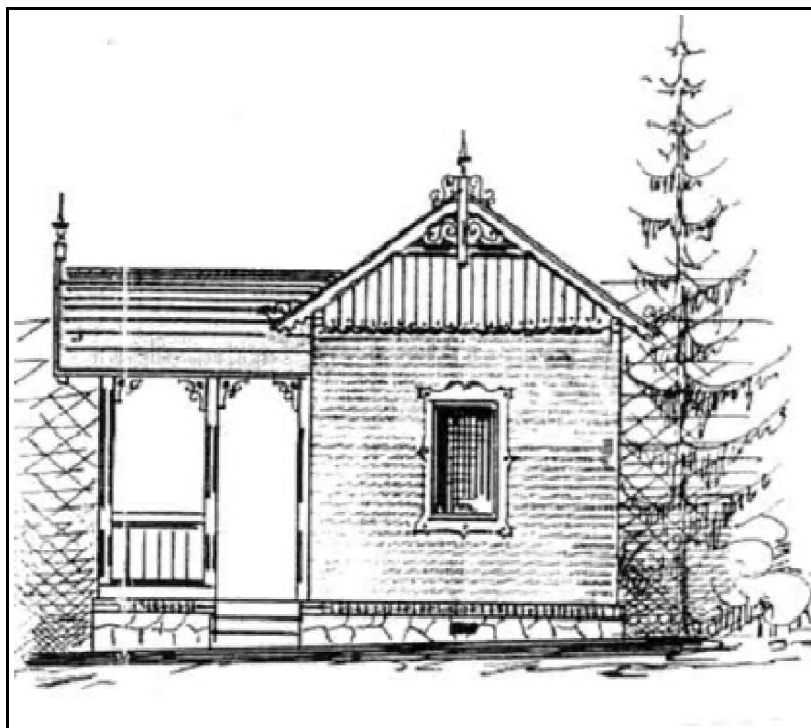

Jäger Mihály kerti házának terve.

A Proszky-féle vendéglő az 1930-as években történt átalakítása után télen-nyáron fogadta a látogatókat. A Soproni Temetkezési Egylet 1937. július 4-én tartotta 80 éves jubileumát[29\(92\)](#) a fenti vendéglőben. A pincér már asztalt sem tudott adni az odalátogató sok vendég egy részének. Az egyesület egy-egy szál szegfűvel ajándékozta meg tagjait. 8 óra után átadták helyüket az Ébredő Magyarok Egyesületének, akik műsoros táncestélyt rendeztek. Többek között megjelent dr. Pinezits István, Weidinger István, Sterbenz Károly és fia s jóízűen fogyasztották el a bográcsgulyást.[30\(93\)](#) A vacsorát követően a tekepálya adott lehetőséget a sportolásra.

[38](#) Elbeszélések szerint gyakran és sokan jártak ki a vendéglő mellett a kertekbe is egy kis beszélgetésre, szórakozásra. 1894. június 10-én a Harmonia Asztaltársaság is kiruccant a Schimeticsch (később házasság révén Karner) -féle kertbe. E kellemes délutánról az általuk készített újságban emlékeztek meg. Állandó helyükről, a Szélmalom u. 7. számú kocsmából indultak. Az úton kifelé vicceket meséltek, a kertben köszöntöket, jeleneteket adtak elő. Majd tekézés, lövészet és tánc következett. 10 óra körül indultak

hazafelé.[31\(94\)](#)

Kanerner Mátyás kerti házána tervezése.

A Virág völgy rendjére csöszők felügyeltek. Egy 1898-ban kelt kimutatás szerint a Saurüssel dűlöt (mely veszélyes terület volt) Köppel János és Pichler János csösz vigyázta a tolvajlások ellen.[32\(95\)](#) 1948-ban a kerttulajdonosok panasszal fordultak a hegyközséghez, miszerint a Virág völgy egy idő óta a tolvajok helye. A szőlőkarót, ágalátámasztót, kerítést tüzelőnek hordják el, nem beszélve a gyümölcsről. Kérik, hogy a hegyközség tegyen lépéseket ezeknek a bajoknak a megszüntetésére.[33\(96\)](#)

A Városszépítő Egyesület e területen végzett munkálkodásairól jegyzőkönyveiben, jelentéseiben számol be. A Virág völgy elnevezése az 1885. évi jelentésükben fordul elő először.[34\(97\)](#)

Az oda vezető út mentén 1886-ban fasort ültettek,[35\(98\)](#) 1896-ban a kápolnával szemben egy kutat fúrattak és gyalogjárót építettek az idelátogatók örömére.[36\(99\)](#) Két év múlva [39](#) az állandóan pusztuló fák helyére a kerttulajdonosok segítségével újakat ültettek.[37\(100\)](#) Az egyesület kérésére a polgármesteri hivatal 90 m³ Lajta-kavicsot terített szét az úton.[38\(101\)](#) Az egyesület keretén belül 1911-ben virág völgyi bizottságot alakítottak. Elnöke: Steiner Rezső (1911–1926), jegyzője: Heimler Henrik (1911–1921).[39\(102\)](#) A következő évi jelentés már a bizottság élénk tevékenységéről számol be, mely szerint több új utat építtettek, és a már meglévőket kijavították. Külön kiemelték Hambach János, Krausz Lajos, Müller Ferenc és Jaluska Nándor nevét.[40\(103\)](#)

<u>A virág völgyi kert teljes bekerítésének és a ház javításának</u>		
<u>k ö l t s é g o i :</u>		
1931.XII.Haidokker Sándor r.t. Budapest számlája	P	272.35
1932.IV.1. " " "	"	287.31
1931.XII. Fuvar költség bpsstről	"	31.20
1932.IV.2. " " "	"	28.12
1932.II.16. Építési engedély bélyegekkel	"	51.90
1932.IV.7. Mérnöknek oldalkerítés kimérés, kitűzés	"	34.-
" " " Kerítés kifuvárosás	"	2.50
" " " Munkadíj		173.-
" " " Postók kerítéshez és munkadíj		48.-
" " " Wehofer kőművesmester számlája		40.-
" " " Freyler asztalosmester számlája		32.-
" " " Faanyag kerítéshez Jáng-tól		14.20
" 12 db. facsoma		20.40
" 60 m. külön drót		12.-
Arany pengő		1.026.98

Kanerner Mátyás fiának a kertre fordított számlája.

A bizottság fenntartási költségeinek fedezésére 1913-ban 100 koronát kapott. Ez a kis csapat önzetlenül azon fáradozott, hogy ebből az összegből a legjobb belátásuk szerint fejlesszék a természettől örökölt szép vidéket. Ebben az évben a kertekhez vezető utakon a vízmosta területeket kavicssal fedették be. Céljuk az volt, hogy minél több látogató keresse fel a Virág völgyet.⁴¹⁽¹⁰⁴⁾ Az egyesület felkérésére Gräve Otto német forráskutató 1912-ben több helyen jelölt meg földalatti forrást.⁴²⁽¹⁰⁵⁾ Ugyanis a már korábban ásott kútban az évek óta tartó szárazság miatt csekély volt a víz mennyisége. De újabb kutat csak jóval később fúrtak. A bizottság az 1922. évi Anna-napi bevételt, a 21 000 koronát a Virág völgybe vezető utak rendbehozatalára fordította.⁴³⁽¹⁰⁶⁾

⁴⁰A Proszky-féle vendéglőben vasárnap délelőttönként összeült a bizottság és a tagok ott beszéltek meg a terveket, ötleteket. 1929-től az elnök Székely Géza, a jegyző 1923-tól Zügn Kálmán, a pénztáros Feigl Gyula volt.⁴⁴⁽¹⁰⁷⁾

A virág völgyi út szélesítéséhez 1933-ban a bizottság a Preiszinger György, Schöll József és Trackl György tulajdonát képező szőlőkből 15 négyszögölnyi területet vásárolt meg.⁴⁵⁽¹⁰⁸⁾ A bizottság tagjait 1934-ben több alkalommal hívták össze, melyen a megbeszélés tárgya a víz- és villany bevezetése volt. ...

Bratranek András és felesége rokonaival a kertben...

„Városunknak ez a pontja azért nem tud fejlődni, mert ez a két fontos tényező még mindig hiányzik” – írja az elnök jelentésében.⁴⁶⁽¹⁰⁹⁾ Egy évvel később az út mentén padokat állítottak fel és az árkokat tisztították ki.⁴⁷⁽¹¹⁰⁾ A beszámoló-jelentés szerint külön végrehajtó bizottságot állítottak fel a kitűzött célok megvalósítására. A bizottság tagjai: Friedrich Nándor, Ringhofer Mihály városi alkalmazottak és Müller Ferenc, Schrötter Ferenc kereskedők voltak. Munkájuk eredményeként villanyvilágításhoz jutottak a ⁴¹tulajdonosok kisebb-nagyobb áldozatok árán. Az útra három közvilágítási lámpát szereltek fel. E lámpák csak áprilistól októberig világítottak.

Érdekes előadást tartott a virág völgyi bizottság felkérésére Dörner István győri gyümölcstani szaktanár 1928-ban a Proszky-féle vendéglő verandáján. A gyümölcstermelés fontosságáról, értékesítéséről, a fák ápolásáról és azok pusztító betegségeiről beszélt.⁴⁸⁽¹¹¹⁾ A bizottság szervezésében Kiss Lajos főiskolai főintéző gyümölcsvédelmi előadást tartott a tulajdonosoknak a Virág völgyben termő gyümölcsök minőségének fokozására.⁴⁹⁽¹¹²⁾

...és a ház mai állapota.

A gyümölcsfák ápolásához magasnyomású permetezőgépet vásároltak, melyet a kerttulajdonosok bármikor igényelhettek. A gépet egy állandó alkalmazott kezelte.⁵⁰⁽¹¹³⁾ 1939–41. között a bizottság elnöke Székely Géza nyomdatulajdonos, alelnöke Müller Ferenc drogista, pénztárosa Tompa Géza tanító.⁵¹⁽¹¹⁴⁾ Az elnök az 1940. július 20-i Soproni Városszépítő Egyesületi ülésen a telefon felszerelésének költségét ismertette, hangoztatva annak szükségességét a nyaralók számára.⁵²⁽¹¹⁵⁾ Ez az elképzelés több mint 50 év ⁴²után valósult meg. 1944-ben Stubenvoll Péter telkén (hrsz. 4698/2) egy 7 méter mély kút létesítését engedélyezte a város. A kút költsége 2500 pengő volt, melyhez a tanács 500 pengővel járult hozzá,⁵³⁽¹¹⁶⁾ a többit a tulajdonosok adták össze. A kút ma is áll. A második világháború szele a virág völgyi kerteket is megérintette. A lakható kerti házakat pár hónapra menekültek foglalták el. Dr. Sopronyi Thurner Mihály polgármester és több városi alkalmazott is felkarolta és támogatta a Virág völgy fejlődésének legnagyobb akadályát jelentő vízkérdés megoldását.

A Virág völgyi vendéglő reklám hirdetése.

Városi alkalmazottak összejövetele Ringhofer Mihály virág völgyi kertjében (1932).
Balról: Kammerloher János, Hoffmann Ernő, Lehner Ferenc, Ringhofer Mihály, Kocher Alajos, Farkas Viktor, Gálos József, Ágota Ferenc, Maros Ernő. Térdelnek: Matl Aladár, Nátz Elek.

Extra-Ausgabe.

Oedenburg, Montag den 18. Juni 1894.

Extra-Ausgabe.
Preis
für Herren —
für Damen: ein
Kreuz.

Fliegende Blätter der Harmonie

Motto: Humor und Eintracht.

Das
Gartenfest der Tisch-
gesellschaft „Harmonie“
am 10. Juni 1894.

Vor dem Feste

Schon seit Wochen herrschte
unter den Mitgliedern der
Tischgesellschaft „Harmonie“
eine lichenhafte Aufregung.

Stimmung lokal herr-
hafte Aufregung.
wie Alischer kommt
mittags kaum erwa
verwechselte die H
Herren. So z. B. neu
Toulet per Herr Ro
Barner per Hr. Moh
ge Holzhauer, gen
junior, eile in
den Herren
sicher

A Harmónia asztaltársaság újságja.

Az akkori számítások szerint 20 000 pengőre lett volna szükség a megvalósításhoz,⁵⁴⁽¹¹⁷⁾ ami pénzhiány miatt elmaradt. Részeredményt hozott később, 1983-ban, egy vízműtársulás segítségével lefektetett városi vízvezeték.

A vízigény kielégítése érdekében 1998-ban egy nagyobb keresztmetszetű vízvezetékrendszer kiépítése történt meg, mely nemcsak a Virág völgy, hanem a környező területek vízellátását is biztosítani fogja. Hasznos lehetne e térség számára ma is egy bizottság létrehozása, mely összefogással szépítené és tenné kellemesebbé a Virág völgy ott élő lakóinak és nyaralóinak életét.

1999. LIII. ÉVFOLYAM 1. SZÁM / Műhely

45 Műhely

1999. LIII. ÉVFOLYAM 1. SZÁM / Műhely / Molnár Tibor – Székely Lajos: A szőlészet és a borászat átalakulása a Soproni Borvidéken 1946-tól napjainkig

Molnár Tibor – Székely Lajos: A szőlészet és a borászat átalakulása a Soproni Borvidéken 1946-tól napjainkig

1945. december 22-én a Minisztertanács éles viták közepette tárgyalta, de elfogadta a német kitelepítésről szóló 12330/1945. M.E. sz. rendeletet, melyhez rövid időn belül megszületett a végrehajtási utasítás is (70010/1946. B.M. rendelet, 1946. jan. 4.). A jogfosztó rendeletek alapvetően megváltoztatták Sopron város és környéke etnikai összetételét. A törvény értelmében 1946-ban kitelepítették a magukat az 1941. évi népszámlálás alkalmával német nemzetiségűnek valló gazdapolgárokat és családjukat. A kitelepített családok helyére a kormányzat telepéseket hozott a megyéből és a Nyírségből. A gazdaporták egy részét a Csehszlovákiából áttelepített magyar családok elhelyezésére és kártalanítására használták.

A betelepítés sokkal kisebb arányú volt, mint a kitelepítés, a korábban több család által lakott házakba csak egy-egy betelepített család került, míg a gazdapolgárok lakásainak jó részét igénybe vették a háborús bombázások során hajléktalanná vált egyéb foglalkozású lakosok.

A telepések korábban főleg szántóföldi növénytermesztéssel foglalkoztak eredeti lakóhelyükön, jórészüik Sopronban ismerkedett meg a szőlőtermesztéssel. (Csak a szerencsés módon peronoszpóra-mentes 1946–1948. évek volt köszönhető, hogy olyan művelés mellett, amilyent a szőlők egy része kapott, egyáltalán sor kerülhetett termés betakarítására!) A termelők a rendkívül alacsony szőlő- és borárak miatt nem találva meg számításukat, pánikszerűen menekültek a szőlőtől.

A termelés a teljes csőd előtt állt, sürgős intézkedésre volt szükség. A gazdák egy része termelősövetkezetet alakított, és az 1949. évi birtokrendezés alkalmával a gazdátlanul, műveletlenül talált ingatlanokból megalakult a Sopronpusztai Állami Gazdaság, a Nyugatmajori Állami Gazdaság és a Soproni Szőlő Állami Gazdaság. Ezek egyesítéséből jött létre 1951. január 1-jén 4372 kh. összterületen

(amiből 550 kh volt a szőlő), a Soproni Állami Gazdaság. A gazdaság területe 1952 végére 5934 kh-ra, a szőlőé pedig 890 kh-ra növekedett, de szőlőtermelési eredményei az első három évben katasztrofálisan gyengék voltak:

1950. évben 547 kh területen 18.2 q/kh

1951. évben 537 kh területen 17.4 q/kh

1952. évben 878 kh területen 11.6 q/kh volt a termésátlag.

46A hagyományos soproni művelés mellett egy katasztrális hold megmunkálásához több mint 100 munkanapra volt szükség. A szőlők talajmunkáit az egy méteres, vagy ennél kisebb sortávolság és a szőlősorokba ültetett gyümölcsfák miatt csak kézi erővel, esetleg lókapával végezték. Az első években nemcsak a városból és környékéről, hanem a Bükig és Kapuvárig terjedő körzet falvaiból is jöttek a gazdaságba dolgozók. A szőlőművelésben csak a Sopronból és vidékéről toborzott munkások voltak járatosak, a foglalkoztatottak nagyobb része itt ismerkedett meg a szőlő munkáival.

A dolgozók kezdetben órabért kaptak. Később a szovjet kolhozok és szovhozok példája nyomán a gazdaság áttért a munkák norma szerinti elszámolására. A munkaverseny és a sztahanovista mozgalom idején dicsőség volt a napi normák többszörös túlteljesítése. A teljesítmények hajszolása a munka minőségének leromlásával járt, pl. az egykor szakmunkának minősülő metszés a szőlőtőkék „stuccolásáig” zuhlott le! A tragikus az volt, hogy a szakemberek nem is mertek szót emelni a rossz minőségű munka ellen, mert az „illetékesek” a munkaversenyt politikai kérdésként kezelték, aminek szabotálása súlyos következménnyel járt.

Az Állami Gazdaság első prэшháza és pincéje az Erzsébet kert melletti, ma Ady Endre útinak nevezett pince volt. A birtokrendezés során a gazdaság megkapta a Rákóczi utcai Lenck, és a Táncsics utcai Flandorffer-féle borpincék egy részét is. Ezekből a pincékből a hordók eltűntek, ezért a gazdaság az Alföld megszűnt pincészeteiből több ezer hektoliternyi ürtartalmú hordót vásárolt. Kádárok hada bontotta, javította a használt hordókat. A várostól keletre, a Fertő mentén van a soproni borvidék szíve. Ott alakították ki a fertői üzemegységet, amely a legközelebbi lakott településtől is öt kilométer távolságra volt. Ezen a területen már 1950-ben szőlőfeldolgozót, majd munkásszállót, készenléti lakóházakat, lóistállót és raktárt építettek.

Az 1950-es, 100 vagonnyi szőlőtermés feldolgozásához csak az Ady Endre úti pince két darab húsz hektoliteres prése állt rendelkezésre. Ez nem volt elég, ezért a szőlő egy részét a már üzemelő Borforgalmi Vállalatnak értékesítették. A termést gépi szállítóeszközök hiányában lajtkocsin szállították a feldolgozó telepekre. A hosszú átadási idő miatt egy-egy lajt naponként legfeljebb két forduló szőlőt tudott beszállítani, ezért a környék összes szabad lófogatát igénybe kellett venni. Az Állami Gazdaság működésének pozitívuma, hogy 1951-ben megkezdődött a nagyüzemi szőlőültetvények telepítése. 1951-ben és 1952-ben egyaránt 60-60 kh szőlőt telepítettek. Az első volt a Sopron – Balf országút mentén, a jelenlegi Szanatórium szomszédságában 1951-ben telepített 28 kh Olaszrizling ültetvény. Kékfrankos szőlőt első ízben a Fehér út melletti *Scheichner* dűlőbe telepítettek. Az új szőlőtelepeket 150x100-120 cm sor- és tőtávolságra ültették abban a reményben, hogy a szőlő talajmunkái ezzel gépesíthetők lesznek.

A város első szövetkezete az 1948-ban alakult „Partizán” volt a neve, amit a „József Attila Szövetkezet” követett 1949-ben. Ezek a kis szövetkezetek nem tudtak gazdaságilag megerősödni és 1952-ben egyesültek az újonnan alakult „Dózsa Szövetkezettel”. Különleges színfolt a város szőlőtermelésének, borászatának

történetében a „Haladás Szőlőtermelő Szövetkezet”, melyet a kitelepítés után a városban maradt 35 szőlősgazda alapított 1951-ben.

471953-tól, Nagy Imre miniszterelnöksége idején jótékony változások segítettek a mezőgazdasági üzemek fejlődését, szabadabban kereshették azokat a módszereket, melyekkel eredményesebbé teheték a gazdaságot.

Ebben az időben vezették be Sopronban pl. a „pénzreszes” szőlőművelést. Ennek lényege az volt, hogy az önálló szőlőterület munkáit vállaló dolgozó évközben megkapta a művelésért megállapított norma szerinti munkadíjat és a terven felüli termés értékének 35 %-át. A vállalkozó tudta, hogy az eltérő termés mennyisége az általa végzett munka minőségétől függ, és ez jobb munkára ösztönözte. A módszer népszerű lett, a városban más vállalatoknál alkalmazott dolgozók is vállaltak szőlőtermelési munkát.

1953-ban a szőlőt ilyen módon művelők között 12 millió forint prémiumot osztottak szét, ami ebben az időben tekintélyes összegnek számított. Az Állami Gazdaság terméseredményei is növekedésnek indultak:

évek	terület (kh)	összes szőlőtermés (q)	átlagtermés
1953	747	20 440	27.4
1954	663	27 204	40.3
1955	672	25 075	37.2

Folytatódott a szőlőtelepítés, az 1953. évi 75 kh-ról 195 kh-ra növekedett a 150x100-120 cm sor- és tőtávolságú ültetvények területe, bár a talaj- és növényvédelmi munkák gépesítését a megfelelő keskeny nyomtávú traktorok hiányában változatlanul nem sikerült megoldani. Maradt minden a régiben, az új telepítésű szőlőket változatlanul lókapával és kézi erővel kellett munkálni. Sajnos, a 195 kh új telepítésű szőlőből 1956-ra 40 kh kipusztult.

A *Harmler* dűlőben telepített 23 holdas tábla tökehiánya 60 %-os volt! Az ültetvényt felszámolták és a megmaradt tőkéket a többi szőlő hiányának pótlására használták. Kényszermegoldásként az új ültetvények minden második sorát ki kellett vágni, hogy az így keletkező 3 méter széles sorokban a meglévő traktorokkal el lehessen végezni a talajművelés és a növényvédelem munkáit. Ez a kényszermegoldás közel állt a szomszédos Ausztriában Lenz Moser által alkalmazott művelési módhoz.

A gazdaságba is eljutott a szerzőnek „Szőlőművelés egyszer másként” c. könyve. A mű a 3 méteres távolság mellett a kötözési munkák mellőzése érdekében több segédhuzal-párt és magasabb támaszlopokat javasolt. Hosszú időt vett igénybe, amíg a szakmai közvélemény és a hatóságok elfogadták ennek a ténylegesen kézimunka-takarékos telepítésnek a módszerét. Az első Lenz Moser rendszerű szőlőültetvényt 1962-ben Sopronban telepítették. 1954-től bővült a gazdaság feldolgozó kapacitása. Az Ágfalvi úti volt tűzéségi laktanya ágyúszíneben 2000 hl erjesztőtérrel rendelkező kékszőlő-feldolgozó üzem létesült.

A Haladás Szőlőtermelő Szövetkezet 1953-ban 78 q/kh, 1954-ben 68 q/kh szőlőtermést szüretelt. Ezek a jó eredmények az évjáratok szerinti kisebb-nagyobb ingadozásokkal a későbbiekben is megmaradtak, a szövetkezet tagjai hozzáértéssel művelték szőlőiket. A jó munka országos hírűvé tette a szövetkezetet. A munkaszervezés igen egyszerű volt: 2000 négyszögöl szőlő megmunkálása volt egy-egy tag feladata, a

permetezést, 48a porozást és a szüretet közösen végezték. A tagonkénti magas munkaegység-részesedésnek az a magyarázata, hogy a szövetkezet jövedelmének nagy része nem a termelésből, hanem a közvetlen termelői borkimérés hasznából származott. A Haladás, élve a lehetőségekkel,

1955-ben már 11 termelői borkimérést üzemeltetett Budapesten és a dunántúli városokban. Ezekben a borozókban évi 4-5 ezer hektoliter bort értékesítettek! Ellentétben az Állami Gazdasággal, mely a vörösbor termelését szorgalmazta, a Haladás a keresett fehér borok, a Tramini és a Zöld Veltelini termelésére is berendezkedett. Szőlőtermésük feldolgozására az Uszoda utcai pince előterébe prэшházat építettek. A pince befogadó képessége 4000 hektoliter.

Az elért eredmények és a magas részesedés nagy rangot adtak a tagságnak. Sokan kérték felvételüket, de a tagok éberen őrködtek, és csak olyanokat vettek fel, akik szőlőterületet is vittek magukkal, és a szőlőműveléshez is értettek. A Haladás taglétszáma 1956-ra megduplázódott és a forradalom sem okozott törést a szövetkezet életében. A Dózsa Tsz. 1960-ig mezőgazdasági termeléssel foglalkozott. Az 1959-es ún. „szocialista átszervezés” idején a városban újabb két szövetkezet alakult, „Petőfi” és „Kossuth” néven. A Petőfiről elnevezett szövetkezet rövidesen, 1960-ban, egyesült a Dózsával.

Az 1961–1980 közötti két évtizedben olyan sok, a szőlészeti és borászat fejlődését szolgáló beruházás, olyan szervezeti változások és olyan kiemelkedő termelési eredmények születtek, hogy ezt az időszakot méltán nevezhetjük a soproni szőlészeti és borászat 20. századi „aranykorának”.

Az Állami Gazdaság már 1965-re befejezte szőlői új művelési módnak megfelelő újratelepítését. A 895 kh szőlőből 356 kh volt az új telepítésű termő szőlő, 467 kh a nem termő szőlő és 52 kh az anyatelep. A következő években a korábbi sikertelen telepítéseket újították fel. Az 1977 után telepített ültetvényeket a Moser-féle művelési mód szerint alakították ki. A szövetkezetek között a vezető szerepet a Dózsa Tsz. vette át, 1964-ben egyesült a Kossuth szövetkezettel, szőlőterülete 149 kh-ra nőtt. Az 1960-as évek végén országos kampány indult a kisebb mezőgazdasági üzemek egyesítésére.

Sok, jól működő szervezet áldozata lett ennek az erőszakolt folyamatnak, köztük a Haladás Szőlőtermelő Szövetkezet is. 1970-ben a „politikailag erősebb” Dózsa Tsz. a szomszédos fertőrákosi termelőszövetkezettel együtt bekebelezte. 1960 után a Dózsa is megkezdte a korszerű ültetvények telepítését. 1965-ig 60 kh Kékfrankos szőlőt ültettek. Az időszak végére a szövetkezet valamennyi nagyüzemi kezelésben lévő szőlőjét újratelepítette, csak háztáji művelésben maradtak kisüzemi parcellák.

Az eredetileg Sopron várost és közvetlen környékét magában foglaló borvidék területét 1977-ben Fertőszéplak, Fertőendréd és Fertőszentmiklós szőlőtelepítésre alkalmas területeire is kiterjesztették, Ágfalva termelőszövetkezete pedig egyesült a borvidékhez tartozó Harka község szövetkezetével. Sopron nemcsak a városról elnevezett borvidék névadója, hanem feldolgozási, tárolási és értékesítési központjaként is nagyobb rangot kapott.

Az 1978-as év a borvidék szőlőtermelésének egyik legsikeresebb esztendeje. Ennek az évnek a termelési eredményei alapján szemléltetjük a borvidék helyzetét.

49A borvidék gazdaságainak 1978. évi szőlőterülete és terméseredményei:1(118)

	szőlőterület ha-ban			termésátlag
	termő	nem termő	összesen	1978-ban (q/ha)

Állami Gazdaság	466	65	531	100
Szövetkezetek				
Ágfalva	32	14	46	112
Balf	45	7	52	113
Fertőd	44	–	44	114
Fertőszentmiklós	23	79	102	80
Nagycenk	16	84	100	175
Sopron	156	46	202	126
Összesen	316	230	546	120
Szakcsoportok	–	10	10	–
Magángazdaságok és háztáji termelők				
Balf	40	–	40	–
Fertőboz	1	–	1	–
Fertőrákos	31	–	31	–
Fertőszentmiklós	48	–	48	–
Kópháza	28	–	28	–
Magyarfalva	8	–	8	–
Nagycenk	13	–	13	–
Sopron	319	25	344	–
Összesen	488	25	513	130
Mindösszesen	1270	330	1600	116

A borvidék 1600 ha szőlőterülete közel azonos arányban oszlik meg a Soproni Állami Gazdaság, a termelőszövetkezetek és a kisgazdaságok között. A borvidék szőlőterületéből 69,8 % (1116 ha) a kékszőlő, 25,8 % (413 ha) a fehér borszőlő és 4,4 % (71 ha) a csemegezőlő, illetve kettős használatú szőlőfajták. Az Állami Gazdaságban a szőlészet és a borászat teljes vertikuma kiépült, beleértve a felvásárlást, a palackozást és az értékesítést is. 1977-ben a Pincegazdaság és a borvidék szövetkezetei megalakították a

Sopronvidéki Szőlő- és Borászati Társulást. Az öt esztendőre megkötött szerződésben a gesztor Pincegazdaság vállalta 300 ha szőlőtelepítés költségeinek 28-40 %-át, garantálta a felvásárlási árat. A szövetkezetek kötelezték magukat, hogy egész szőlőtermésüket és a háztáji termés felét a Pincegazdaságnak adják el. A szerződés alapján a szövetkezetek megszüntették feldolgozási tevékenységüket, a Pincegazdaság pedig a kékszőlő korszerű feldolgozására 200 q/h kapacitású, melegítéses feldolgozó berendezést helyezett üzembe.

50 1978. évben a két szervezet,

az Állami Gazdaság	23 500 q fehér	35 700 q kék
a Pincegazdaság	15 208 q fehér	50 250 q kék
Összesen	38 708 q fehér	85 950 q kék
Mindösszesen	124 658 q szőlőt dolgozott fel.	

Az Állami Gazdaság palackozva 6.500 hl, hordósan 400 hl, közvetlen exportra 6.000 hl, más vállalatoknak 18.000 hl bort értékesített. A Pincegazdaságból palackozva 17.000 hl, hordósan 6.590 hl, egyéb vállalatoknak 25.000 hl bor került ki. Az Állami Gazdaság a palackozott vörösbort „Kékfrankos”, a Pincegazdaság „Burgundi” név alatt forgalmazta. Az idegen vállalatoknak eladott bormennyiség a borvidék számára elveszett, azt a későbbiekben nem a borvidéken termelt borként forgalmazták!

1999. LIII. ÉVFOLYAM 1. SZÁM / Műhely / Molnár Tibor – Székely Lajos: A szőlészet és a borászat átalakulása a Soproni Borvidéken 1946-tól napjainkig / A szőlőtermelő szakcsoportok megalakulása

A szőlőtermelő szakcsoportok megalakulása

Az 1980-as évtized a borvidéken látszólag csendes időszak volt. Az 1975-ben bevezetett gazdaságirányítási rendszer növelte a mezőgazdasági üzemek jövedelmének elvonását. Az új rend szerint az üzemek beruházási hiteleit az adózott jövedelemből kellett törleszteni, emelkedtek a telepítés költségei.

Ezek az intézkedések a hitelből gazdálkodó üzemeket, köztük az Állami Gazdaságot is sújtották. Csökkent az új beruházási célokra felhasználható alap. Az Állami Gazdaságban a feldolgozás után megkezdtek a tárolótér korszerűsítését, az Ágfalvi úti üzemükbe folyamatosan 36.000 hl befogadóképességű tartályt telepítettek. Üzembe helyeztek egy „Alfa-Laval” típusú, melegítéses eljárással működő, vörösbort előállítására szolgáló berendezést is. A beruházások megvalósításához nem volt elég a gazdaság jövedelméből akkumulálódó beruházási fedezet. A hiány pótlására módosították a gazdaság termelési szerkezetét, felszámolták az állattartást, egyszerűsítették a vetésszerkezetet, eladták a nélkülözhető épületeket. Ennek ellenére sem volt elég a pénzük, a hitelállomány folyamatosan növekedett. Az 1960-as évek elején telepített ültetvényeik kiöregedtek, bár termőképességüket felújítással igyekeztek fenntartani, a termésátlagok mégis egyre jobban elmaradtak a szövetkezet és a magántermelők terméseredményeitől. A kényszerítő pénzügyi helyzet olyan megoldást szült, amely lehetővé tette saját beruházás nélkül is a gazdaság feldolgozó-bázisának szőlővel való ellátását. Használati díj fejében szőlőtelepítésre alkalmas területeket adtak azon dolgozóiknak és más foglalkozású, de szőlőművelésre hajlandó polgároknak, akik

vállalták a szőlőtelepítés állami támogatáson felüli költségeit és azt, hogy termésüket az Állami Gazdaságnak adják el. A gazdaság kedvezményes áron vállalta a telepítés, a gépi művelés és a növényvédelem elvégzését, biztosította az oltványszükségletet és a tamberendezések anyagait. A táblán belül egy-egy parcella területe 3000 négyzetméter volt. Az ültetvény felépítménye a művelést vállalók tulajdona lett. A közös munka irányítására két szakcsoport alakult, a „Tramini” és a „Veltelini”.

A soproni Dózsa Tsz-nek és a borvidék többi szövetkezetének a szőlőtermelése zavartalan volt. Az erősebb termelőszövetkezetek ebben az időben igyekeztek hitelek igénybevétele nélkül gazdálkodni, hogy megtakarítsák a kamatköltségeket. A Pincegazdasággal kötött társulási szerződés alapján, a kiméréshez szükséges bormennyiség 51 kivételével, értékesítették szőlőtermésüket. A szőlő kedvező felvásárlási ára megfelelő jövedelmet biztosított a szövetkezet tagjainak, és maradt pénz új, korszerű ültetvények telepítésére is. Az Állami Gazdaság példája nyomán a Dózsa Tsz-ben is alakultak szakcsoportok.

	a városban alakult szakcsoportok	
	taglétszáma	terület
Állami Gazdaság		
Tramini	182 fő	65 ha
Veltelini	120 fő	63 ha
Dózsa Szövetkezet	63 fő	26 ha
Összesen	365 fő	154 ha

1999. LIII. ÉVFOLYAM 1. SZÁM / Műhely / Molnár Tibor – Székely Lajos: A szőlészet és a borászat átalakulása a Soproni Borvidéken 1946-tól napjainkig / A kárpótlás és következményei

A kárpótlás és következményei

1989 augusztusában Sopronban megnyílt a „vasfüggöny” és pár esztendő alatt eltűnt mindaz, amit „szocialista nagyüzemi mezőgazdaság” néven ismertünk. A város nagyüzemeinek gazdálkodását szétzilálták a rendszerváltást követő események.

A borászatra szakosodott Állami Gazdaság a KGST piac megszűnése után nem tudta borait értékesíteni. A szőlőtermelés munkaerőhelyzete romlott, a gazdaság hitelállománya egyre növekedett. Már a ‘90-es évek elején szóba került a gazdaság privatizációja, de sem itthon, sem külföldön nem akadt vállalkozó, aki a gazdaságot egyben megvásárolta volna. Közben megkezdődött a kárpótlás. A Sopronnal egyesült Balf község szövetkezete feloszlatta önmagát. A Dózsa Tsz-nek is csökkent a munkáslétszáma, s hogy magát fenntartsa, vendéglőket üzemeltetett, kereskedelmi tevékenységgel, mezőgazdasági termékek forgalmazásával és még sok mással is foglalkozott. Mezőgazdasági tevékenységét hátráltatta a Kárpótlási Hivatallal a kárpótlásra igénybevett ingatlanok után járó kártérítésről folytatott jogvitája.

Az elmúlt évtizedek folyamán a városkörnyéki községekből sokan találtak munkát és költöztek Sopronba. A mezőgazdasági kárpótlásról szóló törvény szerint egy adott településen azok szerezhettek az árveréseken ingatlanokat, akik 1992. júniusában már az illető településen laktak, vagy ott sajátították ki ingatlanukat. Így a környék falvaiból Sopronba költözött lakosok saját jogon kapott, vagy örökölt kárpótlási jegyekkel a városban földet szerezhettek. A kárpótlási törvény az 1946-ban kitelepített lakosoknak, függetlenül lakóhelyüktől, lehetővé tette a földkárpótlást. Olyan nagy volt a kárpótlási területek iránti igény, hogy az Állami Gazdaság és a Dózsa Tsz. egész területe sem volt elég a kielégítésére. Csökkentette a kárpótlási területet az is, hogy a termelőszövetkezeti tagok 30, az Állami Gazdaság dolgozói 20 aranykorona értékű földet kaphattak térítésmentesen. 1995. novemberéig a városban nyolc árverés volt. Az utolsó árverésen bárki részt vehetett, aki kárpótlási jeggyel rendelkezett.

Az első árveréseken alig akadt szőlővásárlásra jelentkező, pedig 1 aranykorona értékű területet a minimális, 500 forint értékű kárpótlási jegyért meg lehetett vásárolni! Ahogy fogyott a kárpótlási terület, úgy növekedtek az árak. Az utolsó szőlőárverésen már 10-15 000 forint értékű kárpótlási jegyet kellett adni 1 aranykorona értékű szőlőterületért!

52A kárpótlásra jogosultak jelentős része olyan személy volt, aki nem tudta, vagy nem is akarta a kárpótlásként szerzett területet megművelni. A kárpótoltak egy része már a kárpótlási jegyét eladta, mások megvásárolták a szőlőket abban a reményben, hogy átmenetileg meg tudják műveltetni és később jó áron értékesítik. Az ilyen hasznosítás kevesüknek sikerült, a város szőlőinek egy része megműveletlenül, parlagon hever! Nehezíti a kárpótlás során földhöz jutott helyzetét, hogy a városban nincs működő vállalkozás, amely hajlandó lenne az ilyen területek megművelésére. A korábbi Dózsa (ma Donáció) Szövetkezet felszámolta mezőgazdasági tevékenységét, illetve ahhoz csak annyi köze maradt, hogy üzemelteti az Uszoda utcai szőlőfeldolgozót és intézi a függőben lévő kárpótlási, részarány kiadási, kártalanítási ügyeket. Az Állami Gazdaságot 1995-ben szétdarabolva privatizálták. A gazdaság volt dolgozóiból alakult két gazdasági társulás közül a „SOP-VIN Kft” megvásárolta az Ady Endre úti feldolgozót és pincét, a fertői prэшázat és munkásszállást. A „VINEX Kft” pedig megvette a Rákóczi utcai pincét és a balfi Micsurin Tsz pincészetét. A két gazdasági szervezet együtt szerezte meg a gazdaság borkészletét, mezőgazdasági gépeit és a kárpótlásból kimaradt új telepítésű szőlőültetvények használati jogát. Az Ágfalvi úti telep épületei, a palackozó és az ott lévő 36.000 hl tárolókapacitású tartályok idegen kézbe kerültek.

Szerencsésnek bizonyult a szakcsoportok alakítása. A több mint 150 ha területen, átlagosan 10 éves ültetvényekkel rendelkező 360 szakcsoportos tag egy része már a kárpótlási árverésen megszerezte az általuk művelt szőlőterületek tulajdonjogát. Az Állami Gazdaság szakcsoportjai tulajdonjogának rendezése 1999 végére várható. A SOP-VIN és a VINEX a város határában 50 ha szőlőterületet művelnek. Nagy segítséget jelent a megfelelő gépi felszereléssel nem rendelkező termelők számára a szakcsoportok munkája, melyek időközben szövetkezetekké alakultak. Vállalják és végzik a jelentkezők szőlőinek gépi talajmunkáit és a szakszerű növényvédelmet. Sajnos, a rendelkezésre álló munkaerő nem elegendő a város szőlőterületének megművelésére, a befektetési céllal vásárolt szőlők ma is parlagon hevernek.

A Soproni Borvidék jellemzői (1998. 07. 15.)

Szőlőtermelő tagok száma 2 695 fő

Termő szőlő 1 199 ha

Nem termő szőlő	62 ha
Nem művelt ültetvény	462 ha
(már csak selejtezhető)	
Összes szőlőterület	1724 ha

A szőlőterület fajta szerinti megoszlása

Kékfrankos	1 278 ha	Leányka	20 ha
Korai piros veltelini	19 ha	Egyéb	4 ha
Chardonnay	57 ha	Oportó	5 ha
Zöld veltelini	100 ha	Pinot noir	9 ha
Zweigelt	54 ha	Merlot	22 ha
Zenit	19 ha	Irsai Olivér	19 ha
Cabernet sauvignon	54 ha	Piros veltelini	2 ha
53Sauvignon blanc	26 ha	Medina	1 ha
Tramini	24 ha	Sárgamuskotály	1 ha
Rizlingszilváni	5 ha	Syrah	1 ha
Zalagyöngye	2 ha	Cabernet franc	1 ha

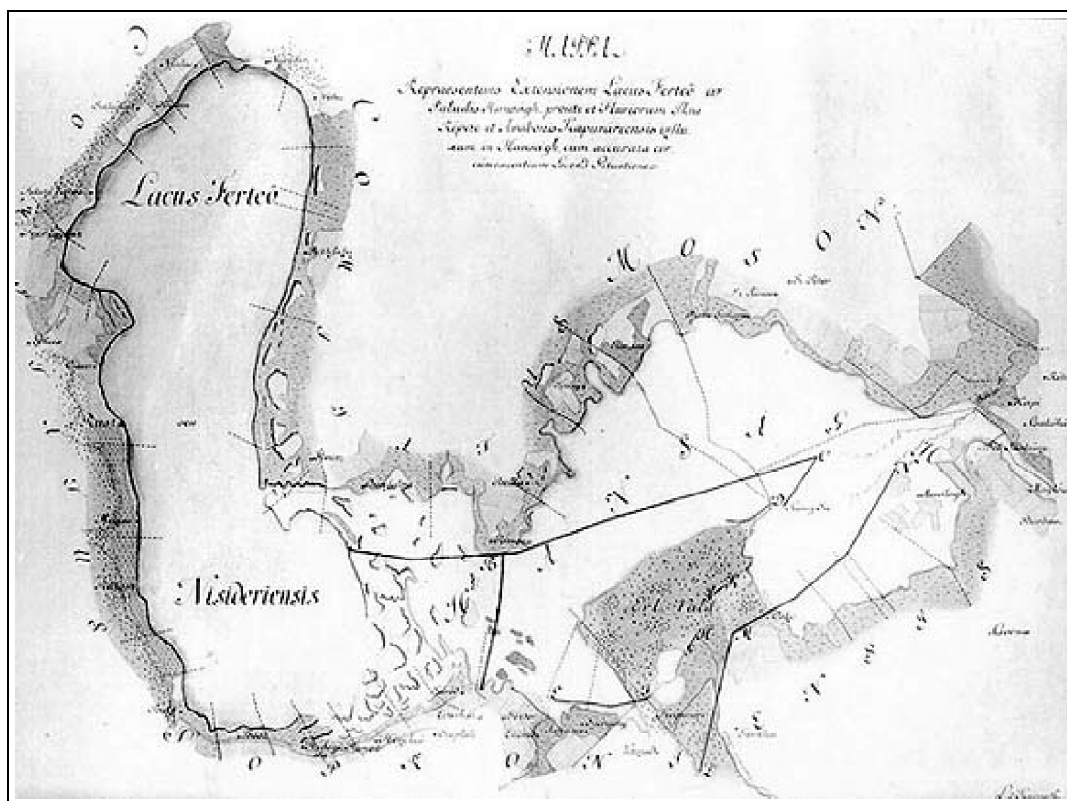
A kárpótlást követően 1998 végéig a borvidéken 62 ha új szőlőt telepítettek (ld. a táblázatot). Az 1994. évi CII. számú, a hegyközségekről szóló törvény alapján kialakult a Városkörnyéki és a Fertő-menti Hegyközség. Mindkét hegyközség 500-500 ha körüli szőlőterületen szervezi, segíti a területen dolgozók szakmai munkáját, képviseli érdekeiket. Kár, hogy nem állnak rendelkezésre azok a pénzügyi források, melyek birtokában gondoskodhatnánk a parlagon hagyott szőlők munkáinak elvégzéséről. Sopront olyan városnak tekintik, amely a legkisebb megrázkódtatással heverte ki a rendszerváltás gazdasági és társadalmi nehézségeit. A sors keserű fintora, hogy ebben a szépen fejlődő városban, amely egykor olyan büszke volt szőlőskertjeire, ma ilyen állapotba került az ültetvények egy része. A mai kárt nagyobbra tehetjük, mint az 1946-os kitelepítés utánit.

1999. LIII. ÉVFOLYAM 1. SZÁM / Műhely / Kiss Andrea: A Fertővel kapcsolatos vitás kérdések középkori okleveleinkben

Kiss Andrea: A Fertővel kapcsolatos vitás kérdések középkori okleveleinkben

A Fertő és partvidéke mind földrajzi, mind pedig történeti szempontból különleges területnek tekinthető: Európa legnyugatibb fekvésű szikes tava és annak közvetlen környéke földrajzi jellemzőinél, sekélységénél, ugyanakkor kiterjedt vízfelületénél fogva is egy, a környezeti változásokra – különösen a klímaingadozásokra és az emberi beavatkozásra – igen érzékenyen reagáló terület. Ma a tó vízutánpótlása döntően a felszínére hulló csapadékból származik. A szabályozási munkálatok megkezdése előtt azonban egy jóval nagyobb vízrendszer része volt, mely a Fertő–Hanság–Rába–Rábca rendszeren keresztül a Dunához kapcsolódott, így a Duna igen magas vízállása esetén a Rábát visszaduzzasztva a Fertő–Hanság medence mintegy természetes „vízáróként” is működhetett (1. ábra⁽¹¹⁹⁾). Az árvízmentesítési munkálatok nemcsak ezt a kapcsolatrendszert szüntették meg, hanem valószínűleg a Kisalföld e részének talajvízszintjére és párolgási viszonyaira is jelentős khatással voltak.

Történeti szempontból a Fertő-vidék szintén kiemelkedő jelentőségű: az ország egyik, történeti forrásokban leggazdagabb régiójának számít, mely részben a korán elterjedt, és méreteiben is jelentős írásbeliségnek köszönhető, részben pedig annak, hogy a török pusztítások csak rövid ideig, és viszonylag kis mértékben érintették a térséget, így annak legfontosabb levéltárai megmenekültek a pusztulástól. A Fertő ⁵⁴történeti időkben lezajlott változásai, a tó mindenkori kiterjedése évszázadok óta izgatja az emberek fantáziáját. A valamikor a tó partján, vagy annak közelében feltételezhetően létezett középkori települések eltűnése pedig már a 19. század végén nagy vitákat váltott ki a történettudomány vezéregyéniségei között is.⁽¹²⁰⁾

1. Az egykori Fertő–Hanság vízrendszer ábrázolása egy 1783-ban készült térképen.

Különösen egyes középkori falvak eltűnését rótták a Fertő gyakorta változó kiterjedésének számlájára, amennyiben a mondákat követve e településeket a Fertő medrében elveszetteknek hitték.³⁽¹²¹⁾ Ugyanakkor a tó alacsony vízállásaival hozták kapcsolatba a néhány oklevélben felbukkanó Fertő folyó elnevezést is.

E heves érdeklődés a Fertőnek a térségben betöltött fontos szerepével is kapcsolatba hozható: Sopronban már a 15. század közepétől gyakorta szerepel a középkori oklevelekben a halászmester,⁴⁽¹²²⁾ illetve az 1514-es első halász céhlevél is e szakma gazdasági ⁵⁵fontosságát mutatja.⁵⁽¹²³⁾ Ezt bizonyítják a tó vámja fölött többször is kirobbant viták, melyek legtöbbször a nagyhatalmú Kanizsai családdal és leszármazottaikkal állították szembe a várost, s az ellentétek gyakran kisebbfajta „magánháborúkat” is eredményeztek a két fél között. Mivel a tó vámjövendelme erőteljesen függött a mindenkori vízállástól, a tó kiterjedésének változásai érzékenyen érinthették nemcsak a tó partvidékén élőket vagy a közelben található települések, így Sopron városának lakosait, de kereskedelmi kapcsolataikon keresztül e változások hatása akár Bécsig is kihatott.⁶⁽¹²⁴⁾

1999. LIII. ÉVFOLYAM 1. SZÁM / Műhely / Kiss Andrea: A Fertővel kapcsolatos vitás kérdések középkori okleveleinkben / A tó elnevezése, mint állapotjelző

A tó elnevezése, mint állapotjelző

Maga a *fertő* szó is állapotjelzőnek tekinthető, hiszen elég, ha egy másik dunántúli tavunkra, a Velencei-tóra gondolunk, mely a középkorban szintén a Fertő nevet viselte, vagy más kisebb, nádas-tavas területekre, melyre ugyancsak a *fertő* szót használták.⁷⁽¹²⁵⁾ A Fertő állapotára azonban a mellé tett leggyakoribb határozókból is következtethetünk. Így felmerülhet a kérdés: valójában milyen nevekkkel is illették a Fertőt a középkorban?

A tavat egy német forrás már 1074-ben említi Vertowe néven, majd 1199-ben *Ferteutu*-nak nevezik egy oklevélben,⁸⁽¹²⁶⁾ így számolhatunk azzal, hogy a környék többi *fertő*-je közül ez a tulajdonnevesült, megkülönböztető forma a térség legnagyobb tavára már legkésőbb a 12. század végétől – de az 1074-es forrás sejteti, hogy talán már a 11. századtól – használatban volt. A tó igen gyakran jelző nélkül,⁹⁽¹²⁷⁾ csak mint *Ferthew*, *Fertew*, *Fertou* vagy *Ferteu* szerepel.

A középkori oklevelekben a Fertőt leggyakrabban azonban a *lacus*¹⁰⁽¹²⁸⁾ (tó), *stagnum*¹¹⁽¹²⁹⁾ (állóvíz), vagy éppen mindkét névvel illetik, melyeket ekkor feltehetően hasonló értelemben használtak, azzal a különbséggel, hogy a *stagnum* szó közelebb állt a mai értelemben vett *fertő* szó fogalmához, mint az egyértelműen nyílt vízfelületre utaló tó ⁵⁶kifejezéshez. Ezen túlmenően, néhány esetben a Fertőt *aqua* (víz), *locus* (hely),¹²⁽¹³⁰⁾ vagy éppen *fluvius* (folyó) kifejezésekkel is illették.

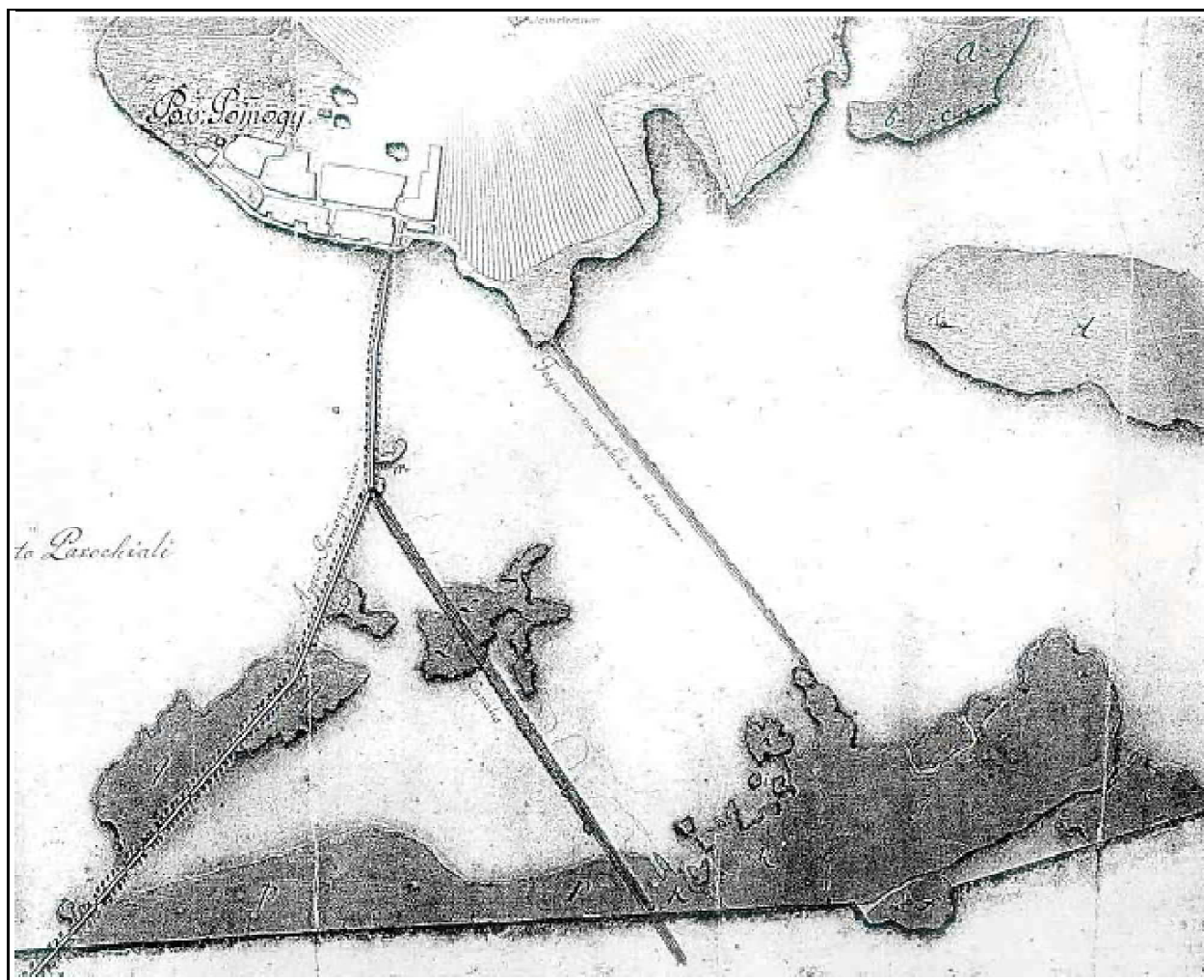
Az *aqua* kifejezés a Fertő tulajdonnév mellett állhat egyes számban: ez esetben tóparti település mellett valószínűleg magára a tóra utal.

2. Illmitz és környéke 1890 körül.

Többes számban az előfordult okleveles példából a nagy tó mellett több másik, szintén *fertő*-ként említett – korábban szintén a tó részét képező, de a középkorra már önállósult – kisebb állóvizek létezése feltételezhető. Ilyen eset volt például az, mikor Illmitz kettéválasztásakor a falu területén és határában lévő vizeket, az egy nagy és több kisebb tavat együtt *aque Ferteu*-ként (tehát többes számban) említették, majd név szerint leírták a kisebb tavakat, később pedig *magnus Fertew* névvel egyértelműsítették magát a „nagy” tavat¹³⁽¹³¹⁾ (2. ábra¹⁴⁽¹³²⁾). Ugyanakkor érdekes azt is megemlíteni, hogy egy későbbi, szintén Illmitzcel kapcsolatos 1363-as oklevélben, melyben több korábbi oklevél átírása is megtörtént, már csak egy Fertőről, mint *aqua seu lacus Ferteu*-ról beszélnek.¹⁵⁽¹³³⁾

A Fertő vizének mocsarait (*paludes aque Fertew*) említik egy 1365-ös oklevélben, mely egy sajátos eset miatt született: mintegy ötven lovat hajtottak be szergényi jobbágyok a Fertő – a sértett birtokos korabeli földbirtokai alapján feltételezhetően Agyagos és Szergény körüli – mocsaraiba, ahol a lovak mind egy szálíg el is pusztultak. A szomorú esetből azonban nemcsak azt a következtetést vonhatjuk le, hogy a Fertő ezen részének partmenti régiója az esemény bekövetkezésakor mocsaras volt,¹⁶⁽¹³⁴⁾ hanem hogy a Fertő elnevezés nagyobb területre terjedhetett ki, mint amit az újkorban e névvel illeltek, vagyis a középkor egy jelentős részében a Fertő nevet a Hanság egy részére vonatkozóan is használhatták. Ezt a feltételezést egyébként más oklevelek is alátámasztják például Szergénnyel,¹⁷⁽¹³⁵⁾ Vallával,¹⁸⁽¹³⁶⁾ illetve Urkonnyal¹⁹⁽¹³⁷⁾ kapcsolatban. A Hanság elnevezés használata ugyanis egyértelműen csak a 16. századtól válik általánossá az írott forrásokban.²⁰⁽¹³⁸⁾

3. A Pomogy–Sarród közötti gázló a 18. század végén (1791-ben).

1999. LIII. ÉVFOLYAM 1. SZÁM / Műhely / Kiss Andrea: A Fertővel kapcsolatos vitás kérdések középkori okleveleinkben / Fertő folyó?

Fertő folyó?

A 19. század végén Nagy Imre foglalkozott részletesebben a témával: szerinte abban az időben, mikor a Fertő vízállása igen alacsony volt, a Fertő folyó biztosította a vízáramlást a tó északi és déli medencéje között. Körülbelül 80 évvel később Károlyi Zoltán hidrológusként foglalkozott ugyanezzel a kérdéssel. A *fluvi*us Fertő földrajzi helyéül – habár az ezzel kapcsolatos okleveleket nem vizsgálta – mint az egyetlen, hidrológiai [58](#)szempontból erre „alkalmas” színhelyet, a Fertő és a Hanság közötti vízáramlást biztosító gázlót jelölte meg [21\(139\)](#) (3. ábra [22\(140\)](#)).

Eddig szám szerint tíz olyan oklevelet ismerünk, melyben szerepel a *fluvi*us Fertő kifejezés. Felmerül a kérdés: vajon nem egyszerű elírás-e a Fertő folyó elnevezés? Ezt a feltételezést maga az előbb említett

oklevelek nagy száma teszi kérdésessé. Míg ugyanis például az okleveles hivatkozásokban gazdag Balatonnál is felmerül a *fluvius* Balaton probléma, ott ez csak egy 1261-es és egy 1347-es oklevélben jelenik meg, hasonló kérdőjeleket hagyva maga után, mint ahogy ezt a Fertőnél is láthatjuk.²³⁽¹⁴¹⁾ Sőt, a Balatonnál még több joggal is felmerülhetne ez a kérdés, hiszen magába a tóba folyik nyugaton a Zala folyó; ugyanakkor délkeleten a Balaton magas vize esetén a kapcsolódó Sárvízen keresztül a Balaton vízfeleslegének egy része a Duna felé távozhatott. A Fertőbe azonban csak viszonylag kis vízhozamú patakok ömlenek, s míg az Ikva a pomogyi gázlóhoz közel, addig a Rába, Répce távolabb, a Hanságon keresztül folyva csak áttételesen juttatott vizet a Fertőbe, mint a terület legmélyebben fekvő területére, de kifejezett "átfolyást" ez sem biztosíthatott.

A *fluvius* Fertőt említő oklevelek többsége a 14. század első felében íródott, méghozzá 1318 májusában (ahol folyó elnevezésen kívül helyként, *locus*-ként is említik),²⁴⁽¹⁴²⁾ 1318 szeptemberében,²⁵⁽¹⁴³⁾ 1324 januárjában,²⁶⁽¹⁴⁴⁾ 1324 májusában;²⁷⁽¹⁴⁵⁾ ezt később két esetben, 1330-ban és 1339 áprilisában is a Fertő vámja kapcsán, Sopron részére átirták.²⁸⁽¹⁴⁶⁾ 1338-ban a Sopron számára meghosszabbított vám kiváltságát szintén a Fertő folyóra vonatkoztatják.²⁹⁽¹⁴⁷⁾ Míg az 1318-as oklevelek Vitézföldével (Bánfalva, Apetlon) és Mönchhoffal kapcsolatosak, addig az 1324–1330–1339-es a soproni Fertő-vámmal, majd a 14. század utolsó két *fluvius Ferthew* oklevele 1346 júliusában Pomogggyal,³⁰⁽¹⁴⁸⁾ 1360 májusában pedig a feltételezhetően a pomogy-sárródi gázló közelében elterült egykori faluval, Urkonnyal³¹⁽¹⁴⁹⁾ összefüggésben született. A sort a 15. században még egy oklevél követi és zárja le, mely 1435 márciusában látott napvilágot, s ismét csak Pomogggyal összefüggésben említi a *fluvius* Fertőt, a Fertő vámjával kapcsolatosan. A kiadó szinte valamennyi esetben a királyi udvar volt,³²⁽¹⁵⁰⁾ és többségében a Fertő vámjának illetve halászatának tulajdonjogával kapcsolatban íródtak az oklevelek. Ugyanebben ⁵⁹az időben azonban, az előbb említett oklevelekkel párhuzamosan – bár eltérő tárgyban – születtek más, *lacus* vagy *stagnum* Fertőt említő oklevelek, általában a győri káptalan, a csornai konvent, a vasvári káptalan, Sopron város, vagy éppen a király kiadásában. E tény tovább gyengíti a *fluvius* Fertő névnek a tó lehetséges alacsony vízállásával való összekapcsolását. Egy 1435-ös oklevélben a Fertő, Pomogggyal kapcsolatosan, már két néven: *fluvius seu lacus*-ként szerepel.³³⁽¹⁵¹⁾

Mivel a mederviszonyok,³⁴⁽¹⁵²⁾ és az oklevelekben szereplő helynevek földrajzi elhelyezkedése nem támasztják alá Nagy Imre feltételezését, ezért a *fluvius* Fertőt – amennyiben ezt a Fertő valamely részéhez kapcsolódóként értelmezzük – máshol, és nem a Ruszt–Illmitz szűkületnél kell keresnünk. Marad tehát az a feltételezés, hogy ha nem tévedés volt a *fluvius* elnevezés, akkor ez a Fertő egyik részére, vagy éppen valamelyik tápláló folyóvizére vonatkozik. Korábban azonban már láttuk, hogy az oklevelekben található földrajzi elnevezések leginkább a tó délkeleti (de mindenképpen keleti) részéhez kötik a *fluvius* Fertő-t, így folyóvízként csak az Ikva jöhetne számításba,³⁵⁽¹⁵³⁾ ezt a folyót azonban jól követhetően csak Ikvaként (habár különféle alakban) említik az egész középkor folyamán.

A *fluvius* Fertő kérdéskörével kapcsolatos oklevelek a bennük szereplő helynevek földrajzi elhelyezkedése szerint az előbb leírtak alapján három csoportra oszthatók. Az első, a vonatkozó oklevelek száma szerint legnagyobb csoportban a Fertő délkeleti partvidékén, korábban a Fertőt a Hanságtól elválasztó gázló északi szélén található két település, a korabeli Pomogy (Pamhagen) és Vitézfölde (Bánfalva, Apetlon), valamint a környékbeli települések szerepelnek. Más oklevelekben viszont Mönchhoffal, a térségben található nagy kiterjedésű cisztercita birtokkomplexum központjával kapcsolatban merül fel a Fertő folyó elnevezése. A harmadik csoport pedig a Fertő vitás vámjával kapcsolatos, melynek felét a 14–15. században Sopron városa, másik felét pedig a Kanizsai család birtokolta. Mivel ennek a „félnek” a pontos értelmezése, illetve bizonyos esetekben az ebből befolyt jövedelmek, fizetési kötelezettségek jogossága vagy jogtalansága sok

vita forrásává vált, ezért e tárgykörben meglehetősen sok oklevél született és maradt fenn a 14. és 15. századból.

Vizsgálatunk szempontjából azonban legfontosabbnak az első csoport, és a második csoport két oklevele tekinthető: az ezekben szereplő helynevek azok, melyekben a „Fertő folyó mellett” (*iuxta fluvium Ferthew*) kifejezés szerepel, vagyis ezek határozhatják meg leginkább a „folyó” legvalószínűbb földrajzi elhelyezkedését. A kiemelt csoport oklevelei mind a tó délkeleti, keleti partvidékéhez kötődnek: elsősorban a Pomogy–Bánfalva–Valla–Urkony,³⁶⁽¹⁵⁴⁾ tehát nagyjából a Fertő–Hanság közötti gázló északi partvidékéhez,³⁷⁽¹⁵⁵⁾ illetve Macskád és Mönchhof nevéhez kapcsolják.³⁸⁽¹⁵⁶⁾ Ez a tény megerősíti Károlyi Zoltán hidrológus elképzelését, melyet tovább erősíthet az a tény is, hogy a Sarród és Pomogy környéki Fertő halászatát 1558-ban³⁹⁽¹⁵⁷⁾ kiemelten kezelik egy bizonyos területre vonatkozóan, ez pedig a „... vadus ... super stagnum Ferthew...”; e név alatt pedig azt a sekély gázlót értették, mely Pomogy és Sarród között természetes határt alkotott a Fertő és a Hanság között.⁴⁰⁽¹⁵⁸⁾

Mindezek alapján a Fertő folyót – amennyiben az elnevezés nem az oklevelek kiadóinak egyszerű (de nem egyszeri) tévedésén alapul – mind a vonatkozó oklevelek, mind pedig a terület hidrológiai viszonyai alapján a pomogy–sarródi gázlóra és környékére érthetjük, amely a különböző intenzitású, de többé-kevésbé állandóan jelen lévő vízáramlásnak köszönhetően a halbőség, s így a halászat szempontjából is kiemelkedő terület lehetett.

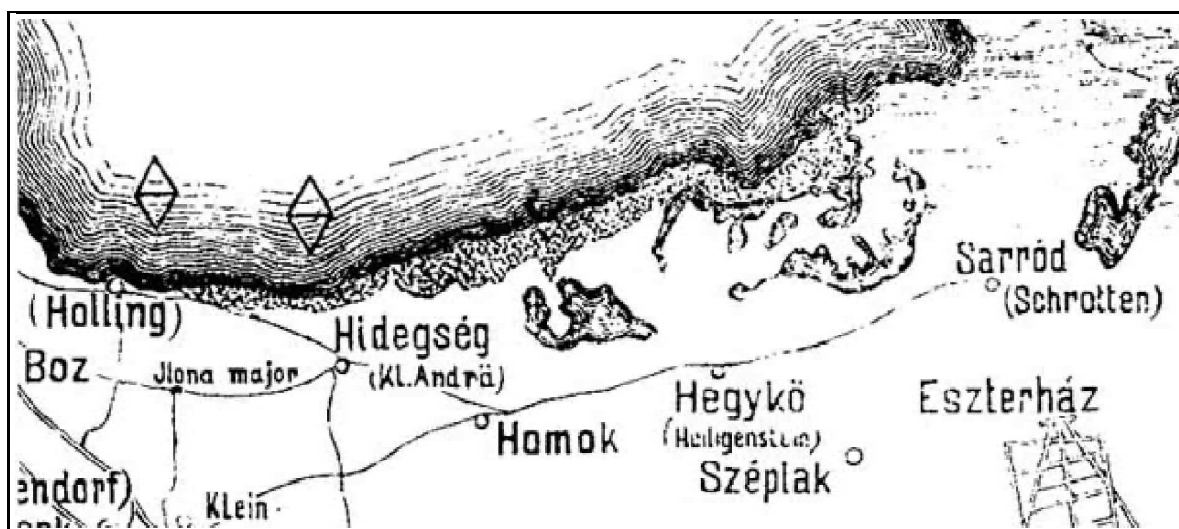
1999. LIII. ÉVFOLYAM 1. SZÁM / Műhely / Kiss Andrea: A Fertővel kapcsolatos vitás kérdések középkori okleveleinkben / Haszonvétel és út a Fertőben

Haszonvétel és út a Fertőben

Újabb kérdésként merülhet még fel néhány olyan további eset, mely szintén utalhat egy bizonyos időszak környezeti viszonyaira: emberek által használt „objektumok” a Fertőben. Érdekes leírás található egy, a Homok és Hidegség falvak határjárásával foglalkozó oklevélben: „... magnam viam ducentem in Suprunium in Ferteu ubi habent iura dicte possessiones in piscinis, fenetis, aquis et aliis utilitatibus, que eisdem possessionibus competunt ab antiquo ...”.⁴¹⁽¹⁵⁹⁾ Itt tehát egy, a Fertőn keresztül Sopronba vezető (nagy!) út létezéséről, illetve a falvak Fertőben található haszonvételéről, mint például halastavakról (halászatra alkalmas állóvizekről), kaszálókról és egyéb vizekről írnak. Ez a leírás jó példa a halászóvizek és a kaszálók fontosságára, igazi érdekességét mégis az adja, hogy mindezeket a Fertőben említi. Mivel a két falu földrajzi helyzete, és a határjáró oklevélben szereplő, meglehetősen részletes terepleírás alapján gyakorlatilag kizárhatjuk azt a lehetőséget, hogy valamely más *fertő*-ről is szó lehet, ezért feltételezhető, hogy az előbb említett út és a haszonvételek a Fertő medrének déli részében keresendők. Mivel nem valószínű, hogy az út vízben vezetett, illetve a különböző haszonvételek nagyjából behatárolják, mire tudták használni a területet, ezért feltételezhető, hogy a Fertő déli, Homok és Hidegség falvak közelében elterülő partközeli része az oklevél születésének idejében tartósan nem volt vízzel borított, inkább egy nedves, de bejárható, kisebb-nagyobb nyílt vízfelülettel tarkított terület, melynek egyes részei még kaszálóként is használhatóak voltak.

Kis József 1797-es Fertő-leírásában megemlíti többek közt Homok és Hidegség környékét is annak bizonyítására, hogy a Fertő nem mindig volt olyan vízállású, mint éppen az ő idejében, sőt példaként még a Fertőben Boz mellett elhaladó útról is említést ⁶¹tesz, mely a Fertő alacsonyabb vízállása idején volt használatban.⁴²⁽¹⁶⁰⁾ Az előbb említett, 1281-ben született oklevéllel további párhuzamba hozható egy, a 19.

század második felében (1890-ben, magas vízállás idején) készült Fertő-térkép déli medence-képe is (4. ábra⁴³⁽¹⁶¹⁾), melyen a Fertőtől függetlenedett kisebb tavak is ábrázolva vannak.⁴⁴⁽¹⁶²⁾ Egy másik, 1335-ben kiadott oklevélben az Osl család egy tagja zálogba adta Széplakhoz tartozó, a Fertőben lévő rétjeit.⁴⁵⁽¹⁶³⁾

A Fertő délkeleti része 1890-ben.

Érdekes párhuzamot lehet vonni az 1335-ös oklevél, és két, 18. századi adat között: Kis József említi, hogy a Fertő alacsonyabb vízállása idején „..... a M. Gróf Széchenyi Ház egy igen derék ménest is tartott légyen Széplak, és Hegykői határookban, mellyben a' lovak egész vadak voltak a' legelőnek kietlen nagysága miatt, pedig a' hol most⁴⁶⁽¹⁶⁴⁾ tótsákat, nádas motsárokat, homokos darab földeket, és részét magának a' Fertőnek lehet látni.” Ezt Kis József akkor írta, mikor a Fertő vízállása magas – mint ahogy ezt már korábban is láthattuk –, s egy olyan korábbi időszakra utalt az idézetben, mikor a tó vízállása jóval alacsonyabb volt. 1727-ben, mikor a Fertő vízállása emelkedőben volt (korábban alacsony lehetett), a Sopron vármegyei falvak összeírásában⁴⁷⁽¹⁶⁵⁾ külön kiemelik Széplak jó minőségű legelőit. Feltételezhető tehát, hogy mind a Homok-Hidegséggel kapcsolatos, mind pedig a széplaki oklevél egy olyan időszakhoz kötődik, ⁶²amikor a tó vízállása a fent említett gazdálkodási módokat lehetővé tette, vagyis a tó vízállása e két időpontban (1281-ben és 1335-ben) nem lehetett magas.

1999. LIII. ÉVFOLYAM 1. SZÁM / Műhely / Kiss Andrea: A Fertővel kapcsolatos vitás kérdések középkori okleveleinkben / Összefoglalás

Összefoglalás

Mint azt a a Fertő különböző elnevezéseivel kapcsolatban is láthattuk, a szabályozások előtti Fertő–Hanság vízrendszerének változásai a környezeti változásokkal összefüggésben erősen hatottak a környékbeli települések gazdálkodási viszonyaira és lehetőségeire. Ez a hatás nemcsak az újkori, nagyobb mennyiségben rendelkezésre álló írott forrásokban mutatható ki, de részben követhető a középkori oklevelekben is, mind a tó elnevezésében, mind pedig a környező települések haszonvételeiben. Az oklevelek segítségével pedig olyan hidrológiai kapcsolatrendszerek feltételezhető egykori elnevezésére, így a valószínűleg a vízrendszer egy részét, a *fluvius* Fertő helyét érintő kérdésekre is fény derülhet, mely elnevezések később feledésbe merültek, s a 19–20. századi vízrendezések eredményeinek köszönhetően a

terepen ma már jóval nehezebben követhetők nyomon.

1999. LIII. ÉVFOLYAM 1. SZÁM / Műhely / Dominkovits Péter: Sopron vármegye 1688. évi statútuma a szőlőkapások munkadíjáról

Dominkovits Péter: Sopron vármegye 1688. évi statútuma a szőlőkapások munkadíjáról

A statútumok, vagy szabályrendeletek alkotásának joga a privilegizált területi (pl. nemesi vármegyék, jász-, kun- székely székek), és települési önkormányzatok (pl. szabad királyi városok, mezővárosok, curialis- és praedialis nemesi falvak, nemesi közbirtokosságok) hatáskörébe tartozott. A közigazgatás és ahhoz szorosan kötődő jogszolgáltatás területi, települési szervei területileg, illetve gyakorlatok és privilegiumok szerint is erősen differenciált illetékességi körökben a hétköznapi élet szinte minden olyan tárgykörében alkothattak statútumot, amit országos törvény (*lex, decretum regni*) nem szabályozott. A statútumalkotás egyik fontos eleme a jogharmonizáció volt, mely mind az országos törvények, mind pedig a joghierarchiában magasabb statútumalkotók (pl. vármegye – nemesi községek viszonya) irányában elvileg meg kellett hogy valósuljon. (Ugyanakkor ezek ellenpéldáiról, országos törvényeknek ellentmondó helyi szabályrendeletekről, más oldalról pedig országos törvénné emelt helyi jogszokásokról is vannak adatok.)¹⁽¹⁶⁶⁾ A szokásjog (*consuetudo*) e fontos jogforrása, a statútum, alkotásának egyik legfontosabb intézménye a kései feudalizmus, korai újkor nemesi vármegyéje; annak közgyűlései, törvényszékei. A vármegyei közgyűlések ⁶³statútum, alkotó joga – az ország politikai és közigazgatási helyzetéből is adódóan – a 16–17. században élte virágkorát, míg a 18. században kiépülő kormányzati rendszer ellenőrző funkcióival e jogkört visszaszorította.²⁽¹⁶⁷⁾

A fent jelzett jogalkotási gyakorlat egyik mozaikkockája Sopron vármegye 1688. január 12-i közgyűlésére datált, fogalmazványi példányban fennmaradt statútuma is, mely a szőlőmunkák díját, a szőlőkapások fizetését szabályozta.³⁽¹⁶⁸⁾ A forrás abban a tekintetben tipikus, hogy minden nagy kiterjedésű, vagy jelentős szőlőtermő területtel rendelkező vármegye figyelmet fordított e kérdések szabályozására. A szomszédos Győr vármegye április 2-i közgyűlésén rendezte Győr mezőváros és környéke, illetőleg a hódoltsági peremterület; a Sokoróalja szőlőhegyein dolgozó napszámosok egész évi bérezését.⁴⁽¹⁶⁹⁾ A vármegyei rendszabásokhoz hasonlóan a szőlőmonokultúra területén fekvő, gazdagságukat jelentős részben a szőlőtermesztésre, borászatra, borkereskedelemre „építő” szabad királyi városok példás részletességgel szabályozták a szőlőművesek (*vinicola*) munkafadatait, bérezését. Így Sopron városa 1667-ben,⁵⁽¹⁷⁰⁾ Nagyszombat 1673-ban⁶⁽¹⁷¹⁾ adott ki ezirányú rendszabásokat. Az ország másik felét „*hic et nunc*” tán elég, ha csak Eger esete példázza. A pusztult szőlők rekultivációja a mezőváros 1687. évi visszafoglalását követő lakossági betelepítéssel párhuzamosan folyt. E munka fontosságát, időarányos előrehaladását kiválóan érzékelteti; hogy a város 1700. évi árszabása – és az 1702., 1703., 1708. évi is – a külvárosokban letelepedett kapások, szőlőmunkások munkafadatait, bérezését folyamatosan nagyon részletesen taglalja.⁷⁽¹⁷²⁾ Ugyanakkor az eddig felvázoltak is jelzik, hogy ezek, a szőlőművelési munkákat bérezési meghatározottságban rögzítő források mind a helyi kutatások, mind pedig a kis- és nagytáji összehasonlító vizsgálatok szempontjából roppant értékesek. Az utóbbi komparatív elemzéseket pl. a lokális művelési gyakorlat, a munkafázisok során használt egykori *terminustechicusok*, munkafázisonkénti bérviszonyok (és ezek árviszonyokra történő megfeleltetése), illetve női, vagy gyermek munkaerő alkalmazásának gyakorlata, szabályozása oldaláról is e forrásokból kiindulva el lehet végezni.

Sopron vármegye rendjei a forrás létrejöttének okát az ország nádora, Sopron vármegye főispánja, „egyébként” e törvényhatóság legnagyobb földbirtokosa, hg. Esterházy Pál nádor a drágaságot visszaszorító árszabályozásra felszólító törekvéseben jelölték meg. A statútum konszenzus eredményeképpen jött létre, amelynek legfőbb létrehozói a megyei hivatalviselői elit és a birtokos nemesség, a Sopron szabad királyi város érdekeit képviselő követek – akik jelenlétét, érdekképviselését a 17. század során végig hangsúlyozottan kiemelik a vármegye közgyűlési iratai. Ugyanakkor a statútum [64](#)elfogadásának, érvényesülésének egyik meghatározó eleme a főispáni bejegyzés, megerősítés volt.

Minthogy az adatgazdag, önmagában is nagy információértékkel bíró statútum részletes tartalmi elemzése a területi kereteket szétfeszítené, azért csak egy, társadalom- és gazdaságtörténeti vonatkozásban a konkrét elemzésen túlmutató vizsgálati szempontot emelnék ki. Bár maga a szabályrendelet csak a „szőlő munkások”-ról szól, a bevezető sorok a szőlészetre, borászatra épülő helyi társadalmak jó ismeretéről tanúskodnak, jelzik, hogy a szőlőkultúra kézműiparokat (is) vont magával, közös gazdasági érdekeltséget teremtve.

A szőlő- és borkultúra történeti etnográfiaja mellett az ár- és bértörténet, a társadalomtörténet számára is fontos információkat szolgáltató, publikálatlan forrást a Magyar Országgyűlési Emlékek forráskiadási szabályzatához igazítva, a helyi sajátosságok figyelembe vételével közlöm.[8\(173\)](#)

1999. LIII. ÉVFOLYAM 1. SZÁM / Műhely / Dominkovits Péter: Sopron vármegye 1688. évi statútuma a szőlőkapások munkadíjáról / Sopron, 1688. január 12. Sopron vármegye rendszabása a szőlőmunkák elvégzésének díjairól, a szőlőkapások fizetéséről.

Sopron, 1688. január 12.

Sopron vármegye rendszabása a szőlőmunkák elvégzésének díjairól, a szőlőkapások fizetéséről.

Az szőlő munkások rend szabása No. 1.

Mivel hogy k[e]g[ye]lmes urunk Ő Főlsége sziveihez atyai gondviseléssül viseltetvén, az[9\(174\)](#) (mostany időnek mivoltára nézve, lévén[10\(175\)](#) az szükséges táplálásnak eszközib[ebn]is főkippen pedig a' kenyérb[en] s a' borban ocsúság úgy parancsolt kegyelmessen hogy az nemes vármegyek[ne]k tagjai, maga mellé vevén az szabad királyi város deputatussit, mind az mesterembereknek mind az szőlőmunkásoknak ennekelőtte túllók szánt szándékkal okokat[11\(176\)](#) drágaságnak okáért; állandó bizonyos rendet szabjanak) Akarván tehát ezen nemes Soprony vármegye kegyelmes urunk ő Főlségének kegyelmes parancsolattyának nagy alázatossággal engedelmeskednyi,[12\(177\)](#) (az méltóságos hertzeg magyarországhy palatinus ő hertzagséghe, vice ispánnya által, *cum sibi* [65adjunctis](#)), deputatussi által[13\(178\)](#) az k[e]g[ye]lmes parancsolat szerint[14\(179\)](#) hogy annális inkább mind az mesteremberek műveinek szántsándékkal való föl veresse, s mind pedig az szőlőmunkásoknakis[15\(180\)](#) fizetésekben (sic!) eredet rendetlenségek eltávoztattassanak, és jo karban mostanyi időhöz képest foglaltassanak, egyenlő akarattal s tanácsal úgy vígezet.

Elsődször az mi az szőlőmunkát illeti: egy szőlőmetzőnek Gyertya Szentőlő[16\(181\)](#) Boldog Aszszonynak napjaig[17\(182\)](#) nap számra járjon 16. d. Gyertya szentőlő Boldog Aszszony napjátul fogvást pedig bőjti kapállásig nap számra egy metzőnek 18. d. azután[18\(183\)](#) bőjti kapálláskor 25. d. egy funttul pedig nem több hanem 10 d. járgyon. Ennél[19\(184\)](#) senki többet ne adgyon, se ne kérjen. A' minthogy nem csak ekkor hanem minden munkakór, az ital étel usonna és vacsora meg vagyon tiltva, hogy senki se merészellyen[20\(185\)](#)

senkinek is adnyi alol megirt büntetés alatt.

Másodszor. Az szőlővesző szedőnek 25., úgy az ganaj hordonak²¹⁽¹⁸⁶⁾ több ne adassék egy nap, mint 17 pinz, font számra pedig²²⁽¹⁸⁷⁾ az szőlő vesző szedéstől 2. d. járgyon.

Harmadszor. Az első kapálláskor egy kapásnak egy nap több ne adassék s²³⁽¹⁸⁸⁾ az kapástól több²⁴⁽¹⁸⁹⁾ ne kívántassék 25 nél, annyi járgyon²⁵⁽¹⁹⁰⁾ egy²⁶⁽¹⁹¹⁾ funtul is. Az aszszonyoknak pedig 22 pénz járgyon napszámra. Ha²⁷⁽¹⁹²⁾ pedig Sopronbul Megyess²⁸⁽¹⁹³⁾ vagy Rust felé indul az kapás tehát kimenetelért 2 pénz s bėjövetelért is kettő²⁹⁽¹⁹⁴⁾ oda ki pedig a' midőn kapál 25 pinz fizetessék.

Negyedszer. A karo veréstől napszámra 16 d. funt számra 4 pénz járgyon, az fartő kötéstől pedig napszámra 15. d. funt számra 2. pénz.

Ötödször. Gyomlálástól és kötőzéstől napszámra több ne hanem 17. funt számra pedig az gyomlálástól 4. az kötőzéstől 12. pinz adassik.

Hatodszor. Az második kapállás hasonló képpen fizetődgyik valamint az első, egy funtul mindazonáltal csak 15. d. fizetessék, az aszszony embereknek valamint az első³⁰⁽¹⁹⁵⁾ kapálláskor napszámra 22. d. adassék.

Hetedszer: Az második kötés nap számra 17. pinzel, funt számra egy garassal fizetessék. Az szőlőveszőnek levágása pedig egy egy funtul 2. pinzel fizetődgyik.

66Nyolcadszor: Harmadig kapállásért senkyk 25. pinznél napszámra, funt számra 15 nél adgyon,³¹⁽¹⁹⁶⁾ aratás után pedig funt számra annyit a' mennyit napszámra, és az³²⁽¹⁹⁷⁾ aszszonyembernek úgy fizessen kik az mint az első s második kapálláskor.

Kilencedszer: Az utolsó kötéstől se fizessen senky is többet napszámra mint 17. pénzt funt számra pedig 4. pinzt.

10. Egy karo vonyonak napszámra³³⁽¹⁹⁸⁾ 15. d. funt számra 2. pinz fizetessék.

11. A' mi pedig az buitatást illeti napszámra egy buitatonak Gyertya Szentőlő Boldog Aszszony napig 20. azután 25. pénz, száz veremtől való csináltatásért 80³⁴⁽¹⁹⁹⁾ d. az meggonayozzássáért s bévonyassért ugyan annyi 80. d. légyen fizetésse.

12. Az karo hegyezés³⁵⁽²⁰⁰⁾, behordás és föl verés 1000től,³⁶⁽²⁰¹⁾ tiz pinz fizetessék.

Intetnek annakokáért voltaképpen mind az itt valok, s³⁷⁽²⁰²⁾ mind pedig az jővevény szőlőmunkások, hogy ezen rendszabás ellen többet ne kívánnyanak, se pedig senki többet adnyi ne merészellyen: külömben, az ado annyi forintot fizessen a' mennyi munkása vagyon, az vevő pedig három páltzával³⁸⁽²⁰³⁾ a' piarczon jól meg veretessék.

Hogy pedig ezen³⁹⁽²⁰⁴⁾ szőlőmunkának rendszabássát vagy az itt valo polgár ember vagyis az beneficiumokban lévő s lakozo vinczellérek által háгна (sic!), s magát azon nem tartaná, tehát kún vice ispán ur[am] s ő nag[ysá]ghátul arra deputált emberitől, az várossokon, az városbéli mag[isztr]ra[tus]tul meg büntetessenek executione mediante. Több rendtelenségnek pedig eltávasztatására,⁴⁰⁽²⁰⁵⁾ az funt szőlőn annyit fizessen kik, az mint en[n]jekelőtte szokot, tudnyi illik egy funtul egy magyar forintot minden munkára,⁴¹⁽²⁰⁶⁾ ha pedig olly vinczellér találkoznék a' ki ebben ellent tartana, és az szőlőket több funtra verné okvetetlen megbüntettetik. Melly rendtartás nem csak az itt valo s országban lako, szőlős urakat de

még az kölsőbelieketis illeti,⁴²⁽²⁰⁷⁾ elannyira, hogy ép ugy valamint az másik a' ki ezen rendtartás ellen vétene, személy válogatás nélkül⁴³⁽²⁰⁸⁾ kiméltetlenül megbüntettetik. És ha találkoznak is olyan személy, az ki eleiben adatott büntetist nem praestálna vagyis megfizetnyi nem akarna, s⁴⁴⁽²⁰⁹⁾ az ellen zugolodna, minden helységnek leg[iti]mus mag[is]tra)tussának (adatik olly hatalom ezen rendtartásnak ereivel hogy) azon dictált büntetést, az szőlőnek eltéltássával, vagy annak proventussával tehessen satisfactiot. Actum Soprony 12. Jan[uarii] 1688.

Eredeti, fogalmazvány. SL: Sopron Vármegye Levéltára, IV.A.1.b. Sopron vármegye nemesi kis- és közgyűléseinek iratai 5. doboz, 1688. jan. 12.-i közgy.

1999. LIII. ÉVFOLYAM 1. SZÁM / Soproni arcok

67 Soproni arcok

1999. LIII. ÉVFOLYAM 1. SZÁM / Soproni arcok / Mátyás Csaba: „Neked két hazát adott a végzeted...” In memoriam Sziklai Oszkár (1924–1998)

Mátyás Csaba: „Neked két hazát adott a végzeted...” In memoriam Sziklai Oszkár (1924–1998)

„Sziklai Oszkár aranydiplomás erdőmérnök, a Vancouveri Egyetem emeritus professzora, a Soproni Egyetem tiszteletbeli doktora, Sopronban, 1998. szeptember 18-án, 74 éves korában váratlanul elhunyt.” Felfoghatatlan hír mindazok számára, akik a megelőző napokban az Egyetemen, vagy Budapesten, az ERTI centenáris ünnepségén szellemi és testi ereje teljében találkoztak vele.

Sziklai Oszkár életpályájában, mint a tengervíz egy cseppjében a tenger, benne van a huszadik század keserű magyar tragikuma, végzetszerűsége, de benne van az akaraterő és elszántság is, amely oly sok külföldre sodródott magyart kitüntet.

Répáshutai, több generációs erdész családból született, 1924-ben. A világháborús években a soproni "Bánya- Kohó- és Erdőmérnöki Kar" hallgatója, 1946-ben szerez erdőmérnöki diplomát. Szakmai pályafutását a legendás Roth Gyula professzor mellett kezdi meg mint tanársegéd, majd 1947–49 között gyakornoki idejét tölti a szanyi erdőgondnokságon. 1949 és 1951 között az ERTI budakeszi kísérleti telepének vezetője, majd visszakérül az Egyetemre, ahol az Erdőtelepítési Tanszék adjunktusává nevezik ki. 1956-ban, a tragikus soproni egyetemi exodus részeseként távozik Ausztriába. (A soproni forradalmi napokról, a menekülésről, majd Kanadába kerüléséről a Soproni Műhely 1996 októberi száma közölt egy vele készült interjút). Ismeretes, hogy az akkori kanadai miniszterelnök, Diefenbaker döntése alapján a soproni erdész oktatókat és hallgatókat Kanada befogadta, és a Brit Kolumbiai Egyetemen, Vancouverben, önálló "Soproni Kart" alakíthattak, amely a magyar hallgatók végzésével szűnt meg 1959-ben. Sziklai Oszkárt a vancouveri Egyetem saját állományába vette át. A vancouveri Erdőmérnöki Karon nevéhez fűződik az erdészeti genetikai oktatás megszervezése. A genetika mellett erdőtelepítést és maggazdálkodást is tanított. Kinevezett egyetemi tanárként 1971-től 1990-ben bekövetkezett nyugdíjba vonulásáig

meghatározó egyénisége volt nemcsak a Karnak, hanem az egyetemi közéletnek is. 1982–85 között az Erdészettudományi Intézet vezetői teendőit is ellátta.

Szakmai-tudományos hagyatéka nem elhanyagolható. Munkásságát mintegy 30, Amerikában megjelent tanulmányban foglalta össze. Ezek többsége a duglászfenyő genetikájával és nemesítésével foglalkozik. Angol nyelvű tanulmányai mellett a magyar olvasó számára Tompa Károllyal közösen írt "Erdészeti növény-nemesítés" című könyvével alkotott maradandót, amely 1981-ban jelent meg a Mezőgazdasági Kiadó gondozásában, és a mai napig egyetemi kézikönyvként használatos. Érdekes adalék, hogy első publikációját ERTI kutatóként, Liszenkó fészkes ültetési módszeréről írta 1950-ben. Kiváló megfigyelőképességének jó hasznát vette nemcsak sportvadászként, hanem a terepi munkában is. Évtizedeken keresztül foglalkozott duglászfenyő és csavarttűjű fenyő törzsfák szelektálásával. Egy alkalommal a Queen Charlotte-szigetek felett a repülőről pillantott meg egy különleges, aranylő tűjű lucfenyő őriást. A terepen felkereste és kiderült, hogy a haida indiánok szent fáját találta meg. A fáról oltványokat készített, ami végül is nagy szerencsének bizonyult, mert időközben a faállomány fakitermelésnek esett áldozatul.

Kutatási tevékenysége mellett azonban „Oscar” a gyakorlat embere is volt. Széleskörű érdeklődése, közvetlensége a világ minden sarkában megnyitotta előtte a kapukat. A vezérigazgatótól az erdei munkásig mindenkivel megtalálta az emberi hangot, amelyet fanyar humora élvezetesen fűszerezett. A brit kolumbiai erdészeti vállalatoknál rendszeresen vállalt szakértői munkákat, de számos nemzetközi projektben is tevékenykedett, így Svédországban, Egyiptomban és a nyolcvanas években hosszabb ideig Kínában is. Akkor, amikor egyesek azzal voltak elfoglalva, hogy új hazájukban lojalitásuknak minél fényesebb bizonyítékát szolgáltatassák, Sziklai Oszkár egy percre sem feledkezett meg otthon hagyott szüleiről, rokonairól, barátairól és kollégáiról, és segített, ahogy lehetett. Az elsők között látogatott haza, és már azt megelőzőleg is minden lehetőséget megragadott, hogy szakmai kapcsolatait a magyar erdészekkel fenntartsa, annak ellenére, hogy hazalátogatását a hivatalosság részéről még az amnesztia után is sokáig gyanúval fogadták, hazaárulónak tartották. Már 1961-ben létrehozott Bánó István közreműködésével egy duglászfenyő származási kísérletet Szombathelyen, a Kámoni Arborétumban, amelyet később további telepítések követtek. Ezek sorában az utolsók az 1994-ben létesített „Sziklai-duglász” a Bükkben, Mályinka község határban, valamint a Nyírerdő RT-vel együttműködésben elkezdett exóta fafajhonosítási kísérletek voltak. Még életében a Soproni Egyetemre és az Erdészeti Múzeumra hagyta könyveit, kéziratait és fotóit. Folyóiratot fizetett elő az Egyetemi Könyvtárnak, ösztöndíjakat szerzett. A genetikából legjobban teljesítő erdőmérnök hallgatók számára pénzjutalmat ajánlott meg (ezt tréfásan „Oszkár-díjnak” kereszteltem el...).

A magyar erdészekkel, erdészettel fenntartott jó kapcsolatának tanúbizonyságai az általa szervezett, nagy sikerű OEE tanulmányutak Amerika nyugati partvidékein. Otthona számos „kóbor magyar” biztos réve volt. Alig akad olyan magyar erdész vagy faiparos, aki Vancouverben járva ne élvezte volna vendégszeretetét. Vancouver szigetén fekvő nyaralója előtt magyar zászló lobog, amelyet kérésére az OEE küldöttségétől kapott.

Szerette és sokat emlegette családját, gyermekeit, akik közül három fia (István, Péter és László) még Magyarországon születtek, míg Zsuzsa leánya már kanadai állampolgárként látta meg a napvilágot. Szabadidejében szívesen barkácsolt alagsori „mégza-műhelyében”. Barátait olykor különböző famintákból ragasztott különleges konyhai vágódeszkával lepte meg, de szükség esetén még cipőjavításra is kapható volt. Érzelmileg soha nem tudott elszakadni Soprontól, a magyar földtől és a magyar erdőtől. A sors kifürkészhetetlen akarata, hogy ez a gazdag életpálya ott ért hirtelen véget, ahol kezdetét vette: a soproni

Alma Mater falai között. Végső nyughelyét azonban a család kívánsága szerint mégis választott hazájában, a Csendes-óceán partján találta meg.

69 Vancouverben ilyentájt már a szürkés-kék tengerről felszálló ködben fürödnek a sziklás part toronymagas duglászfenyői, óriás tujái. A szitka lúcbőrt téli rejtékhelyükre hordják a csíkos bundájú mókások, a vadkacsák dél felé veszik útjukat. A közeli Parti Hegylánc ormait ellepte a hó...

Szeretett Oszkár barátunk és kollégánk, nyugodjál békében az Örök Vadászmezőkön!

1999. LIII. ÉVFOLYAM 1. SZÁM / Soproni arcok / Zoltán László: Budaker Oszkár (1896–1952)

Zoltán László: Budaker Oszkár (1896–1952)

A 20. század első felében működő evangélikus lelkészeink között kétségtelenül az egyik legkiválóbb volt. Tálentumos igehirdető, szelídszavú lelkipásztor és tudós teológus egy személyben. Igehirdetése lebilincselte hallgatóit, lelkipásztori szeretete lehajolt a legelesettebbekhez is, s alapos teológiai felkészültsége gazdag útravalót tudott nyújtani tanítványainak.

Budaker Oszkár a Vas megyei Felsőötvön született a Millennium évében, 1896. október 4-én. Édesapja az ottani evangélikus Főgimnázium, majd a kőszegi evangélikus Leánynevelő Intézet igazgatója volt. Kőszegen, a pannonhalmi bencés Főgimnáziumban szerzett kitüntetéses érettségi bizonyítványt 1915-ben. Utána azonnal bevonult, s mint katona végigküzdötte az első világháború erdélyi román frontjait. Közben a bécsújhelyi tiszti iskolát is elvégezte. A háború után nem szerelt le, hanem mint katona iratkozott be a budapesti Pázmány Péter Tudományegyetem bölcsészeti karára, ahol magyar-német szakos tanári oklevelet szerzett. Ennek birtokában Kőszegen, főhadnagyi rangban az 1922–1923-as években, az ottani M. Kir. Alreáliskolában magyar és német nyelven tanított. (Ottlík Géza: Iskola a határon c. munkájában Marcell főhadnagy azonos Budaker Oszkárral.) Huszonhat éves volt, amikor 1921-ben feleségül vette Holéczy Annát, akitől 1922-ben Edda nevű első leányuk született. Mint családos ember került át a soproni II. Rákóczi Ferenc M. Kir. Reáliskolai Nevelőintézetbe. Itt lett nyilvánvaló, hogy tiszti zubbonya alatt egy meleg, „Krisztus szerelmétől szorongatott” szív dobog. Katonai szolgálata mellett már előadásokat hallgatott Hittudományi Karunkon. Tíz évi tényleges katonai szolgálat után századosi rangban búcsúzott el a katonaságtól. 1924 őszén iratkozott be rendes hallgatóként a Teológiára, ahol három év múlva, 1927 júniusában, ugyancsak kitüntetéssel, abszolutóriumot szerzett. Néhány hét múlva, július 24-én, két másik társával: Bácsi Sándorral és Jánossy Lajossal Kapi Béla, akkori dunántúli egyházkerületi püspök Szentantalfán lelkésszé is avatta. Augusztus 1-től Szombathelyen mint püspöki, szeptember 15-től mint kőszegi segédlelkész működött.

A soproni, 9000 lélekszámot meghaladó evangélikus egyházközség három lelkészi állása közül az egyik, 1928 nyarán megüresedett, ugyanis Pötschacher István lelkész további papi szolgálatát Amerikában kívánta folytatni, s ezért lemondott a soproni lelkészi állásáról. Helyét a gyülekezet pályázat, illetve választás útján kívánta betölteni. Két jól ismert lelkészt, Budaker Oszkár kőszegi segédlelkészt és Danielisz Róbert harkai parókust hívta meg bemutatkozó szolgálatra. Budaker Oszkárt augusztus 1-én 70 hallgatta meg a nagyszámú templomos gyülekezet. Az elvégzett liturgikus szolgálat, igehirdetés már ez alkalommal eldöntötte a szeptember 16-án történt lelkészválasztás eredményét. 224 szavazattal kapott többet, mint az állásért szintén pályázó lelkésztársa. Az örömteli eredményt nemcsak egyházi lapjaink adták hírül, de az akkori Soproni Hírlap is részletesen, nagy terjedelemben számolt be az egész város érdeklődését is felkeltő

evangélikus egyházi eseményről.

Budaker Oszkár (1896–1952)

Előzőleg írt már a szavazás lefolyásáról és eredményéről, majd az új, fiatal lelkész és családja meleg fogadtatásáról a Déli pályaudvaron, végül a november 4-én a templomban, a délelőtti főistentisztelet keretében történt ünnepélyes hivatali beiktatásról is. A soproni gyülekezet akkori lelkészei, Ziermann Lajos esperes és Hanzmann Károly lelkész mellett, 32 évesen kezdte el soproni működését. Prédikációi már kezdettől fogva sokakat vonzottak a templomba szószéke alá. Élményt jelentett nemcsak az, amit mondott, de az is, ahogyan mondta, szinte misztikusnak tűnő átéléssel. Nem lehetett nem figyelni rá. A mondottakat élete példájával igazolta. A Segélyegylet, az Árvaház munkáját is irányította. Perselypénzek, adományok gyűjtésével támogatta a szegényeket, rászorultakat. Gondozottjai voltak az Öregek Otthonában éppúgy, mint a 71 Győri úti kórházban. Különösen sokakat vonzottak a hétfő esti, a nagy „vizsgateremben” tartott gyülekezeti bibliaórái: értelmiségieket s gazdapolgárokat egyaránt. Egyik neves orvosunk, dr Scheffer Oszkár felesége az időben írt Naplójában ezt olvashatjuk: „Budaker Nagytiszteletű úr ma fejezte be a Jelenések könyvének a magyarázatát. Hálát adok a jó Istennek, hogy egyetlen órájáról sem hiányoztam.” Budaker Oszkár mély és fájdalmas sebet is hordott szívében. A már Sopronban, 1929-ben született kisleánya, Mártika, rövid betegség, néhány napi kórházi kezelés után, 7 éves korában, 1936-ban „roncsoló toroklobban” elhunyt. Mély és alázatos hittel viselte kedves kisgyermeké miatt érzett atyai fájdalmát.

Budaker Oszkár 14 évi gyülekezet-lelkészi szolgálat után szószékét a Tanszékkal cserélte fel. Egyházi főhatóságaink ajánlása alapján az akkori Kultuszminiszter a M. Kir. Pécsi Erzsébet Tudományegyetem Soproni Evangélikus Hittudományi Karának nyilvános, rendes tanárává nevezte ki, a gyakorlati-teológiai tanszékre. Liturgika, poimenika, katechetika, korszerű igehirdetés voltak a főtárgyai. Egyetemi tanárrá történt kinevezése egyúttal a soproni Evangélikus Teológus Otthon igazgatói tisztének a vállalását is

jelentette. Mindkét feladatát nagy felelősségtudattal és bölcs hozzáértéssel töltötte be. A Hittudományi Kar megszűnte után hamarosan, 1949 április végével nyugdíjazták. Azonban csak néhány hónapig tudhatta magát „nyugdíjasnak” mert hét esztendei teológiai tanári működése után a soproni gyülekezet „visszahívta” lelkészének. Állását csak 1950. január 1-én foglalhatta el, mivel addig a nyugdíjba menő Zierman Lajossal szemben a gyülekezetnek anyagi kötelezettségei voltak. Régi lakását is visszakapta a Templom u. 12-ben, a második emeleten. Régi-új gyülekezetében folytatta igehirdetői, pásztori munkáját úgy, ugyanolyan hűséggel és szeretettel, mint azt annak előtte is tette. Sajnos már csak igen kevés ideig. Nem telt el egészen három év új szolgálati viszonyából, mert 1952. szeptember 8-án, a hajnali órákban, váratlanul végálomba merült. Mennyei Gazdája mindössze 14 esztendőt engedélyezett papi szolgálata ellátására. Fiatalon, 56 éves korában hunyt el. A gyászolók többezres tömege kísérte el utolsó útjára, s fájó szívvel búcsúzott szeretett Pásztorától. Más felekezetek képviselői és egyszerű tagjai is elhozták koszorúikat és virágaikat, s letették ők is az általuk is tisztelt evangélikus lelkész sírjára. A sírkövére vésett felirat valóban tükrözi egész élete értelmét: „Nékem az élet Krisztus, és a meghalás nyereség”. (Fil.1:21).

Saját kézzel, jellegzetes apró betűivel írt, magyar és német nyelven elmondott, s a különböző alkalmakon tartott előadásai stílusuk és tartalmuk szerint is nagyban gazdagították egyházi irodalmunkat. Munkái megjelentek egyházi lapjainkban, szakfolyóiratainkban. Így a Lelkipásztor, a Keresztyén Igazság, Belmissziói Munkaprogram lapjain. templomi prédikációit, gyülekezeti bibliaórákon sorozatban tartott magyarázatait lelkes hallgatói közül többen is gyorsírással jegyezték s a gyülekezetben terjesztették. Így jutottak el azok oda is, azokhoz is, akiknek nem volt módjuk, hogy személyesen hozzátartozzanak nagyszámú hallgatóságához. Nagybecsű érték ma is számunkra János apostolnak a Mennyei Jelenésekről, Pál apostolnak a Filippibeliekhez írt levele és az Apostolok cselekedeteiről írt könyv alapján történt magyarázata. Komoly kötetek formájában ma is sokan őrzik ezeket a gyöngyszemeket. Egyetemi előadásainak jegyzetei, legépett formában, a gyakorlati pasztoráció során szinte egész életükön át haszonnal kísérhették a volt hallgatóiból lett lelkészeket. Néhány teológiai doktorunk szívesen ⁷²hivatkozott disszertációja megírása során volt professzora tudományos megállapításaira. Igen tanulságosak alkalmi beszédei, melyek a keresztelezés, konfirmáció, esketés, temetés alkalmával hangzottak el. Minden esetben ki tudta fejezni meleg, szívbéli együttérzését az örülőkkel és a bánkódókkal egyaránt, úgy, hogy mindig Krisztusra mutatott fel, akiben van igazi örömünk, segítségünk és vigasztalásunk. Isten szeretetének nincs vége a halállal.

Igaz lelki haszonnal lehet olvasni ma is azt a keresztelezési beszédet, amelyet 1942-ben Karner Éva, Karner Károly volt teológiai professzorunk negyedik leánya keresztelesekor mondott. Az 1937. évben konfirmáltak seregében ott volt Edda leánya is. Bizonyára örömmel hallgatta édesapja szívhez szóló tanítását a keresztségben kapott, s az úrvacsorában most először átélt isteni kegyelem új életet munkáló erejéről. Az esküvők alkalmával elmondott számos, írásban is megmaradt beszéde közül hasznos elolvasni Erdős József és Mühl Ernesztina 1939-ben, dr. Gráf Sándor és Mattheidesz Éva 1940-ben, Hubert István lelkész és Nitschinger Márta 1951-ben kötött házassága alkalmával elmondott beszédeit. A ravatálnál elhangzott gyászbeszédei nem a könnyekre fakasztást célozták, hanem azokon keresztül is a Feltámadott Krisztusra hívta fel a figyelmet. A leírt temetési igehirdetések nagy számából csak néhány név álljon itt a múltból: Reichert Gyula ny. kistormási lelkész, 1932; Káspár Margit 1935; Altdörfer Viktor 1940; Simon Jenő 1940; Gráf Samuné 1941; dr.báró Podmaniczky Pál 1949; Somogyi Béláné 1951; Stráhner Vilmosné 1951.

Budaker Oszkár 70 évvel ezelőtt lett a soproni gyülekezet lelkésze, és már 46 esztendeje nincs közöttünk. Nemcsak gazdag tartalmú prédikációi, de aszketikusnak tűnő életvitele is tanulságos és tiszteletet ébresztő

volt azok előtt, akik Őt közelről ismerték. Érdemes foglalkozni mindkettővel. Közkinccsé tenni pedig nekünk, volt tanítványainak ezen felül is felelős feladataunk és el nem hanyagolható kötelességünk.

Végül hadd álljon itt néhány sor abból a méltatásból, amely Kapi Béla püspök szívéből-tollából fakadt: „...a legkiválóbb teológusok között Ő volt és Ő lett a magyarországi evangélikus lelkészi kar egyik legkiválóbb elismert tagja... Budaker Oszkárt testvéri szeretettel és a lelki nagyságok iránti megbecsüléssel szerettem... Segítségre kész, mindig hűséges munkatársam volt... Rövid ideig maradhatott gyülekezetének áldása, mert hirtelen meghalt. Hihetetlen sokat dolgozott. Minden szolgálatára, még a lelkipásztori látogatásokra is lelkiismeretesen elkészült... Egyetemes műveltsége is nagy volt a külföldi mozgalmakról teljesen tájékozott volt. Csendes egyénisége szuggesztív erőt sugárzott. Szinte ellenállhatatlan erővel vonzotta az ifjúságot. A teológiai hallgatók már akkor is öhozzá jártak, amikor még nem volt az Otthon igazgatója...” Így igaz.

1999. LIII. ÉVFOLYAM 1. SZÁM / Soproni könyvespolc

73 Soproni könyvespolc

1999. LIII. ÉVFOLYAM 1. SZÁM / Soproni könyvespolc / Nemes András: Soproni tájakon. Válogatás id. Stornó Ferenc vázlatkönyveiből 1845–1860

Nemes András: Soproni tájakon. Válogatás id. Stornó Ferenc vázlatkönyveiből 1845–1860

Úgy tűnik, Askercz Éva és a Cédrus Könyvkereskedés elkényeztet bennünket soproni olvasókat, hiszen már harmadízben tesznek a könyvespolcunkra egy-egy szép könyvet. Ráadásul mindig a karácsonyi ünnepkörben, amikor az ajándéknak még jobban örülünk. Ajándék mindnyájunknak, mert gazdagabbak lettünk egy új könyvvel, és ajándék annak is, akit megajándékoztak, mert ő meg valami egyedivel, sopronival és igazi „könyvcsemegével” lett gazdagabb.

Askercz Éva: Soproni tájakon: válogatás id. Storno Ferenc vázlatkönyveiből 1845–1860. Kiadja a Cédrus Art Klub, 1998. c. mű a két előző ajándékokhoz képest is meglepetés. Meglepetés a formájával és meglepetés a gondolatmenetével – ahogy id. Storno Ferencet mint festőt, embert – és nem kéményseprő-restaurátort bemutatja. Formátumában tudatosan törekszik a vázlatkönyvek alakjának megőrzésére, betűtípusával, az oldalak római számú jelölésével pedig klasszicizálást, eleganciát mutat.

Id. Storno Ferencet nem restaurátori mivoltában eddig nagyon kevesen ismerték. Askercz Éva id. Storno Ferenc önéletírásait végigolvasva, ezeket lefordítva, 11 oldalon összefoglalta belőlük a legfontosabbakat. Id. Storno tudatában volt származásának, céljainak, lehetőségeinek, de végigkísérhetjük írásaiban a kételkedést és művészi önbizalmat, amiről eddig sejtelmünk sem lehetett.

Az ősz szakállú, szigorú tekintetű mesterember, aki „Magyarországot végigrestaurálta”, aggódó, bizakodó, lelkesedő, de ugyanakkor kételkedő emberré vált. Kilépett a művészettörténeti szakkönyvek sommás

megfogalmazású soraiból, elfogadhatóvá és elítélhetővé, azaz emberivé alakult Askercz Éva sorai nyomán. A könyv szövege pedig vázlata id. Storno Ferenc életrajzának, vázlata annak a folyamatnak, ahogy a hányatott sorsú kéményseprő-segédből művészember vált.

Askercz Éva nem véletlenül választotta Storno működésének első időszakát. Ekkor még sokkal inkább művész, mint restaurátor. Későbbi munkái egyéniségét más irányba formálják, 1860 utáni vázlatkönyveiben már inkább szakemberként, restaurátorként jelenik meg, semmint művészként. Ezzel a könyvecskével id. Storno Ferenc vázlatkönyveinek szubsztanciáját kaptuk. Valójában lehetne ez a 81. vázlatkönyv, de ez annál több, sűrítőmánya mindannak amit id. Storno alkotott. A sűrítőmény és az egyes darabok közti különbség: a jelen kötet „túl szép”, míg az egyes példányok piszkosak, kissé szakadozottak, helyenként a 20-27 éves kéményseprő kormos ujjnyomai is szemlélhetők.

74Ezeket a vázlatkönyveket jó lapozgatni, a rajzok, festmények sokasága, a nézegetésükkel eltöltött idő hangulatot, aurát teremt. Askercz Éva mindezeket ismerve összeállította az általa fontosabbnak tartott képek sorrendjét, lefordította és értelmezte id. Storno Ferenc élet és művészetfelfogását és megajándékozott bennünket egy szép könyvecskével. Tette ezt a Cédrus Könyvkereskedés jóvoltából Dömény Csaba tervezésében és a Nolors Kft. nyomásában.

Természetesen a mű nem hiba nélküli. Askercz Éva számos fontos momentumot kihagyott id. Storno életrajzából, a kiadó nem keménytáblás vászonkötésben jelentette meg a művet, a tervező nem vette figyelembe a vázlatkönyvek méretét és a nyomda a képek 85%-át legalább 5 %-kal erősebb sárgás színben nyomta.

De én akkor is örülök. Különösen, ha még a szerző szövegének utolsó bekezdése alapján a folytatást is remélhetjük. Ez vagy Storno életrajz vagy „eltűnt soproni részletek” lehet – nem tudhatjuk – de már mindkettő „érik”. Reméljük és kíváncsian várjuk.

1999. LIII. ÉVFOLYAM 1. SZÁM / Soproni könyvespolc / Mastalírné Zádor Márta: Sopron bibliográfiája az 1997. évre

Mastalírné Zádor Márta: Sopron bibliográfiája az 1997. évre

A bibliográfiában szereplő rövidítésekre nézve vö. Soproni Szemle 1978. 268. és 1979. 362. Az anyaggyűjtésben nyújtott segítséget Igmády Péternek, Kozák Istvánnénak, Kubinszky Mihálynak és Ormosi Anikónak köszönöm.

Abonyi Iván: Staar Gyula: De mi az igazság... – Beszélgetés Simonyi Károllyal. Fizikai Szemle 47, 1997, 272-hátsó belső borító.

Agócs József: Gondolatok az új szakokról. Soproni Műhely 1997. ápr. 8-9. sz. 12.

Ahol megtollazták a hattyút. Sopron őrzi a selmecbányai hagyományokat. Soproni Műhely 1997. ápr. 8-9. sz. 100.

Akadémiai tagajánlások – 1998.: ... Kiss Jenő, Sitkei György, Verő Balázs, Varga Péter. MT. 42, 1997, T1-T96.

Albert Levente: Vocem preco. Soproni Műhely 1997. okt. 10. sz. 6.

Alkotó fizikatanítás. Japán-kínai-magyar fizikatanár konferencia Sopron, 1997. augusztus 18-24. Fizikai

Szemle 47, 1997, 205.

Allmer, Norbert: Burgenländische Wunderberichte im Pinggauer Mirakelbuch. BHBl. 59, 1997, 170-178

Ambrus András-Tolnai Krisztina: Fertő-Hanság Nemzeti Park. 2. kiadás. Veszprém, 1997, TKM Egyesület 20. Tájak Korok Múzeumok Kiskönyvtára 494.

Andrássy Péter: Fél lábbal „Nyugaton”. Élet és Tudomány 52, 1997. szept. 5. 36. sz. 1135-1137.

Andrássy Péter: A fertőrákosi kőfejtő. Élet és Tudomány 52, 1997. febr. 7. 180-181.

Andrássy Péter: Kitaibel Pál az Élet és Tudomány tükrében. Élet és Tudomány 52, 1997. ápr. 25. 17. sz. 515-517,

75Antal, Emánuel: Second Conference on Forest and Climate (SCFC) Sopron, Hungary 4- 6 June 1997. Időjárás 101, 1997, 309-311.

Askercz Éva: Sopron anno. Polgári bútorok a 18. és 19. századi Sopronban. 1997. 118.p. Kiadta: Fekete Cédus Könyvkereskedés, Sopron

Ács Anna: Arrabona 34. Műhely 20, 1997, 2. sz. 70-72.

Ágfalvy Mihály: Huszonöt éves a Soproni Egyetem Földmérési és Földrendezői Főis- kolai Kara. GK. 49, 1997, 12-21.

Ágostházi László: Építészeti évfordulók 1997. M. 41, 1997, 133-134.

B. B.: Egy tudós polihisztorunkról. Evangélikus Élet 62, 1997. nov. 16.

Bacsárdi László-Friedl Zita-Gibicsár Éva: Barangolácsok GM-csővel a soproni erdőkben avagy rádióaktív-e a (gáz)harisnyánk? TV-Diákpályázat 128, 1997, 10. sz. CXLV–CXLVI.

Balla Zoltán-Dudko Antonyina: Törések pannóniai képződményekben. FK. 126, 1997, 207-262.

Balogh Lajos: Adalékok Bük nagyközség nevének eredetéhez. Vasi Szemle 51, 1997, 211-216.

Balogh Lajos: Szmorad Ferenc-Tímár Gábor (szerk.): Növénytakarástani és ökológiai tanulmányok – Tilia (szerk.: Bartha Dénes) Vol. I., EFE Növénytan Tanszék Sop- ron, 1995, 210+17 oldal. Vasi Szemle 51, 1997, 116-117.

Balogh Lajos: Tímár Gábor (összeáll.): Vörös lista. Vasi Szemle 51, 1997, 381-382.

Baranyi Judit (összeáll.): Országos Érembiennále, Sopron, Lábasház, Orsolya tér 5. 1997. június 21-szeptember 14. XI. Bp., 1997, Open Art. 90.

Baross Éva: Kisalföldi kézművesek a legjobbak között. H. 25, 1997, 3. sz. 86-87.

Bartha Dénes: Két könyv 1956-ról. SSz. 51, 1997, 380-381.

Baumann, Tibor: Ich hab's so erlebt oder und was geschah mit den Menschen, während die Geschichte experimentierte? Memoiren eines ungarischen Flüchtlings 1950-1990. Freiburg, 1997, Jasmin Eichner Verl. 230.

Bazsó Gábor: Újabb töredékek a sopronhorpácsi templom karzattartó boltozatából és déli kapujából. Műemlékvédelmi Szemle 7, 1997. 1-2. sz. 51-64.

A BKL Bányászat 1996. évi nívódíjasai: ...Molnár László. BKL-B., 130, 1997, 261.

Bánó László: Dr. Pankotai Gáborra emlékezem. Erdészeti Lapok 132, 1997, 364-365

Bárdosi Németh János: Soproni séta. Inter City 1997. 2. sz. 10-16..

Becht Rezső: Soproni akvarellek. SSz. 51, 1997, 158-159.

- Bella István: Jelentés az Első Soproni Bordialverseny zsűrijének munkájáról. Várhely 3, 1997, 4. sz. 5.
- Berde László: Tökéletes kezdés. Bútor és Faipar 3, 1997, 3-4. sz. 32.
- Berényi János: 125 éves a Győr-Sopron Ebenfurti Vasút Rt., 100 éves a Fertővidéki HÉV Rt. Közlekedéstudományi Szemle 47, 1997, 361-365.
- Berényi, László: Über die Esterházy-Wappen. BHBl. 59, 1997, 49-59.
- Bertha Ágnes: A hűség városa. Világszám 1997. ápr. 28. 2. sz. 13. (Magyar Hírlap melléklete 30, 1997. ápr. 28.)
- Birkásné Pápay Judit: Zenei tábor Sopronban. Evangélikus Élet 62, 1997. aug. 10.
- "Biztos vagyok benne, hogy ez a jövő megoldása." Valló Péter rendezővel Sass László beszélgetett. Várhely 3, 1997, 1-2. sz. 97-89.
- 76 Bodorkós Zsolt: Adatok a büki forráskiválás ásványtani összetételéhez. Vasi Szemle 51, 1997, 177-178.
- Bogdán Levente: A Selmeci Társaság hírei. Soproni Műhely 1997. okt. 10. sz. 8-9.
- Boleratzky Lóránd: Néhány megjegyzés Benczúr László önműjéhez. Keresztyén Igazság 1997. 35. sz. 35-38.
- Borbély József: Visszanéző Tompa Károly könyvét olvasván. Erdészeti Lapok 132, 1997, 199.
- Boreczky Anna: Mikor és hol készült Lossai Péter kódexe? MKSZ. 113, 1997, 249-265.
- Boronkai Szabolcs: Arcképek Sopron XIX. sz.-i német nyelvű irodalmi életéből. SSz. 51, 1997, 17-21., 135-139., 242-246., 356-359.
- Boronkai Szabolcs: Emlékezés dr. Mollay Károly professzor úrra. Várhely 3, 1997, 1-2. sz. 137-139.
- Boronkayné Sólyom Julianna: Márta néni. Evangélikus Élet 62, 1997. jún. 1.
- Borovits Ferenc: „...Szabadság napja hogyha kél...” Magyar Felsőoktatás 1997, 8. sz. 44-45.
- Borsodi Andrea-Sallai Krisztina: A Fertő fenékküledékének alkalofil baktérium közösségei. HiK. 77, 1997, 259-263.
- Bódig József: Mindenkinek igaza van. Soproni Műhely 1997. ápr. 8-9. sz. 113-114.
- Böhm József: Köszöntjük a 90 éves Tarján Gusztáv akadémikust, egyesületünk tiszteleti tagját. BKL-B. 130, 1997, 428-429.
- Brenner, Wilhelm: Pannonien – Gedanken zu einer grenzüberschreitenden mitteleuropäischen Region. BHBl. 59, 1997, 111-127.
- Burd, Roman: Blaufränkisch Mittelburgenland. Volk und Heimat 52, 1997. 3. Nr. 13-15.
- Burgenland számokban. Bécsi Napló 18, 1997. nov.-dec. 6. sz. 2.
- Burgenlandi barangolás. TM. 108, 1997, 7. sz. 28-29.
- Búcsú egy legendától. Erdészeti Lapok 132, 1997, 364.
- C. K.: Landeshauptmann Hans Sylvester. Volk und Heimat 52, 1997. 4. Nr. 11.
- Chmelar, Hans (red.): 150 Jahre Eisenbahn im Burgenland. Feuer Wasser Kohle. Hornstein, 1997, Kenad u. Danek GmbH. 168. Burgenländische Forschungen Sonderband 19.
- Civitas Fidelissima. TM. 108, 1997, 9. sz. 7.
- Csapody István-Balogh Ferencné: A magyar erdészeti irodalom bibliográfiája. Bp.- Sopron, 1997, OEE

Erdészettörténeti Szakosztály 63. Erdészettörténeti Közlemé- nyek XXXIII.

Csapó Tamás-Kocsis Zsolt: A büki gyógyturizmus és hatása a térségre. Vasi Szemle 51, 1997, 197-208.

Császár Géza (szerk.): Magyarország litosztratigráfiai alapegységei. Táblázatok és rövid leírások. Bp., 1997, PR Press Kft. 114.

Császár László: Winkler Gábor: Útmutató építkezőknek..., Winkler Gábor: Történeti utakon. M. 41, 1997, 153-154.

Csepregi Szabolcs-Szabó Gyula: Jubileumi tudományos konferencia Székesfehérvárott. GK. 49, 1997, 11. sz. 3-9.

77A csodákon túl. Csányi Jánossal, a Bárka Színház igazgatójával beszélgetett Vargha Zsu- zsa. Várhely 3, 1997, 3. sz. 82-86.

Csonka Imre: 200 éves mintakincs Sopronból. Magyar Asztalos és Faipar 1997, 1. sz. 58-60.

Csötönyi József: Egy lezárult szakkonferencia-sorozat margójára. Erdőgazdaság és Fa- ipar, a Magyar Mezőgazdaság melléklete 1997. nov. 5.

-csötönyi- (Csötönyi József): "Piros" füzetek. Erdőgazdaság és Faipar, a Magyar Mező- gazdaság melléklete 1997. ápr. 5.

Csulak Ervin: Curriculum meum. Várhely 3, 1997, 3. sz. 10-20., 4. sz. 61-73.

Csulak Ervin: Az én Pröhle Jenőm. Sümeghy Józsefnek, valamikori osztálytársamnak írtam 1987. január 15-én. Várhely 3, 1997, 1-2. sz. 147-149.

Csulak Ervin: A soproni Városi Színház. Ahogy én láttam... Várhely 3, 1997, 1-2. sz. 6-13.

Czövek Zoltán-Perger Péter: A magyar nyomda-, könyv-, sajtó- és könyvtártörténeti szakirodalom 1996-ban MKSZ. 113, 1997, 465-478.

Dalos Margit: Itt állok én. Liget 10, 1997, 3. sz. 38-44.

Dávidházy István: A soproni szórólöveg-laktanya. SSz. 51, 1997, 140-143.

Deme Zoltánné: Emlékezés Pálfi Istvánra 1909-1997. Lelkipásztor 72, 1997, 231.

Diósi András-Gazdag Ibolya: Phare támogatás a nagyvárosok szennyvízprogramjához (HU 9511 számú Phare program). Vízükör 37, 1997. 2. sz. 11-13.

Dominkovics Péter: Két dokumentum az asztalosipar múlt századi történetéből. Ma- gyar Asztalos 1997. 3. sz. 96-97.

Domokos György-Hausner Gábor-Veszprémy László: Hadtudományi nyomtatványok régi könyvjegyzékeinkben. MKSZ. 113, 1997, 33-57.

Domonkos Ottó: A magyarországi céhes szabók mintakönyvei 1630-1838. Bp., 1997, Magyar Nemzeti Múzeum 356.

Dorfmeister-Gedenktafel. NZ. 41, 1997. jún. 21.

Dudich Endre: A Hűséges Város hűséges tudósa. Száz éve született Vendel Miklós professzor. SSz. 51, 1997, 47-52.

Duics Pál- Kerék Imre: Sopron. Bp., 1997, Interpress-Adwest 106.

Dulai Alfréd: A fertőrákosi köfajtó ikertestvére. Szentmargitbánya. Élet és Tudomány 52, 1997. ápr. 11. 15. sz. 454-455.

E. M.: Bildungsformation Burgenland im Internet. Volk und Heimat 52, 1997. 3. Nr.3-4.

- E. M.: Otto Strobl ein Siebziger. Volk und Heimat 52, 1997. 3. Nr. 25.
- E. W.: Ausstellung der "NN-fabrik" in VBW Eisenstadt. Volk und Heimat 52, 1997. 4. Nr. 24.
- Elek Zoltán: Beszéljünk őszintén az Univesitas-ról. Soproni Műhely 1997. dec. 11. sz.4-7.
- Emléktábla Vigh Zoltán tiszteletére. Vízükör 37, 1997. 3. sz. 18.
- Az Erdészettörténeti Közlemények XXI-XXX. számaiban megjelent tanulmányok bibliográfiája. Erdészettörténeti Közlemények 1997. 30. sz. 234-236.
- Erhardt, Johann: Besuche des jungen Franz Liszt in Deutschkreutz, Neckenmarkt und Lackenbach. BHBl. 49, 1997, 186-190.
- 78 Fabinyi Tibor: Az Evangélikus Teológia Fakultás az Erzsébet Tudományegyetemen. Lelkipásztor 72, 1997, 242-245.
- Faller Gusztáv-Kun Béla-Zsámboki László (szerk.): A magyar bányászat évezredes története I. Bp., 1997, OMBKE 695.
- Faragó Sándor: Az Erdőmérnöki Szak tantervének korszerűsítése és új tanterve. Soproni Műhely 1997. ápr. 8-9. sz. 104-106.
- Farkas Adrienne: Arckép. Dr. Eckhardt Sándor onkológus. Demokrata 4, 1997. jún. 19. 25. sz. 60-64.
- Farkas György: Köszöntő az SE FFFK megalakulásának 25. évfordulója alkalmából. GK. 49, 1997. 11. sz. 24-25.
- Farkasné Bárczy Éva: A Soproni Múzeum könyvtáráról. Kisalföldi Könyvtáros 1997. 1-2. sz. 85-87.
- Fazakas Péter: A volt Felsőbüki Nagy – (majd Jankovich-, Markovich- és Szapáry-) kastély építésének története. Vasi Szemle 51, 1997, 225-230.
- Fábry Béla: Település-iskola-társadalom. Új Pedagógiai Szemle 47, 1997. 6. sz. 119-122.
- Fehér Katalin: Schedius Lajos művelődéspolitikája. H. 25, 1997. 6. sz. 9-14.
- Fejér Zoltán: Soproni leporellók. Grábner József akvarellművész munkásságáról. SSz. 51, 1997, 52-54.
- Fertődi versengés. Kertészet és Szőlészet 46, 1997. júl. 31. sz. 22.
- (fi-): Ligno-Novum. Színvonalas verseny. Igényes kínálat. ERFA Profi 4, 1997. 10. sz. 10-14.
- Firbás Oszkár: Magnifice domine Rector! Professores! Tisztelt egyetemi ifjúság! Hölgyeim és Uraim! Soproni Műhely 1997. okt. 10. sz. 5.
- Fogarassy László: "Lajtabánság: politikai és szépirodalmi időszaki lap". SSz. 51, 1997, 238-242.
- Frank Norbert: Adatok a Dudlesz-erdő flórájához. SSz. 51, 1997, 144-152.
- Frühlingsbegrüßung in Ödenburg. NZ. 41, 1997. máj. 10.
- ...a Gartai Polgári Társas Olvasókör történetéből. Kisalföldi Könyvtáros 1997. 1-2. sz. 54-62.
- Gál János: Fekete Zoltán (1877-1962) élete és munkássága. Sopron, 1997, Soproni Egyetem Erdőmérnöki Kar 18. Erdésznagyjaink arcképcsarnoka 2.
- Gecsényi Lajos: Mollay Károly: Das Geschäftsbuch des Kramers Paul Moritz. Sz. 131, 1997, 288-289.
- Geophysical Observatory Reports of the Geodetic and Geophysical Research Institute of the Hungarian Academy of Sciences. Year 1992-1993. Nagycenk Geophysical Observatory. Sopron, 1997, Hillebrand 127.
- Gerse János: A Pinka menti falvak visszacsatolása Magyarországhoz 1923-ban. In: Söptei István (szerk.):

- Savaria. A Vas megyei Múzeumok értesítője 1995/1997/, 125-134.
- A gépesítésről Sopronban és Bécsben. Magyar Mezőgazdaság 52, 1997. febr. 5. 6. sz. 25.
- Giczy János: Invitáció. Sopron, 1997, Horváth-Lukács Galéria 128.
- Gombás László: Mélyen tisztelt Köri Közgyűlés! Soproni Műhely 1997. ápr. 8-9. sz. 59-61.
- 79Gosztonyi Miklós: A gazdag múltban van a jövőnk is. Soproni Műhely 1997. ápr. 8-9. sz. 110-111.
- Göcsei Imre: Börtetés. Gyermekjáték Győr-Moson-Sopron megyéből. H. 25, 1997. 3. sz. 85-86.
- Gödéné Török Ildikó: Egy falusi tanító javadalmazása és kötelességei a XIX. század második felében és a XX. század elején. SSz. 51, 1997, 31-38.
- Gömöri János: Az Isis-kultusz emléke a nagylózi római kori villából. SSz. 51, 1997, 247-251.
- Gömöri János: A Scarbantia Társaság 1994-1996-ban. SSz. 51, 1997, 58-64.
- Grüll, Alfred-Rauer, Georg: Control of botulism in waterfowl in the salt pans east of Neusiedler See. Hungarian Waterfowl Publications 1997, 3. sz. 303-305.
- Güntner Péter: A soproni polgári lakáskultúra a századfordulón. SSz. 51, 1997, 21-31.
- Güntner Péter: A soproni hagyatéki leltárak számítógépes feldolgozása. Levéltári Szemle 47, 1997. 3. sz. 14-25.
- Györkös László: A virágok élnek. (Gergács Bertának). Várhely 3, 1997. 4. sz. 76-79.
- H. L.: Professor Josef Berghofer zum Gedenken. Volk und Heimat 52, 1997. 4. sz. 27.
- Hajdu Endre: Biztos, hogy baj? Soproni Műhely 1997. ápr. 8-9. sz. 16.
- Hajdú Zoltán: Határok mentén. Educatio 5, 1997. 4. sz. 646-656.
- Hajnal László Gábor: Virrasztani félelem nélkül. A nyugati magyar sajtó múltja-jelene. Kilencedik (befejező) rész. Várhely 3, 1997. 1-2. sz. 96-106.
- Harcza István: Andorka Rudolf, a társadalomtudós. Élet és Tudomány 52, 1997. dec. 19. 51- 52. sz. 1628-1631.
- Hatházy Ákos: Kombinált szállítás. Tárolóhelyek kialakítása. Közlekedéstudományi Szemle 47, 1997, 92-96.
- Hárs József: Dominkovits Péter: XVI. századi magyar nyelvű iratok Sopron vármegye levéltárából. SSz. 51, 1997, 71-72.
- Hárs József: FONS. SSz. 51, 1997, 234-235.
- Hárs József: Krisch Róbert 75 éves. SSz. 51, 1997, 40-47.
- Hárs József: "Laci bácsi" és tárogatója. SSz. 51, 1997, 373-375.
- Hárs József: Sopron és a Millennium. Győri Tanulmányok. 1997. 19. sz. 236-256
- Hegy Péter (szerk.): Christophoros. Krisztushordozó. A Soproni Evangélikus Gyülekezet Lapja. Sopron, 1997, GYSEV Nyomda.
- Heilauf Zsuzsanna-Kiss József Mihály-Szőgi László (szerk.): Magyar egyetemi és főiskolai levéltárak fond és állagjegyzékei I. rész. Bp., 1997, Magyar Egyetemi és Főiskolai Levéltári Szövetség, ELTE Levéltára 243..
- Heitler László: Festő a szülőföldjén. Giczy Jánosról, képeiről, könyvéről, mecénásáról. Várhely 3, 1997. 1-2. sz. 68-73.

- Hencsei Pál: Dr. Lipovetz Iván 1916-1997. Magyar Kémikusok Lapja 52, 1997, 439.
- Herényi István: Adalékok Bük történetéhez. Vasi Szemle 51, 1997, 217-224.
- Hernádi: Jubilál a GYSEV. TM. 108, 1997. 10. sz. 22-23.
- Hetedszer szervezték meg Sopronban a LIGNO Novum Wood Tech szakkiallítást. Erdészeti Lapok 132, 1997, 352-353.
- Hideg Éva-Nováky Erzsébet: A jövő kutatás helye a hazai felsőoktatásban. Magyar Felsőoktatás 1997, 4. sz. 11-13.
- 80Hiller István: Tartson kegyelmed Esterházystának! Élet és Tudomány 52, 1997. jan. 17. 3. sz. 67-69.
- Holl Imre: Scarbantia-Sopron városfalai. SSz. 51, 1997, 289-306.
- Horváth József: Egy forrásközlő kötetről. MH. 20, 1997, 6. sz. 81-82.
- Horváth József: Megyénk iskolai újságjainak történetéből. Kisalföldi Könyvtáros 1997. 1-2. sz. 13-23.
- Horváth Lajos: A magyar országgyűlés 1956-1957-ben. Győr-Sopron megye képviselői. Hunnia 9, 1997. 12. sz. 37-40.
- Horváth Marietta: Balikó Béla (1909-1996). SSz. 51, 1997, 376-377.
- 100 Jahre Ödenburger Kunst-Gesellschaft. NZ. 41, 1997. máj. 10.
- 25 éves a "Soproni Egyetem Földmérési és Földrendezői Főiskolai Kara" jubileumi tudományos konferencia. Székesfehérvár, 1997. szeptember 19-21. GK. 49, 1997. 6. sz. 47-48.
- Ikfalvi Diénes Virág (összeáll.): Magyarország műemlékjegyzéke. Változások 1996. Műemlékvédelmi Szemle 7, 1997. 1-2. sz. 293-298.
- Internationale Haydn-Tage 1998 in Eisenstadt. NZ. 41, 1997. dec. 13.
- Az irodabútorgyártás élvonalában. FALCO-Sopron Irodabútor Kft. ERFA Profi 4, 1997. márc. 22-23.
- Jaskó Sándor: A Kárpát-medence nyugati szegélyének neotektonikája. FK. 125, 1995/1997/, 215-239.
- Jármai Ervin: Kiváló bányamérnökök a közép-dunántúli szénbányászatban (1. rész)., Dr. Faller Jenő okl. bányamérnök 1894-1996. BKL-B. 130, 1997, 234-237.
- Jászberényi Ferencné: A "Szülőföldünk" Győr-Moson-Sopron Megyei Honismereti Egyesület. H. 25, 1997. 3. sz. 88-92.
- Jeszenszky Géza: Szarajevótól Sopronig, 1914-1921. Soproni Műhely 1997. ápr. 8-9. sz. 40-42.
- Jérome René: A soproni Zettl-fagyűjteményről. Erdészeti Lapok 132, 1997, 160.
- Juhász Éva: Két nap együtt... (avagy az erdésznők találkozójáról). Erdészeti Lapok 132, 1997, 379.
- Juhász Géza: Nyomdász Vándorgyűlés Sopronban. Magyar Grafika 41, 1997. 4. sz. 31-32.
- Jurásek Fábíán-Román József: A „Soproni fenyeserdő” végnapja...? Erdészeti Lapok 132, 1997, 313-315.
- K. B.: Hianzentag in Bad Tatzmannsdorf. NZ. 41, 1997. jún. 28.
- Kalicz Péter: 110 éves a békamentés a Fertőn. Soproni Műhely 1997. dec. 11. sz. 26-27.
- Kalmár Judit: Intranet és Internet a soproni Széchenyi István Városi Könyvtárban. Kisalföldi Könyvtáros 1997, 1-2. sz. 74-77.
- Kalocsai Péter: A dualizmus kori Szombathely. Vasi Szemle 51, 1997, 621-636.
- Kaszap András: A magyar földtani irodalom repertórium 1994. FK. 126, 1997, 485-587.
- Kaszás Marianne (összeáll.): A magyarországi levéltárak kiadványainak bibliográfiája 1996-ban. Levéltári

- Szemle 47, 1997. 4. sz. 71-78.
- Katona Tamás: A Szapáryak szerepe a magyar történelemben a kiegyezéstől. Vasi Szemle 51, 1997, 231-237.
- 81 Kárpáti László-Tolnai Krisztina: Fertő Hanság Nemzeti Park Igazgatóság. Bp., 1997, Regiszter Plakát Ny. 12. /németül is/
- Kárpáty Lóránt: Magyarok maradtunk! Sopron, a leghűségesebb város megemlékezései a népszavazás 75. évfordulóján. BKL-B. 130, 1997, 137-141.
- Kelemen Elemér: Ezeréves a magyar iskola. Új Pedagógiai Szemle 47, 1997. 3. sz. 81-93.
- Kerekes Árpád: Tempora mutantur... Soproni Műhely 1997. ápr. 8-9. sz. 14-15.
- Kietaihl, Hans: Die Heerführer aus der altungarischen Geschichte an der Fassade des Schlosses Esterházy in Eisenstadt. BHBl. 59, 1997, 85-96.
- Király Pál: Egy életút összegzése. ERFA Profi 4, 1997. 4. sz. 30.
- K/irály/ P/ál/: Egy év (szellemi) termése. Erdőgazdaság és Faipar, a Magyar Mezőgazdaság melléklete 1997. febr. 6-7.
- Király Pál: Erdészeti krónika 1996. Erdőgazdaság és Faipar, a Magyar Mezőgazdaság melléklete 1997.jan. 6-7.
- Király Pál: Az év fája Németországban. ERFA Profi 4, 1997. 3. sz. 10.
- Király Pál: Forgácsok. Erdőgazdaság és Faipar, a Magyar Mezőgazdaság melléklete 1997.jún.8.
- Király Pál: Mi lesz veled, Soproni Egyetem? Soproni Műhely 1997. ápr. 8-9. sz. 6-7.
- K/irály/ P/ál/: Régi szakirodalom új bibliográfiája. Erdőgazdaság és Faipar, a Magyar Mezőgazdaság melléklete 1997.márc. 8.
- Király Pál: Soproni Tanévnyitó. ERFA Profi 4, 1997. 10. sz. 8.
- K/irály/ P/ál/: Vidám diákélet. ERFA Profi 4, 1997. 12. sz. 8.
- Kiss Gábor: Soós Imre (1910-1997). SSz. 51, 1997, 370-373.
- Kiss Gábor-Zaicz Gábor (szerk.): Szavak-nevek-szótárak. Írások Kiss Lajos 75. s születésnapjára. Bp., 1997, MTA Nyelvtudományi Intézet. 502.
- Kiss Jenő: Mollay Károly nyelvtudományi munkásságáról. SSz. 51, 1997, 204-207.
- Kiss László: A magot el kell vetni, hogy kalászbba szökkenjen... Soproni Műhely 1997. okt. 10. sz. 10.
- Kiss Péter (szerk.): A Magyar Akkreditációs Bizottság hírei. Magyar Felsőoktatás 1997 9. sz. 18.
- Kiss Péter: Soós Imre (1910-1997) Levéltári Szemle 47, 1997. 3. sz. 76-78.
- Klein, Judit: Das Alte bewahren, das Neue erlernen. NZ. 41, 1997 okt. 4.
- Kojan, A. Fritz- Lang, Alois-Baschnegger, Hanna (red.): Geschnatter. Nationalpark Österreichs verzehnte Nationalparkzeitung. Erscheint viermal jährlich. Illmitz. 1997. Nationalpark Neusiedler See.
- Koloszár József: A hidegvízülglyi szálalóvágásos erdőrészlet Sopron, 1996. Soproni Műhely 1997. ápr. 8-9. sz. 70-75.
- Koloszár József: Ünnepi köszöntő a Soproni Egyetem Földmérési és Földrendezői Fő iskolai Kar megalakulásának 25 éves évfordulóján. GK. 49, 1997. 11. sz. 10-11.
- Kormos Gyula: Egy soproni evangélikus pedagógus és egyházzenész: Hamar Gyula (1881–1976) SSz. 51,

1997, 272-280.

Korzenszky Richárd: Páternoszter. Feljegyzések a minisztériumból 1992-1994. Bp., 1997, Szemimpex 373.

Kosztka Miklós: Búcsúbeszéd, amely elhangzott Dr. Pankotai Gábor nyugalmazott egyetemi tanár temetésén. Soproni Műhely 1997. dec. 11. sz. 39-40.

82Kovacsics Bernadett: Az Esterházy-kastély és kastélypark. TV. Diákpályázat mell. 128, 1997, 7. sz. XCIX-C.

Kovács József László: Zentai László: A csúcsok megközelítése (Bp. 1995). SSz. 51, 1997, 69-70.

Kozma Ferenc: Monostori (Maczka) János, erdőmérnök 1933-1997. Erdészeti Lapok 132, 1997, 365-366.

Kozma Katalin: Négyvárfold. TV. 128, 1997. 3. sz. XXXI-XXXIV.

Környei Attila: Gondolatok a helytörténész Mollay Károlyról. SSz. 51, 1997, 199-203.

Köszöntjük az 1997-ben vas- és aranyoklevéllel kitüntetett kartársainkat! dr. Horváth László. BKL-B. 130, 1997, 388-389.

Köves Elemér: Pentelényi János (1911-1996) emlékezete. SSz. 51, 1997, 280-281.

Kövér Tamás: Könyves Kálmán és a koncepciós perek. Arthur Miller: A salemi boszorkányok. Rendező: Ferkai Tamás. Várhely 3, 1997, 1-2. sz. 130-133.

Kövér Tamás: Valló művész színháza. Mándy Iván: Régi idők mozija. A Radnóti Színház és a Soproni Petőfi Színház közös produkciója. Várhely 3, 1997. 4. sz. 106-109.

Kövér Tamás: Zágon István: Hippolyt, a lakáj. Rendező: Valló Péter. Várhely 3, 1997, 1-2. sz. 133-135.

Kövér Tamás: Zoro és Huru a Soproni Rögtönzésben. Eduardo de Filippo: Szombat, vasárnap, hétfő. Rendező: Koltai Róbert. Várhely 3, 1997. 1-2. sz. 127-130.

Krisch Imre: Kedves Barátom! Soproni Műhely 1997, ápr. 8-9. sz. 13-14.

Kubinszky Mihály: Adatok a 150 éves Sopron-Bécsúhelyi Vasút építéstörténetéhez. SSz. 51, 1997, 229-237.

Kubinszky Mihály : Askercz Éva: Sopron anno Polgári bútorok a 18. és 19. századi Sopronban. Sopron, 1997. SSz. 51, 1997, 285.

Kubinszky Mihály: A jubiláló magyar műemlékvédelem köszöntése. M. 41, 1997, 81-82.

Kubinszky Mihály: A Soproni Városszépítő Egyesület 1996. évi tevékenysége. SSz. 51, 1997, 56-58.

Kubinszky Mihály: Széchenyi-fényben. Várhely 3, 1997. 4. sz. 102-105.

Kubinyi András: Polgárság a mezővárosban a középkor és az újkor határán. Buksz 9, 1997. 2. sz. 186-190.

Kuntz Zoltán (szerk.): Önkormányzati Hírek. Sopron megyei jogú város közéleti lapja. Sopron, 1997, Sopron megyei jogú város Polgármesteri Hivatala.

Kücsán József: Az ember és a Fertő-tó kapcsolata. H. 25, 1997. 3. sz. 51-57.

Krisztián Béla: Korszakos iskolatörténetek Győr-Moson-Sopron megyéből és Burgenlandból, 1777-1996. H. 25, 1997. 3. sz. 113-114.

Lakatos Ferenc: Szúkárosítások alakulása a Soproni-hegyvidéken. Erdészeti Lapok. 132, 1997, 325-326.

Lehner, Georg: Die Berichte des Franz Carl Weidmann über die Ödenburg-Wr. Neustädter Eisenbahn aus

- dem Jahr 1847. BHBl. 59, 1997, 97-110.
- Leipold Árpád: Kedves Péter, László, Jóska és Balázs! Soproni Műhely 1997. okt.10.sz.7.
- Ligno-Novum. Magyar Asztalos 1997. 9. sz. 35-37.
- Ligno-Novum, Wood -Tech augusztus 27-30. Cégvezetés 5, 1997. 8. sz. 70.
- Lovas Gyula: A Bécsújhely-Sopron vasútvonal 150 esztendeje. SSz.51, 1997, 306-335.
- 83 Lovas, Gyula: 1897-1997: 100 Jahre Neusiedlerseebahn. BHBl. 59, 1997, 145-169.
- Lovas Gyula: A 150 éves Sopron-Németújhelyi Vasút története I. 1847-1918. SSz.51, 1997. 208-228.
- Lovas Gyula: A Bécsújhely-Soproni vasútvonal 150 éve. In: Vasúthistóriai évkönyv Bp., 1997, MÁV Rt. 172-227.
- Lővei Pál: Id. Storno Ferenc emlékkiállítás Sopronban. Műemlékvédelmi Szemle 7, 1997. 1-2. sz. 199-210.
- Lővei Pál (összeáll.): Az Országos Műemlékvédelmi Hivatal és társintézményei tevékenységének bibliográfiája 1996. Műemlékvédelmi Szemle 7, 1997. 1-2. sz. 273-292.
- Lunzer, Hans: Wir gratulieren! Hofrat Mühlgassner. Volk und Heimat 52, 1997. 3. sz. 25.
- A MME 19. számú Soproni Helyi Csoportja. Madártávlat 4, 1997. nov.-dec. 6. sz. 14.
- Madas András: Kedves Barátaim! Soproni Műhely 1997. ápr. 8-9. sz. 9-11.
- Magassy Zoltán: Szakony 1937-1997. Evangélikus Élet 62, 1997. jún. 22.
- Magassy Zoltán: Tóth Ernő 1905-1997. Evangélikus Élet 62, 1997. aug. 10.
- N. Magyar Tibor (szerk.): Maraton Hirdetési Lap. Győr-Moson-Sopron megyében kététhetente. Győr, 1997, Grátis Kft.
- Marx, György: Creativity in Physics education. Bp., 1997, ELFT 395.
- Mastalírné Zádor Márta: Sopron bibliográfiája az 1995. évre. SSz. 51, 1997, 73-92
- Matits, F.: Hans Gustav Edöcs's neueste Photoaustellung in Nyíregyháza. NZ. 41, 1997. márc. 8.
- Mayer, Vera: Burgenlandi építészeti kultúra a globalizáció és a regionalizáció erőterében. Bécsi Napló 18, 1997. máj.-jún. 3. sz. 7-8.
- Mácsai Erzsébet: Narancsház és Haydn-muzsika. Környezetvédelem 5. 1997. 8-9. sz. 12-13.
- Márfai-Molnár László: Gyulai Líviusz kiállítása a Festőteremben. Várhely 3, 1997, 1-2. sz. 124-125.
- Márkus László: A magyar erdészeti irodalom bibliográfiájáról. Erdészeti Lapok 132, 1997, 91-92. és Soproni Műhely 1997. ápr. 8-9. sz. 61-64.
- Meleghy, Peter-Lembke, Peter: So wohnen unsere Nachbarn in Ungarn. Der Westen im Osten: Sopron. Die älteste Stadt Ungarns. Schöner Wohnen 1997, 5. sz. 190-201.
- Metzl János: Burgenländischer Feierabend. Seniorenkalender 1997. SSz. 51, 1997, 381-382.
- Metzl János: A Corvinus Magyar-Osztrák Baráti Kör 1996 évi tevékenysége. SSz. 51, 1997, 255-257.
- Metzl János: Fogarassy László: Ligetfalu és a pozsonyi hídfő története. Madách- Posonium: Bratislava 1995, 163 oldal, 1 ábra. SSz. 51. 1997, 189-190.
- Metzl János: J. R. Bünker: Sopron környéki mesék. Märchen aus der Ödenburger Gegend, Sopron és Környéke Német Kulturklub kiadása. SSz. 51, 1997, 71.
- Metzl János: Jiri Altman: Burgenland. A történelmi Magyarország és a mai Ausztria. Utazás egy

multikulturális régió történetén és térségén át. SSz. 51, 1997, 72.

84 Metzl János: A Soproni Képzőművészeti Társaság kollektív kiállításai Bambergben, Kulmbachban és Bécsben. SSz. 51, 1997, 54-56.

Mészáros István: Magyar iskola: 1996-1996. Előadások, cikkek, beszédek. Bp., 1997, Eötvös József Könyvkiadó 297.

Mikó Sándor: A kapuvári uradalom gabonadézsma-jegyzéke 1587-től. ASz. 36, 1994/1997/. 1-4. sz. 504-521.

Mocskonyi Melinda: Lábbeliviselet a XII-XIII. századi Sopronban. A Sopron-Előkapui bórleletanyag feldolgozása. SSz. 51, 1997, 335-355.

Mollay Károly. SSz. 51, 1997, 97.

Mollay Károly: Beköszöntő. SSz. 51, 1997, 1.

Molnár Béla-Dinka Mária: Karbonát üledékek keletkezése a Fertő tó magyarországi részén. HiK. 77, 1997, 115-122.

Molnár János: Emlékeim Kuszák István soproni működéséről. Evangélikus Élet 62, 1997. máj. 11.

Molnár László: Köszönetnyilvánítás. BKL-B. 130, 1997, 169-170.

Moskovits Pál-Szulcsán Gábor: Nemzetközi erdészverseny Sopronban. Soproni Műhely 1997. dec. 11. sz. 18.

Morvai Gyula: Ajánlás egy könyv ürügyén. Győri Tanulmányok 1997. 19. sz. 299-301.

Móro Mária Anna: Mozaikok a pécsi felsőoktatás történetéből. Pécsi Könyv- és Infotár 2, 1997. febr. 15. 1. sz. 5-12.

Mörbisch-Siegenderf-Abkommen. NZ. 41, 1997. máj. 10.

Möcsényi Mihály: Kritikus gondolatok és ismeretlen tények Eszterháza építéstörténe- téhez. SSz. 51, 1997, 2-16., 98-117.

Nagy Béla: 1100 év bányászata. MT. 42, 1997, 1143-1145.

Nagy Imre: Sobor hősi halottja. H. 25, 1997. 3. sz. 66-67.

Nagy Ferenc (főszerk.): Évfordulóink a műszaki és természettudományokban 1998. Bp., 1997, MTESZ 148.

Nagy Ferenc (főszerk.): Magyar tudóslexikon A-tól Zs-ig. Gyoma/Bp./, 1997, BETTER, MTESZ, OMIKK 1024.

40 éves a Soproni Városi Fúvószenekar. Sopron, 1997, Sopron Város Fúvószenekara Alapítványa 36.

Der Neusiedler See: Gestern-Heute-Morgen. Volk und Heimat 52, 1997, 4. Nr. 13-15.

New York Academy of Sciences. Erdészeti Lapok 132, 1997, 222.

Nováki Gyula: Őskori földvárak Sopron mellett. SSz. 51, 1997, 118-134.

Néma Sándor: A közösség jelképei a mai Győr-Moson-Sopron megye falvainak pecsétje in a XVIII. században. H. 25, 1997. 3. sz. 58-61.

Németh György: A bányászati felsőoktatás szerepe a bányamérnökök szakmai felkészítésében. BKL-B. 130, 1997, 98-102.

Németh Ildikó: Az Erdészeti és Faipari Egyetem Levéltára 1842-1995. SSz. 51, 1997, 38-40.

- Németh Ildikó: A Soproni Egyetem Levéltára. In: Heilauf Zsuzsanna-Kiss József Mihály Szögi László (szerk.): Magyar egyetemi és főiskolai levéltárak fond és állagjegyzékei I. rész. 103-109.
- 85 Németh István: A 35 éves büki gyógyfürdő múltja, jelene és jövője. Vasi Szemle 51, 1997, 141-152.
- Németh László: A Soproni Hegyvidék forrásai. Sopron, 1997, Castanea Környezetvédelmi Egyesület 52.
- Németh Mária (szerk.): Határ nélkül. Győr-Moson-Sopron megye és Burgenland. Turisztikai Magazin. Győr, 1997, Győr-Moson-Sopron megyei Idegenforgalmi Igazgatóság 40. (németül is)
- Németh Szabolcs: A büki hévizek minősége. Vasi Szemle 51, 1997, 171-176.
- Nyári László: Állandó szolgálatban voltam. Soproni Műhely 1997. ápr. 8-9. sz. 97-99.
- Nyári László: Követni az öreg professzorok mintáját. Soproni Műhely 1997. okt. 10. sz. 16-18.
- Nyári László-Oroszi Sándor: Sopron, 1956. Bp.-Sopron, 1997, OEE Erdészettörténeti Szakosztály-Soproni Egyetem 186. Erdészettörténeti Közlemények XXIX.- Soproni Műhely Különszám.
- Nyári László: Számadás. Soproni Műhely 1997. okt. 10. sz. 4.
- Ormos Balázs: Megalakult az OEE Erdészeti Erdei Iskola Szakosztály. Soproni Műhely 1997. ápr. 8-9. sz. 34-36.
- Ormos Balázs: Szakosztályi állásfoglalás az erdőhasználat egyetemi oktatásáról. Erdészeti Lapok 132, 1997, hátsó belső borító.
- Osten, Sigrid von: Die Burgruine auf dem Schlossberg in Hornstein. Volk und Heimat 52, 1997, 4. Nr. 4-7.
- V. Országos Erdészeti Találkozó 1997. augusztus 27-29. Sopron. Intarzia 1, 1997, 2. sz. 19.
- Papp István: Fókuszban a könyvtár. Könyv Könyvtár Könyvtáros 1997. febr. 9-30.
- Papp Simon: Életem. BKL-B. 130, 1997, 476.
- Pataki Ildikó: Interjú Horváth Péter igazgatóhelyetttel, Vendéglátóipari Szakközépiskola és Szakmunkásképző, Sopron. Educatio 5, 1997, 4. sz. 674-678.
- Paukó Andrea: Az akác folyadékátértesztő képességének vizsgálata. Bútor és Faipar 3, 1997. 3-4. sz. 24.
- Pájer Imre: A rábaközi árvízvédelem múltjából. H. 25, 1997. 3. sz. 45-51.
- Pákovics Miklós: "Felhőn sétálok vak gyerekekkel". Kokas Klára zenepedagógussal Pákovics Miklós beszélget. MH. 20, 1997. 3. sz. 49-52.
- Pálffy Géza: A rabkereskedelem és rabtartás gyakorlata és szokásai a XVI-XVII. századi török-magyar határ mentén. (Az oszmán-magyar végvári szokásjog történetéhez). FONS 4, 1997, 5-78.
- Pálfi István 1909-1997. Evangélikus Élet 62, 1997. márc. 30.
- Pápai Gábor: II. Erdő és Klíma konferenciát rendeztek Sopronban. Erdészeti Lapok 132, 1997, 203-205.
- Pápai Gábor: A Soproni Műhely. Kapocs. Sopron, 1956. Erdészeti Lapok 132, 1997, 255.
- Peter, Heinz: Die Besiedlung des Nordburgenlandes durch den Uhu (Bubo bubo). BHBl. 59, 1997, 179-185.
- Péntek Kálmán: A mészanyag tartalom kiválásának megszüntetése. Vasi Szemle 51, 1997, 191-196
- Podányi Tibor: Egy balek naplójából. Soproni Műhely 1997. dec. 11. sz. 11-14.
- 86 Polgár Tamás: Pájer Imre: Csorna évszázadai. SSz. 51, 1997, 191.
- Polgár Tamás: Rábaköz honismereti évkönyv. Szerk. Pájer Imre. Pájer Imre kiadása. Csorna-Kapuvár,

1996. 85 p. SSz. 51, 1997, 379-380.
- Polyánszky Éva: Európai tanácskozás Sopronban az erdész, faipari és papíripari kutatók részvételével. Papíripar 41, 1997, 166.
- Pónya László: Híradás egy már elfelejtett iskolai lapról. Evangélikus Élet 62, 1997. ápr. 6.
- Portrait der Regionen Band 5. Ungarn. Luxemburg, 1997, Europäische Kommission 165.
- Prickler, Harald: Das fürstlich esterházyische Spital Forchtenau im Jahre 1779. BHBl. 59, 1997, 142-144.
- Prickler, Harald: Die St. Georgener "Neuhaus". BHBl. 59, 1997, 128-136.
- Prickler, Harald: Geburtsbriefe als Quellen zur Presbyterologie des 16. und 17. Jhdt. BHBl. 59, 1997, 60-84.
- Prickler, Leonhard: Die Eisenbahn im Burgenland. Volk und Heimat 52, 1997. 3. Nr. 10-12.
- Professor Mollay gestorben. NZ. 41, 1997. ápr. 19.
- Pukánszky Béla: Új válaszok régi kérdésekre. Köznevelés 53, 1997. okt. 10. 31. sz. 3.
- Pusztay János: Megjegyzések az integrációhoz. Magyar Felsőoktatás 1997. 9. sz. 10-12.
- Ráczné Schneider Ildikó: Bemutatjuk a Soproni Egyetem Múzeumát. Erdészeti Lapok 132, 1997, 25., 129., 392-394.
- Reidinger Zoltán: A borostyánkő. TM. 108, 1997. 2. sz. 18.
- Reingrabner, Gustav: Die Gebäude der ehem. evangelischen Volksschulen im Burgenland. BHBl. 59, 1997, 1-22.
- Reisz T. Csaba: Lipszky János térképészeti "hagyatéka". (A Lipszky-térképek és feldolgozásai jegyzéke). FONS 4, 1997, 203-242.
- Reményfy Rita: Erdésznők II. Országos Találkozója. Erdészeti Lapok 132, 1997, 369-377.
- Ribai M. Elma: A leghűségesebb város hűséges gyermekei. In: Egyháztörténeti vázlatok. Bp., 1997. 1-2. sz. 155-191.
- Román András: Szakál Ernő: Nekem a geometria csodálatos dolog. (Interjú). M. 41, 1997, 98-103.
- Rónai Károly: Bük települése. Vasi Szemle 51, 1997, 493-504.
- S. E.: Tudományos Tanácskozás. Bútoripar és Faipar 3, 1997. 1-2. sz. 32.
- S. Gy.: Találkozás az ökumené jegyében. Evangélikus Élet 62, 1997. jan. 12.
- S. S.: Dorffmaister életműkiállítása. Szalon 1, 1997, 3. sz. 66.
- Salamon Nándor: "Freskófestő vagyok..." Dorffmaister-kiállítás Szombathelyen. Várhely 3, 1997, 3. sz. 91-95.
- Salamon Nándor: Invitáció – írásban és képben. Giczy János könyve. SSz. 51, 1997, 259-267.
- Sarkady Sándor (szerk.): Emléklap a soproni Széchenyi-szobor felújítására. Sopron, 1997, Hillebrand. 48.
- Sarkady Sándor: Lendíti szárnyát és repülni segít. Rázó József emlékkiállítása elé. Várhely 3, 1997. 1-2. sz. 159-161.
- 87**Sarkady Sándor: Sterbenz Károly kisgrafikái. Várhely 3, 1997, 4. sz. 125-127.
- Sarkady Sándor: Szokolay Sándor és Becht Rezső kézfogása. SSz. 51, 1997, 153-157.
- Sass László: Hányadik születésnap? Ötéves az önálló társulatú soproni színház. Várhely 3, 1997. 1-2. sz. 81-86.

- Sági Ferenc (összeáll.): Bük történetének válogatott bibliográfiája. Vasi Szemle 51, 1997, 258-259.
- Sági Ferenc: A büki nemesi családok és a kastély történetéhez. Vasi Szemle 51, 1997, 250-257.
- Schelken Pálma: Sinka István ismeretlen sorai. Evangélikus Élet 62, 1997. ápr. 6.
- Schiller, Ignaz A.: Ödenburger G'schichten. Sopron, 1997, ESCORT 96 BT. 44.
- Sedlmayr János: Magyar középkori toronysisakok. M. 41, 1997, 263-272.
- Sedlmayr János: A soproni középkori magánzsinaágóga újbóli helyreállítása. MÉPi. 47, 1997, 66-67., Múemlékvédelmi Szemle 7, 1997, 1-2. sz. 95-114.
- Sido Zoltán: A Komáromi "Városi Egyetem". (részlet) Magyar Felsőoktatás 1997, 10. sz. 34- 35.
- Síkos Lajos: Hálás emlékezet. Evangélikus Élet 62, 1997. dec. 21.
- Somogyi Sándor: Kisari Balla György: Kogutowicz Manó térképei. A szerző saját kiadá- sa, Budapest, 1995. 214 p. FRK. 45, 1997. 1-2. sz. 124-125.
- Soproni Cégregiszter 1997. Sopron, 1997, Gosztom és Varsányi 64.
- Soproni Egyetem Erdőmérnöki Kar Faipari Mérnöki Kar. Tudományos Diákköri Konfe- rencia 1996. december. Erdészeti Lapok 132, 1997, 45.
- Soproni Egyetem III. Erdészeti és Faipari Állásbörzejéről. Soproni Műhely 1997. ápr. 8- 9. sz. 64.
- A Soproni Egyetem hírei. Erdészeti Lapok 132, 1997, 356. és 358.
- A soproni erdészek 40. évfordulója Vancouverben. Soproni Műhely 1997. ápr. 8-9. sz. 94-96.
- Soproni Kisokos 97. Sopron, 1997, S és W Nyomda Nyíregyháza 136.
- Soproni Lapok. Regionális hetilap. Sopron, 1997, Hillebrand.
- Soproni programajánló. Kultúrális, művészeti és közéleti kiadvány. Sopron, 1997, TIT.
- Soproni zongoraművész Izlondon. Dalmay Miklóssal beszélgetett Halmos Erika. Vár- hely 3, 1997. 3. sz. 59-64.
- Söptei István (szerk.): Savaria. A Vas megyei Múzeumok Értesítője. 22/1-Pars Historica 1992-1995. Szombathely, 1995/1997/, Vas megyei Múzeumok Igazgatósága 208.
- Stefan Schneller vor 150 Jahren geboren. NZ. 41, 1997. aug. 16.
- Stefánka László: Balf. Sopron, 1997, ESCORT 96 BT. 31.
- Stefánka László: Fertőrákos. Kroisbach. Sopron, 1997, ESCORT 96 BT. 41.
- Stefánka László: Szilénosztól a poncichterekig. A soproni bor. Sopron, 1997, ESCORT '96 Bt. 112.
- Sulyok Ferenc: Beszámoló az IAESTE Hungary Soproni Helyi Bizottság ezévi munkájá- ról. Soproni Műhely 1997. dec. 11. sz. 29-31.
- Sulyok Ferenc: Meghívó a Soproni Egyetem III. Erdészeti és Faipari állásbörzejére. Erdészeti Lapok 132, 1997, 77.
- Sümeqhy József: Hazavárja tanítványait a soproni Líceum. Evangélikus Élet 62, 1997. máj. 18.
- 88Sümeqhy József: Pannonhalma és Sopron – "egy szívvel". Evangélikus Élet 62, 1997. nov. 23.
- Szabadhegyi Győző: Megkezdődött a magyar nyelvű faipari mérnökképzés Székelyudvarhelyen. Bútor és Faipar 3, 1997. 3-4. sz. 32.
- Szabadhegyi Viktor: Néhány gondolat a távoktatásról. Intarzia I, 1997- 1. sz. 19.

- Szabó János: A veszprémi szervezet életéből. BKL-B. 130. 1997, 449-451.
- Szabóné Takács Julianna: A megújult csapodi községi könyvtár. Kisalföldi Könyvtáros 1997. 1-2. sz. 88-90.
- Szakács Anita: Sopron város tanácsa bírósági jegyzőkönyveinek regesztái II. 1555-1569. Sopron, 1997, Győr-Moson-Sopron -Megye Soproni Levéltára 134.
- Szakács László: A névadó: Lámfalussy Sándor. ERFA Profi 4, 1997. 9. sz. 27.
- Szakmai konferenciák a LIGNO-NOVUM Asztalos és Faipari Szakkiállítás 1997. augusztus 27-30. keretében. Magyar Asztalos 1997. 6. sz. 20-22.
- Szalai Gáborné: Győr-Moson-Sopron megye legfiatalabb városi könyvtára. Könyvtári Levelező Lap 1997. 4. sz. 20-21.
- Szála Erzsébet: A magyar Cicero 250 éve halt meg. Hajnóczy Dániel. Várhely 3, 1997. 4. sz. 110-113.
- Szála Erzsébet: Sopron tudomány- és technikatörténetéből. Sopron, 1997, Soproni Egyetem 111.
- Szála Erzsébet: "Tudósok a művészetről". A Soproni Egyetem Alkalmazott Művészeti Intézetének kurzushete 1997. október 13-17. Magyar Iparművészet 1997. 4. sz. 94.
- 100 éve született Karner Károly. Lelkipásztor 72, 1997, 4-5.
- 150 éves a vasút. Bécsi Napló 18, 1997. júl-aug. 4. sz. 10.
- Szebik Imre: Megemlékezések D. Kapi Béla püspökről halála 40. évfordulóján. Evangélikus Élet 62, 1997. máj. 18., Lelkipásztor 72, 1997, 220-223.
- Szele Ferenc: Egy falu megújulása, városias fejlődése. Vasi Szemle 51, 1997, 131-140.
- G. Szende Katalin: "Én most is mindennap Sopronban vagyok..." Születésnap beszéd Mollay Károllyal. A beszélgetést készítette G. Szende Katalin. Várhely 3, 1997. 1-2. sz. 140-145.
- G. Szende Katalin: Kézművesipartörténet-történet. Beszámoló egy négyszögletű kerekasztalról. SSz. 51, 1997, 257-259.
- Szendródi László: Sopron már Európában van. Az "európai" erdészek Sopronba jönnek. Erdészeti Lapok 132, 1997, 160.
- Szentgyörgyi Zsuzsa: Staar Gyula: De mi az igazság... MT. 42, 1997, 503-504.
- Szenthéne Madas Anna: Legyen a Soproni Egyetem "Zöld Egyetem"! Soproni Műhely 1997. ápr. 8-9. sz. 15-16.
- Szentspáli Csaba (szerk.): A Berzsenyi Dániel Evangélikus Gimnázium (Líceum) Évkönyve az 1996/97. tanévről az iskola fennállásának 440. évében. Sopron, 1997, Hillebrandt 213.
- Szerzőink. Várhely 3, 1997, 1-2. sz. 162-163., 3. sz. 128-129., 4. sz. 128-129.
- Székely Zoltán: A Cziráky ösgaléria. Győr, 1997, Xantus János Múzeum.
- Szimon János: Aki a nemes harcot megharcolta.... Evangélikus Élet 62, 1997. márc. 9.
- Szimon János: Aki az Úr szolgálóleánya volt... Evangélikus Élet 62, 1997. márc. 27.
- Szimon János: Aki közösség központú életet élt... Evangélikus Élet 62, 1997. márc. 2.
- [89](#)Szimon János: Emléktáblák a Luther évben Sopronban, Evangélikus Élet 62, 1997. jan. 12.
- Szimon János: Orgonakonzert a soproni evangélikus templomban. Evangélikus Élet 62, 1997. okt. 19.
- Szimon János: A soproni Luther Szövetség külföldi útja. Evangélikus Élet 62, 1997. aug. 24.

- Szita Szabolcs: Lisiczky Lajos (1922-1983) emlékezete. SSz. 51, 1997, 268-271.
- Szítás József: Tompa Károly: Ötven évi jegyzeteimet lapozom. Erdészettörténeti Közlemények XXVII. Országos Erdészeti Egyesület Erdészettörténeti Szakosztály Budapest, 1996., 248 o. SSz.51, 1997, 282-284.
- Szítás József: Tudósítás az akkreditációról. Soproni Műhely 1997. okt. 10. sz. 11-15.
- Szodfridt István: Egy szobor születéséről. Erdészeti Lapok 132, 1997, 227.
- Szodfridt István: Hallgató voltam az ötvenes évek elején. Soproni Műhely 1997. ápr. 8- 9. sz. 56-57.
- Szodfridt István: Madas András 80 éves. Erdészeti Lapok 132, 1997, 294.
- Szodfridt István: Megjegyzések egy előadáshoz. Soproni Műhely 1997. okt. 10. sz.25-27.
- Szodfridt István: Tiszteltetés a 75 éves Varga Domokos erdőmérnök-író előtt. Soproni Műhely 1997. dec. 11. sz. 37-38.
- Szodfridt István: Újabb szoborral gyarapodott az Egyetemi Botanikus Kert szoborpark- ja. SSz. 51, 1997, 364-366.
- A szombat délutáni dámák. (Kutas László történeteit Vargha Zsuzsa jegyezte le.) Vár- hely 3, 1997. 3. sz. 71-76.
- Szövényi Zsolt: A hagyomány tisztelete. Köznevelés 53, 1997. nov. 14. 36. sz. 13.
- Sztankay Ádám: Bolondvár. 168 óra 9, 1997. nov. 4. 44. sz. 32-33.
- Szúnyogh Gábor: A büki termálkutak működésének elméleti vizsgálata. Vasi Szemle 51, 1997, 163-170.
- T.: Evangélikus hagyományörzés. Evangélikus Élet 62, 1997. ápr. 6.
- T.: "Életet lehelni a falakba!" Evangélikus Élet 62, 1997. okt. 26.
- T. K.: A 3. állásbörze a Soproni Egyetemen. Magyar Asztalos 1997. 4.sz. 35.
- T. K.: Negyvenéves a faiparimérnök-képzés hazánkban. Magyar Asztalos 1997, 11. sz. 17.
- Tátrai Zsuzsanna: A büki nép hétköznapi és ünnepei a XX. század második feléig. Vasi Szemle 51, 1997, 240-249.
- Teológiai Tanszék Sopronban. Evangélikus Élet 62, 1997. jún. 29.
- Termékfejlesztő szakmérnök képzés Sopronban. Magyar Asztalos 1997. 3. sz. 64-65.
- Tilkovszky Loránt: Az egyházak "nemzetiség-politikája" és a magyarországi németiség 1919-1945. TSz. 39, 1997. 1. sz. 51-67.
- Tilkovszky Loránt munkásságának bibliográfiája. Sz. 131, 1997, 499-532.
- Tilkovszky Loránt: Német nemzetiség-magyar hazafiság (Tanulmányok a magyarországi németiség történetéből.) Pécs, 1997, JPTE 261.
- Tirnitz József-Szakács Anita: Sopron város tanácsa bírósági jegyző- könyveinek regesztái I. 1533-1544 Sopron, 1996, 118. (Szerk.: Turbuly Éva). SSz. 51. 1997, 377-379.
- ⁹⁰Tobler, Felix: Der vorletzte Akt des Eisenstädter Hochgerichtes. Die Hinrichtung Georg Staudingers 1828. BHBl. 59, 1997, 137-141.
- Tolnai Krisztina (szerk.): Fertő-Hanság Nemzeti Park. Sarród-Sopron, 1997, Fertő- Hanság Nemzeti Park Igazgatósága 16. /Németül és angolul is./
- Tolnai Krisztina (szerk.): Soproni Tájvédelmi Körzet. Sarród, 1997, Fertő-Hanság Nemzeti Park

Igazgatóság 8.

- Tompa Károly: Mátyás Vilmosra emlékezem. Erdészeti Lapok 132, 1997, 24-25.
- Tompa Zsoltné: A Központi Könyvtár számítógépes fejlesztése. Soproni Műhely 1997. okt. 10. sz. 49.
- Tóth Attila: Kovács József László: Die Chronik des Marx Fauts und Melchior Klein – Faut Márk és Klein Menyhért krónikája 1526-1616. Vasi Szemle 51, 1997, 115-116.
- Tóth Péter: Workshopron. "Egy születő rendezvény történetéből". Soproni Műhely 1997. ápr. 8-9. sz. 111-112.
- Tóth-Szöllős Mihály: Az imádság háza – Kisfaludon. Evangélikus Élet 62, 1997. jún. 1.
- Tóth-Szöllős Mihály: Becsüljük meg az igét – becsüljük meg az ige hirdetőjét! Evangélikus Élet 62, 1997. máj. 4.
- Tuba László: Győr-Moson-Sopron megyei kiadványok. H. 25, 1997. 1. sz. 87-89.
- Tuba László: Kisalföldi honismereti kiadványok 1996. H. 25, 1997. 3. sz. 105-107.
- Tudományos emlékülés a Szapáry-kastély építésének 300. évfordulója alkalmából. Bükfürdő 1996. szeptember 27. Szele Ferenc : Megnyitó beszéd. Vasi Szemle 51, 1997, 207-210.
- Turbuly Éva (szerk.): "Magyarok maradtunk" 1921-1996. Konferencia a soproni népszavazásról (Sopron, 1996. december 12.) Sopron, 1997, Hillebrand. 112. (SSz. kiadványai Új sorozat 20.)
- Turbuly Éva: Mollay Károlyra emlékezve. SSz. 51, 1997, 193-198.
- Turbuly Éva: Tanulmányok Csatai Endre emlékére. Vasi Szemle 51, 1997, 379-380.
- Turbuly Lilla: Dorffmaister-konferencia Zalaegerszegen. SSz. 51, 1997, 369-370.
- Tüskés Tibor: Soproni Füzetek '96/97. Várhely 3, 1997. 4. sz. 114-115.
- Ungarndeutsche Kulturwochen in Ödenburg. NZ. 41, 1997. szept. 20.
- Ungarndeutsche Kulturwochen in Ödenburg 13.-18. September. NZ. 41, 1997. aug. 30.
- Unyi Béla Tibor: Az idei évben jubiláló vasútvonalaink. Közlekedéstudományi Szemle 47, 1997, 395-399.
- Új zsinati tagok bemutatkozása. Evangélikus Élet 62, 1997. márc. 27.
- Újabb két kiadvány jelent meg a Soproni Egyetem Erdészeti Géptani Tanszékének szerkesztésében. Erdészeti Lapok 132, 1997, 360.
- Újvári Sándor: Alkotó fizikatanítás. Japán-kínai-magyar fizikatanítási konferencia. Sopron, 1997. augusztus 19-23. Fizikai Szemle 47, 1997, 415-416.
- Üzlet díszletek. Atrium 1997. 2. sz. 97-100.
- V. h.: Kétszínűségünk és vidéke (Merthogy, mégha, ámbár...). Várhely 3, 1997. 1-2. sz. 5.
- Vajda Zoltán: Hallgatói fórum. Soproni Műhely 1997. dec. 11. sz. 7.
- Varga Emese: A botanikus kerti madárodúk helyzete. Soproni Műhely 1997. dec. 11. sz. 31-33.
- 91 Varga Ferenc (összeáll.): Az 1997-ben tiszteletdiplomában részesült erdőmérnökök rövid szakmai életrajza. Sopron, 1997, Soproni Egyetem 11.
- Varga Imréné: A Magyar Történelmi Társulat soproni vándorgyűlése (1932. február 13-14.) SSz. 51, 1997, 251-254.
- Cs. Varga István: Az etikum és a minőség jegyében. Korzenszky Richárd naplőmonumentumáról. Várhely 3, 1997. 4. sz. 115-118.

- Cs. Varga István: "A kimondhatatlant megkísérteni". Büki Attila költészetéről. Várhely 3, 1997. 1-2. sz. 74-79.
- Vargha Zsuzsa: Egy kiállítás kép(telenség)ei. Jubileumi Őszi Tárlat a Festőteremben. Várhely 3, 1997. 4. sz. 95-101.
- Vargha Zsuzsa: Mamutváró esték. Soproni Tavaszi Napok. Várhely 3, 1997. 1-2. sz. 120-123.
- A Vasi Szemle nívódíjasai. Vasi Szemle 51, 1997, 123-124.
- Várszegi Asztrik-Zombori István (szerk.): Magyar egyháztörténeti bibliográfia 1980- 1990. Bp., 1997, Magyar Egyháztörténeti Enciklopédiai Munkaközösség 221.
- Vekerdy Tamás: Kutas László és a szobrai. Várhely 3, 1997. 3. sz. 125-127.
- Vendégváró Sopron '97. Lokalführer. Guide. Sopron, 1997, Quint Kft. 36.
- Veörös Imre: Változnak az idők. Lelkipásztor 72, 1997, 28-29.
- Veress Márton: A büki gyógyvíz kiválásformái. Vasi Szemle 51, 1997, 179-190.
- Vig Károly: A Nyugat-Magyarországi peremvidék állattani kutatásának rövid története. Vasi Szemle 51, 1997, 267-284.
- Víg Péter: Erdő és klíma II. Konferencia Sopronban 1997. június 4-6. Soproni Műhely 1997. okt. 10. sz. 24-25.
- Vincze János-Fazekas Via-Kósa László: A fertőrákosi kristályospala összetétel urán-tórium- ritkaföldfém és szulfidos ásványosodásai. FK. 126, 1997, 359-415.
- Visontai József: Százéves mérnök. Mérnök Újság 4, 1997. 8-9. sz. 7.
- Wallner Ákos: A Kitaibel Pál Természettudományi Asztaltársaság. SSz. 51, 1997, 64-69.
- Wallner Ákos: A Kitaibel Pál Természettudományi Asztaltársaság összejevelelei. SSz. 51, 1997, 160-185.
- Weltler Sándor (szerk.): Dunántúli Harangszó. A dunántúli evangélikusok lapja. Sopron, 1997, Berzsényi Dániel Evangélikus Gimnázium (Liceum).
- Weltler Sándor: Emlékeztető. Lelkipásztor 72, 1997, 479-480.
- Wild, Robert: Erstes deutsches Abitur in Ödenburg. NZ. 41, 1997. jún. 28.
- Winkler András: Soproni Egyetem-selmeci szellem. Magyar Asztalos 1997. 11. sz. 18.
- Winkler Gábor: Épített környezetünk védelme Nyugat-Dunántúlon. H. 25, 1997. 3. sz. 27-32
- Winkler Gábor: Kubinszky Mihály 70 éves. SSz. 51, 1997, 360-364.
- Winkler Gábor: Lábasházi kiállítás id. Storno Ferenc munkáiból. SSz. 51, 1997, 366-369.
- Winkler, Gerhard J.: Komponist, Pianist, Musikpädagoge und Volksliederforscher Jenő Takács feierte seinen 95. Geburtstag. Volk und Heimat 52, 1997. 3. Nr. 5.
- Winkler Oszkár: Emlékeim Horváth József festőművészről. SSz. 51, 1997, 185-187.
- Dr. hc. Dr. Winkler Oszkár születésének kilencvenedik évfordulójára. Soproni Műhely 1997. ápr. 8-9. sz. 102-103.
- 92 Wisnovszky Károly: Kedves Fiatal Barátaim! Soproni Műhely 1997. ápr. 8-9. sz. 57-59.
- Zentai, Zoltán: Bük tágabb térségének földtani és vízföldtani viszonyai. Vasi Szemle 51, 1997, 153-162.
- Zimmermann, Bernd: Patricia Steines (Hg.): Leopold Moses. Spaziergänge. Studien und Skizzen zur

Geschichte der Juden in Österreich. Wien (Löcker Verlag) 1994, 312 S., S. 348.-. BHBl. 59, 1997, 191-192.

Zombori, István: Einzelfertigung von Holzhäusern bei der ungarischen Lehrforst in Sopron. Holz-Zentralblatt 123, 1997. febr. 17. 21. Nr. 306.

Zsámbéky Monika: Dorffmaister István emlékezete. Várhely 3, 1997. 3.sz 89-90.

Zsámbéky Monika: Tanulmányok Csatkai Endre emlékére. A Soproni Múzeum kiadványai 2. Szerkesztette Környei Attila és G. Szende Katalin. Sopron, 1996. 456. p., 125 fekete-fehér foto, ill. rajz, ábra. SSz. 51, 1997, 187-189.

1999. LIII. ÉVFOLYAM 1. SZÁM / Soproni könyvespolc / Flórián Mária: Domonkos Ottó: A magyarországi takácsok mintakönyvei. A Soproni Múzeum kiadványai 4. Sopron, 1998. 534 oldal, ezen belül 300 oldalon 1300 fekete-fehér mintalap és a motívumok gyűjteménye

**Flórián Mária: Domonkos Ottó: A magyarországi takácsok mintakönyvei.
A Soproni Múzeum kiadványai 4.**

**Sopron, 1998. 534 oldal, ezen belül 300 oldalon 1300 fekete-fehér mintalap és a
motívumok gyűjteménye**

A 19. század első feléből ismert népelet leírásoktól kezdve a parasztháztartásokban gyakran emlegetett szövőszék és a családi munkamegosztásban az asszonyok feladatkörébe utalt fonás-szövés a paraszti önellátás képzetét keltette. Ezzel az általánosított képpel szemben Domonkos Ottó a férfimunka, a takácsmunka elsőbbségét hangsúlyozza. Természetesen nem zárja ki, hogy a parasztháztartások mintázatlan vászonszükségletét – a céhekben működő mesteremberek számától függően, tájilag változó arányban – házilag is előállíthatták.

A magasabb mesterségbeli tudást és gyakran művészi érzéket is igénylő mustrák beszövése azonban – egészen a céhes rendszer felbomlásáig, a 1870-es évek elejéig – a takácsok joga volt. "Hivatalosan" csak ezt követően másolhatták mintáikat, amire azonban akkor is csak a szövésben nagy jártasságot szerzett specialisták, gyakran a takácsoknak korábban is besegítő paraszttasszonyok voltak képesek. Ez a kötet a szötteknek kifejezetten a céhes rendszerben létrejött változataival foglalkozik.

Címében is hangsúlyozva elsősorban a takácsok mintakönyveinek gyűjteményét tartalmazza, de egyúttal teljességre törekvő képet ad a mesterség szervezeteinek, a takácscéheknek hazai történetéről, emlékeiről, táji megoszlásáról és dokumentumairól. A hazai mintakönyvek motívumkészlete és az árszabásokban felsorolt takácstermékek ismertetésével pedig tanulmányozhatóvá, szinte megfoghatóvá teszi a mesterek árukínálatát.

93 Domonkos Ottó a középkortól követi nyomon a különböző céhrégiókban működő lentakácsok, majd a barhentosok működését, amit 1376-ban Nagy Lajos, 1411-ben pedig Zsigmond szabályozott. A korabeli szabályzatokban emlegetett, nyugati kapcsolatokra utaló díszítési módot és a kedvelt madaras, állatfigurás mintakincset döntően a 15–17. századi felvidéki, elsősorban egyházi rendeltetésű, valamint a magas polgári körök igényeit kielégítő textilek őrizték meg.

Ez az alap mintakincs – nagyobb tájakra jellemző variációkkal – tovább élt a 18–19. században működő takácsok kezén. A kedvelt motívumokat összegyűjtő, itt bemutatott mintakönyv három nagyobb körzetből

került elő. Egyik csoportjuk az alföldi városokban, a második a Dunántúl északi, a harmadik pedig a Dunántúl déli felében maradt fenn, és összesen mintegy 1300 kézzel rajzolt mintalapot tartalmaznak.

Mintakönyvet Magyarországon sohasem adtak ki, és az 1829-ben megfogalmazott szöveges tankönyvnek szánt egyetlen kiadványhoz sem készültek el a költséges nyomtatott mintalapok. Számítalan példa igazolja viszont, hogy 17–18. századi rézlemez nyomásos német, osztrák mintalapok is forrásként, előképként szolgáltak a hazai városi takácsmestereknek. A különféle alapanyagok, szövés módok terjedésének, a terjedés útvonalának, az újítások általánossá válásának dokumentálására Domonkos Ottó az árszabásokat hívta segítségül. A 1619. századi, mintegy 50 limitációból idézett termékskálában még nem találkozunk a 19. század végétől kivirágzó paraszti szövőmesterség tájanként eltérő szóhasználatával, csak a mesterség egykorú szakkifejezéseivel. Nyomon kísérhetjük viszont ezek változását, alakulását.

Maguknak a mintáknak a terjedésére, változataik bemutatására pedig egy motívumtárat állított össze a Szerző, amely a mintaválasztás nagytáji sajátosságait, egyezéseit és eltéréseit hangsúlyozza. A 15–17. századi felvidéki csoportra az általában naturalisztikus megfogalmazású, olykor baldachinsorba rendezett ember- és állatalakos, gyakran szembenéző, páros motívumok a jellemzőek, amelyek hazai előképeit nem, csupán nyugati párhuzamait ismerjük. Ezek mellett gyakoriak az egyházi motívumok, közöttük pl. az „Isten báránya”, a monstrancia.

Ezt követően teszi közzé Domonkos Ottó a 17–19. századi mintakönyvek ábráit, közli készítési adataikat, állapotukat, a rájuk vonatkozó bibliográfiai adatokat és lelőhelyüket. Az alföldi (kiskunsági, kunszentmiklósi, nagykőrösi, kiskunfélegyházi, hódmezővásárhelyi, bajai, szegedi, szabadkai, gyulai, szentesi, ráckevei, korponai) mintakönyvek felidéznek a régi stílusú, madaras, szarvasos mintákat, még emberalakos mustra is szerepel közöttük. A lenszövő takácsok emlékei mellett azonban az újabb stílusban megrajzolt páros madaras, csillagos minták, sőt a betűsoros mintázás is megtalálható. A Dunántúl északi felében (Takácsi, Felsőgörzsöny, Salomvár, Óriszentpéter, Veszprém, Szentgál, Kenese, Vál) a kevés, régi hagyományt követő takács mellett, már inkább a kor újabb motívumait kedvelték a mesterek, ezek között, például a virágkancsós motívumok között az árbocos hajók, a címer is megjelenhetett.

A Dunántúl déli területén (Mosdós, Sióagárd, Mágocs, Csoma, Szekszárd, Pécs, Nagykanizsa, Hegyhátsál) a lenszövő minták mellett pl. a madaras minták, a kétféjű sasos, kígyófutásos minták is kedveltek voltak.

A kötet 14 címlevezet is tartalmaz a 16. század elejétől az 1767-ig terjedő időből. A címlevelekből a 15. századtól szervezett céhes élet magatartásformáit, a vallási és társadalmi előírásokat, a mester–legény–inas viszonyát, a munka menetét, díjazását, a tanuló- és vizsgarendet, ruhájárandóságot, öltözködési szabályokat, a vásározási jogot, vagyis a mesterek életének hétköznapi rendtartását ismerjük meg. A címlevelek tartalmát a táji és időbeli eltérések teszik változatossá. A kötetben megjelent hatalmas mennyiségű adat majdnem lefedi az ország mai területét.

A Felvidék és Erdély adatait talán idővel pótolja valaki, illetve pótolják valakik. Aligha képzelhető el, hogy akad valaki, aki egyedül lenne képes arra, amire Domonkos Ottó képes volt, aki az 1960-as évek elejétől, közel negyven éven át, lankadatlan szorgalommal gyűjtötte a kötet adatait. És kevés az olyan munkatárs is, aki Adorján Attilához hasonlóan – a sok száz reprodukció készítésével – képes lenne az évtizedekig tartó feltáró munka követésére. Az anyag és a kiadás lehetősége éppen akkorra érett be, amikor elérhetőek lettek a közreadás feltételei is.

A számítástechnika segítségével a mintegy 1300 közölt mintalap átrajzolása, a motívumtár kiválogatása, a kívánt motívumoknak a mintalapokból való újrarajzolása, kötetbe rendezése kézi munkával

aligha lett volna megoldható.

A magyarországi takácsok mintakönyvei c. kötet többféle értéket képvisel. Elsősorban tudományos jelentőségét kell hangsúlyoznom azt, hogy a gyakorlati szerepében is nagyon fontos és bennünket az európai művelődési áramlatokba évszázadokig bekapcsoló mesterség hazai forrásainak legteljesebb gyűjteménye. Adatait a továbbiakban egyetlen, a témát érintő regionális vagy országos kutatásban, tanulmányban sem nélkülözhetjük. Viszonyítási alap, „0 km”-kő, bármerre induljunk is például a takácsszöttek és a helyileg jellemzővé vált paraszti szöttek vizsgálatában.

Legalább ennyire értékelendő a kötet mögött álló emberi, tudósi magatartás is. Örvedetes, hogy napjainkban sok néprajzi kiadvány jelenik meg, de ezek között jó néhány több évtizede megjelent munka változatlan újrakiadása. Domonkos Ottó azonban mindig új anyaggal, új feldolgozással jelentkezik, és hajlandó adatait, gondolatait, értékeléseit csiszolatlan drágakövekként is tovább adni, hogy majd mások hasznosítsák kutatásaikban. Domonkos Ottó pályája során hosszú távú feladatokat vállalt (pl. képfestők, kézműves mesterségek történeti összefoglalása, szabók mintakönyvei stb.), és ezeket több évtizedes, céltudatos, következetes munkával meg is valósította, mint a takácsmintakönyvek esetében is.

1999. LIII. ÉVFOLYAM 1. SZÁM / Közlemények

Közlemények

1999. LIII. ÉVFOLYAM 1. SZÁM / Közlemények / Közlemény: A Soproni Szemle Alapítvány kuratóriumáról

Közlemény: A Soproni Szemle Alapítvány kuratóriumáról

A Soproni Szemle Alapítvány Kuratóriuma 1998-ban újjáalakult. Mint a kuratórium elnöke, kedves kötelességemnek tartom, hogy köszönetet mondjak azoknak a kuratóriumi tagoknak, akik az elmúlt öt évben vagy annak egy részében, vagy egészben együtt dolgoztak velem.

95Így elsősorban Hárs Józsefnek, aki az öt év alatt a titkári teendőket is nagy gonddal látta el, továbbá Bircher Erzsébetnek, Dr. Gimesi Szabolcsnak, Dr. Grüll Tibornak és Dr. Turbuly Évának. Az új kuratórium névsora a következő: Dr. Ádám Antal elnök, Dr. Bartha Dénes alelnök, Langer Ágnes titkár, Dr. Pongrácz Péter és ifj. Sarkady Sándor tagok. A gazdasági teendőket Kálmándy Ágnes munkahelyének Győrbe költözése után Lakatos Mária látja el elismerésre méltó alaposággal. Igen rövid ideig, az induláskor Kánicsné volt segítségünkre.

A lap felelős szerkesztőjének, Szende Katalinnak Budapestre költözése miatt a Kuratórium ülésén Németh Ildikó levéltáros vesz részt és közvetít a Szerkesztőség felé.

dr. Ádám Antal

Sopron, 1999. február 1.

1999. LIII. ÉVFOLYAM 1. SZÁM / Közlemények / Közlemény: A Scarbantia Társaság jelentése

Közlemény: A Scarbantia Társaság jelentése

A társaság (székhelye: Sopron, alapítási éve: 1992., nyilvántartási száma: 874, adószáma: 18525498-1-08) 1998-ban az adófizető polgárok adományaként (a száma 1%-a) 7 000 Ft támogatásban részesült. Ezt az összeget a Scarbantia is bemutató, Sopronban szerkesztett Borostyánkő út kultúr-turisztikai CD-Rom munkálataira fordítottuk. A támogatást a társaság kuratóriuma hálásan köszöni.

dr. Gömöri János, a társaság elnöke

Sopron, 1999. február 1.

1999. LIII. ÉVFOLYAM 1. SZÁM / MUNKATÁRSAINK

MUNKATÁRSAINK

Dr. Ádám Antal akadémikus, MTA Geodéziai és Geofizikai Kutatóintézete, 9400 Sopron, Pf. 5.

Dominkovits Péter főlevéltáros, Soproni Levéltár, 9400 Sopron, Fő tér 1.

Dr. Égető Melinda néprajzkutató, MTA Néprajzi Kutatóintézete, 1014 Budapest, Országház u. 30.

Dr. Flórián Mária néprajzkutató, MTA Néprajzi Kutatóintézete, 1041 Bp., Országház u. 30.

Dr. Gimesi Szabolcs Sopron megyei jogú város polgármestere, 9400 Sopron, Fő tér 1.

Kiss Andrea PhD-hallgató, CEU Medieval Studies Department, 1051 Budapest, Nádor u. 9.

Kücsán József néprajzkutató, Soproni Múzeum, 9400 Sopron, Pf. 68.

Mastalirné Dr. Zádor Márta könyvtárigazgató, SE, 9400 Sopron, Bajcsy-Zsilinszky út 4.

Dr. Mátyás Csaba erdőmérnök, egyetemi tanár, SE, 9400 Sopron, Bajcsy-Zsilinszky út 4.

Molnár Tibor okleveles kertészmérnök, Sopron, Ibolya u. 31.

Nemes András művészettörténész, Soproni Múzeum, 9400 Sopron, Pf. 68.

Dr. Székely Lajos agrármérnök, Sopron, Mikoviny u. 10.

Varga Imréné levéltáros, Soproni Levéltár, 9400 Sopron, Fő tér 1.

Zoltán László ny. evangélikus lelkész, Sopron, Winkler út 2.

Végjegyzet

1 (Megjegyzés - Popup)

A teljesség igénye nélkül: Thirring Gusztáv: Sopron városa a 18. században, Sopron, 1939.; Heimler Károly: Sopron topográfiája, Sopron, 1936.; Holl Imre: Sopron (Ödenburg) im Mittelalter, Acta Arch. Hung. 31. (1979) 105-145.p.; Dávid Ferenc: Sopron, északi városrész műemléki vizsgálat..., Bp. 1971. VÁTI 3-08-051-9.; Mollay Károly: A Kovácsok utcájának topográfiája, SSz. 1994. 266-282., 1995. 130-157, 193-214.p.

2 (Megjegyzés - Popup)

Házi Jenő: Macskakő vára, SSz. 1962. 332-340.p.; Mollay Károly: Macskakő – Katzenstein, SSz. 1963. 122-135.p.

3 (Megjegyzés - Popup)

Dávidházy István: 150 éves a nagy-tómalmi fürdő. SSz. 1992. 146-149.p.; Mollay Károly: A Tómalom középkori előzményei, SSz. 1992. 150-167.p.

4 (Megjegyzés - Popup)

Mollay Károly: A Rózsák utcája, SSz. 1992. 231-244.p.

5 (Megjegyzés - Popup)

Győr–Moson–Sopron Megye Soproni Levéltára (a továbbiakban: SL) SvT. 1/1-1/17.

6 (Megjegyzés - Popup)

SL. SvK. 1. (Ágfalva), SvK. 8. (Balf), SvK. 39. (Bánfalva), SvK. 25. (Harka), SvK. 14. (Kelénpatak), SvK. 16. (Kópháza), SvK. 22.(Lépesfalva), SvK. 29. (Meggyes)

7 (Megjegyzés - Popup)

Heimler i.m. 29-32.p.

8 (Megjegyzés - Popup)

Mühl Nándor: A soproni szőlészet története 1845–1945. Sopron, 1964. 98-99.p.

9 (Megjegyzés - Popup)

Paur Iván: Hanns Tschányi's Ungerische Chronik vom Jahre 1670 bis 1704. Magyar Történelmi Tár, 1868. 110-112.p.

10 (Megjegyzés - Popup)

Thirring i.m. 181-182.,218.p.

11 (Megjegyzés - Popup)

Thirring i.m. 181.p. 15. sz. jegyzetében idézi Schwartner, Ürményi és Acsády e válságról tett megállapításait.

12 (Megjegyzés - Popup)

Thirring Gusztáv kutatásai szerint a csúcsnak számító 1748-as 1923 kat. holdhoz képest 1784-ben már csak 1537 kat. hold volt az adózás alá vont szőlőbirtok, ami 20 %-os csökkenést jelent! i.m. 181.p. (Csak zárójelben jegyem meg, mert túlmutat a dolgozat választott időhatárain, hogy a lassú válság egy évszázad alatt érte el a mélypontját. 1852-ben a regisztrált 1148 kat. hold szőlőterület csak 59,6 %-a az 1748. évinek, tehát 40 % feletti a termőterület csökkenése!)

13 (Megjegyzés - Popup)

Thirring i.m. 181. p.

14 (Megjegyzés - Popup)

A dülönevek után zárójelbe tett számok az 1. sz. térképen ábrázolt dülők pozíciószámait jelölik. A térkép mérete miatt a jelölések csak tájékoztató jellegűek. Itt mondok köszönetet Seres Ilonának az 1-6. sz. térképek átrajzolásáért és Szigethi Bélának a 7. sz. térkép szerkesztéséért!

15 (Megjegyzés - Popup)

Házi Jenő: Macskakő vára. i.m. 340.p. A szóban forgó térkép: SL SvT 158.

16 (Megjegyzés - Popup)

Mollay Károly: Macskakő – Katzenstein. i.m. 122.p.

17 (Megjegyzés - Popup)

A térkép: SL. SvT. 69. A parcellák hosszát a térképlapon feltüntették a kitűzési pontok távolsága miatt, de szélességüket nem. A soproni oldalon ábrázolt 4 és a rákosi oldalon látható 10 parcella mérhető szélessége minden esetben 18-20 ölnyi – sematikus ábrázolásra vall, területszámításra nem tartjuk alkalmasnak.

18 (Megjegyzés - Popup)

A korábban már ismertetett, adójegyzékekből kigyűjtött dülönévjegyzékekből tudjuk, hogy a *Creuz* mindig a leggyengébb termőhely kategóriájában szerepelt. Ezért nem meglepő, hogy 1760-ban a dülő területének kb. negyedét már szántóként tüntetik fel – a szőlőterületek kiirtásának egyik térképes illusztrációjaként is értelmezhetjük a tényt.

19 (Megjegyzés - Popup)

További pontosítást igényel, hogy volt-e per Harka és Sopron között e tárgyban? Ha volt is, Harka javára dőlt el a vita, hiszen az 1914-es SmK. 157/4. sz. kataszteri lapon a kijelölt terület a harkai határ részeként szerepel.

20 (Megjegyzés - Popup)

Természetesen nem állítjuk, hogy a fent felsorolt községek valamennyi említett szőlőskertjében soproni

polgárok bírtak szőlővel, de nem is zárhatjuk ki a lehetőséget. A későbbi kutatások ha csak elvétve is, de felderíthetnek ilyen eseteket.

21 (Megjegyzés - Popup)

Az átrajzolt térképeken az eredeti lapok helyesírását megtartottuk!

22 (Megjegyzés - Popup)

Pl. Mollay Károly: Első telekkönyv. Sopron, 1993. XXVI. p. „*Leberberg*”... címszó.

23 (Megjegyzés - Popup)

A térkép rendhagyó módon felirattal jelöli, de Thirring i.m. 237.p. is említi mint Sopronban szokatlan jelenséget, az átlagosnál jóval nagyobb kiterjedésű szőlőbirtokot.

24 (Megjegyzés - Popup)

Érdemes lenne talán újragondolni azt a Sopronban erősen meggyökeresedett vélekedést, hogy a gazdák szántsándékkal törekedtek a határ minél több, egymástól lehetőleg távol eső részén birtokot szerezni, kifogva ezzel fagyon és jégesőn. Megítélésem szerint inkább a birtokviszonyok évszázadokon keresztül való stabilitása és a magyar jogszokásoknak megfelelő öröklési rend aprózta el a birtokokat. Az idézett vélekedés már csak a szükségből erényt kovácsolni szándékozó igyekezet terméke, különösen ha a biztos szállítási és megközelítési veszteségeket összevetjük a bizonytalan jég- és fagykárok esetleges veszteségeivel!

25 (Megjegyzés - Popup)

A SSz. szerény kiadási feltételei, legnagyobb sajnálatunkra, nem engedik meg, hogy színes térképpel illusztráljuk mondanivalónkat.

26 (Megjegyzés - Popup)

A 18. században Szilézia, a 20. század végén a KGST piacok elvesztése a kényszerítő erő. A párhuzam erőltetettnek tűnhet, de napjaink válságának a mélységét még nem látjuk igazán.

27 (Megjegyzés - Popup)

Ld.: Vendl Miklós: Sopron környékének földtani térképe, 1935. In: Heimler i.m. melléklete.

28 (Megjegyzés - Popup)

Ld.: MÉM Országos Földügyi és Térképészeti Hivatalának agrotopográfiai térképe. Bp.,1981. Itt mondok köszönetet dr. Takáts Tamásnak, hogy figyelmemet a jelzett forrásra felhívta és értelmezésében segítségemre volt!

29 (Megjegyzés - Popup)

SL. Prot. Iud. Civitatis Soproniensis De Anno 1689. 72.p.

30 (Megjegyzés - Popup)

Mühl i.m. 84. p.

31 (Megjegyzés - Popup)

A korszak borszállítási és borkezelési gondjainak, ismert borbetegségeinek legteljesebb összefoglalóját adja Csoma Zsigmond: Szőlészeti, borászati hagyományok, a megújulás és a közösség kötelékében. Debrecen–Budapest, 1994–1995., különös tekintettel 221-287.p.

32 (Megjegyzés - Popup)

Komoróczy György: Nádasdy Tamás és a XVI. századi magyar nagybirtok gazdálkodása. Bp. 1932. 86–89. (Domanovszky Sándor szerk: Tanulmányok a magyar mezőgazdaság történetéhez 3.), Tholt Judit: A sárvári uradalom majorgazdálkodása a XVII. század első felében. Bp. 1934. 60., 65. (Domanovszky Sándor szerk: Tanulmányok a magyar mezőgazdaság történetéhez 10.)

33 (Megjegyzés - Popup)

Vályi András: Magyar Országának Leírása I–III. Buda, 1799. I. 259., II. 172., 183, Fényes Elek: Magyarország geographiai szótára I–IV. Pest, 1851. I. 161., II. 108, 115.

34 (Megjegyzés - Popup)

Vályi A.: i. m.: II. 448., Fényes Elek: Magyarországnak, s a hozzá kapcsolt tartományoknak mostani állapotja statisztikai és geographiai tekintetben I–III. Pest, 1841. I. 281.

35 (Megjegyzés - Popup)

Vályi A.: i. m.: II. 545., Fényes E. i. m.: 1851. I. 233.

36 (Megjegyzés - Popup)

Gógánfa, másutt *Gógánfalva*: Egyházasfalva mellett fekvő kicsiny *possessio* volt. Szőlőhegyére a 17. század elejétől vannak adatok. Az 1900-as helységnévtár még önálló falutelepülésként szerepelteti Sopron vármegye csepregi járásban 28 lakóházzal és 193 lakossal. Ma Egyházasfalu része.

37 (Megjegyzés - Popup)

Égető Melinda: Szőlőhegyi szabályzatok és hegyközségi törvények a 17–19. századból. Bp., 1985. 16–17.

38 (Megjegyzés - Popup)

Wellmann Imre: Szőlősgazdák közösségei a jobbágyvilágban. História, 1983. 2.sz. 3., Égető M.: Szőlőhegyi ... 24. skk.

39 (Megjegyzés - Popup)

MOL P 623. Széchenyi család levéltára, Sárvár-Felsővidéki Uradalom iratai. Az iratcsomó feldolgozását folyamatosan végzem. Jelen közlemény a munka első eredményeiről szóló híradás, melyet, reményeim

szerint még további feldolgozások fognak követni.

40 (Megjegyzés - Popup)

fráng = tilalom lista a vétkekre kiróható bírság összegének feltüntetésével

41 (Megjegyzés - Popup)

Beszúrás Tibolth Mihály írásával: *és a' szőlőnek által adása?*

42 (Megjegyzés - Popup)

Tibolth Mihály írásával hozzátoldva: *Ezen kérdésekre a feleletek tizennégy napok alatt küldetessenek bé hozzám Sopronba. Czenken Május 15dikén 1812. Tibolth Mihály.*

43 (Megjegyzés - Popup)

A keltezés alapján a gógánfai hegyre vonatkozó válaszokat a horpácsi ispán már május 14-én megírta. (Ami persze csak úgy lehetséges, hogy vagy már korábban kézhez kapta a kérdéseket, vagy egyszerűen eltévesztette a dátumot.) Bozról május 16-án, Kövesdről és Lövőről május 19-én, Nagycenkről és Hidegségről pedig május 23-i keltezéssel adták meg a válaszokat.

44 (Megjegyzés - Popup)

Az aláírások sem itt, sem a többi helyi előljáróság által jegyzett válaszon nem sajátkezűek, hanem nyilvánvalóan a notáriustól származnak.

45 (Megjegyzés - Popup)

Az iratok alakiségéhez tartozik, hogy a válaszok félbehajtott ívrét papíron készültek. A cenki és a lövői ispán a kérdéseket megismételve, egyenként adták meg a válaszokat. A többiek csak számmal utaltak kérdésre. A boziak a 4. kérdést szétbontva, az a) és b) pontokat külön sorszámmal látták el, így náluk végül 10 pontossá vált a „környülállásos“ felelet.

46 (Megjegyzés - Popup)

Mivel ez időben egybeesik a nagy irtásvisszavételekkel (Mollay Károly: Sopron vármegye vázlatos története, 94-96. In: Csatkai Endre–Dercsényi Dezső: Sopron és környéke műemlékei. Bp. 1956. 39-112.), lehetséges, hogy másutt is ekkor volt a kimérés. Biztos támpontunk azonban erre nézve nincsen.

47 (Megjegyzés - Popup)

Az érintett szőlőhegyek törvényeinek publikása már folyamatban van.

48 (Megjegyzés - Popup)

Sághy Dániel 1787-ben vette bérbe Bozt Ivánnal, Cséri majorról, Hegykővel, Kövesddel, Hidegséggel, Nagy- és Kiscenkkal, Horpáccsal és Gógánfával együtt 6 évre. (Bártfai Szabó László: A sárvár-felsővidéki gróf Széchenyi család története II. 540. Bp. 1911–1926.) Így az eset mintegy 20 évvel a felmérés előtt történt.

49 (Megjegyzés - Popup)

Itt a győri püspöknek járó papi dézsmáról van szó, melyet a 17. századtól az uradalom mindenkori földesura bérelt. Beszedése szüretkor a hegyvámval együtt történt.

50 (Megjegyzés - Popup)

Vö. Égető Melinda: Az Alföld és a Dunántúl szőlőművelésének kapcsolata. – Szőlőművelés és borkészítés a racionalizálás előtt, 222. In: Tálas István (szerk.): *Dissertationes ethnographicae – Tanulmányok az anyagi kultúra köréből* I. 195-249. Bp. 1973., Uő.: *Az alföldi paraszti szőlőművelés és borkészítés története a középkortól a múlt század közepéig*. Bp. 1993. 210. (= Néprajzi Tanulmányok)

51 (Megjegyzés - Popup)

füzér, fizér = mérőpálca, űrtartalom méréséhez

52 (Megjegyzés - Popup)

fizérlés = füzerei mérés, akolás

53 (Megjegyzés - Popup)

A boziak a 8. kérdésre lakónikus tömörséggel csak ennyit válaszoltak: „*Bergrecht und Zehend wird jedesmal durch Herrschaftliche Beamte Abgenohmen.*”

54 (Megjegyzés - Popup)

Az országos szokásjog szerint az adásvétel egy több szakaszból álló, hosszas jogi procedura volt, melynek a teljes nyilvánosság, azaz a hegy előljárósága és a hegy népe előtt kellett végbemennie. Első lépésként az eladó köteles volt a szőlőt a hegymester által, előszóban felkínálni az elővásárlásra jogosultaknak: először a vér szerinti rokonoknak, majd azután a szomszédos szőlők birtokosainak is. (Vö. Égető Melinda: *Gewohnheitsrecht und Schriftlichkeit in der Tätigkeit der Weinberggemeinden Transdanubiens* (17–18. Jahrhundert) Megjelenés alatt.) Elméletileg a szőlőhegyek földesurainak is volt elővásárlási joguk, ezzel azonban nem mindenütt éltek. Néhány földesúr viszont – és közéjük tartoztak a Széchenyiek is – elég gyakran igénybe vette elővásárlási, sőt kibecsültetési jogát is.

55 (Megjegyzés - Popup)

A 6 település szőlőhegyein igen sok *extraneus* birtokos volt, akik lakóhelyük szerint nem voltak *boziak*, *hidegségi*ek stb. Ezek a kérdések azonban egy-egy adott település határában fekvő szőlőhegyre vonatkoztak, s a válaszokat is a helyi előljáróság adta meg, ezért a továbbiakban is alkalmazni fogom a megjelölés fenti formáját.

56 (Megjegyzés - Popup)

Mivel az áldomás adása országosan elterjedt szokás volt, különösen adásvételek alkalmával, a nemleges válasz legalábbis meglepő. Nem lehetetlen, hogy csak egy korábbi földesúri tiltás miatt tagadták meglétét a cenkiek. – Itt jegyzem meg, hogy a válaszokkal kapcsolatban, más pontoknál is, felvethető lenne, hogy a formális igazságon túl mennyiben tükrözik a valóságot? Ilyen mélységű forráselemzésre azonban e helyen

nincs módunk.

57 (Megjegyzés - Popup)

„*Kein extra gebrauch bei Verkauf, und Kauf an Weingärten ist in Holling gar einmallen.*“

58 (Megjegyzés - Popup)

Ez teljesen érthető, hiszen a népi kultúra kutatásából tudjuk, hogy a *saját szokás* mindig magától értetődő, természetes dolog. *Különös* legfeljebb a szomszédos hegy szokása lehetett volna, de ezt – sajnos – nem kérdezték meg tőlük.

59 (Megjegyzés - Popup)

Kövesd: „*A hegyestereket mindenkor az urasság tisztje proponálja, választja, és arra esküdteti.*“ Lövvő: „*Az uraság tisztje által szoknak választatni, esztendő folyássáro.*“

60 (Megjegyzés - Popup)

Szőlőföld táji területmértéke, mely a hegyvám mennyiségéből alakult ki. Nagyságát kb. 74 m²-re becsülik. Vö.: Bogdán István: A magyarországi hossz- és földmértékek a XVI. század végéig. Bp. 1978. 230.

61 (Megjegyzés - Popup)

Ez nem volt mindig így, legalábbis Lövön nem, mert válaszuk egyik fogalmazványában az szerepel, hogy régebben mindegyik pásztornak 1-1 robotnapot írtak jóvá szolgálatuk fejében.

62 (Megjegyzés - Popup)

Vö. Égető Melinda: Írott és íratlan törvény a nyugat-dunántúli szőlőhegyek életében a 17–18. században. (Megjelenés alatt.)

63 (Megjegyzés - Popup)

Vö. a 25. sz. jegyzetben írottakkal is.

64 (Megjegyzés - Popup)

Soproni Hírlap (továbbiakban S.H.) 1936. augusztus 29.

65 (Megjegyzés - Popup)

S.H. 1937. július 6.

66 (Megjegyzés - Popup)

Házi Jenő: Sopron sz. kir. város története. S., 1943. 293-4.o.

67 (Megjegyzés - Popup)

Soproni Levéltár (továbbiakban S.L.) 1857/58. évi telekkönyv. Földhivatal iratai.

68 (Megjegyzés - Popup)

S.L. 1875. évi telekkönyv

69 (Megjegyzés - Popup)

S.L. 1909. évi telekkönyv

70 (Megjegyzés - Popup)

S.L. Svt. 1/6. II. József-kori kataszteri térkép 1786 körül

71 (Megjegyzés - Popup)

S.L. Svk. 50. Sopron külsősége 1920.

72 (Megjegyzés - Popup)

1998. évi térkép másolata

73 (Megjegyzés - Popup)

lásd: 3. sz. képet

74 (Megjegyzés - Popup)

A remetelak helye a 2. sz. képen 13326/1, és a 3. sz. képen 4694-95. hrsz.

75 (Megjegyzés - Popup)

Csatkai Endre: A Virágvölgy múltjából. S.H. 1939. augusztus 13.

76 (Megjegyzés - Popup)

S.L. Acta pol. et oec. (továbbiakban Apoe) XI. 1337.

77 (Megjegyzés - Popup)

S.L. ua. XIX. 1270

78 (Megjegyzés - Popup)

S.L. 1909. évi telekkönyv

79 (Megjegyzés - Popup)

A kép eredetije Rétfalvi Lajos és felesége tulajdona

80 (Megjegyzés - Popup)

s.L. Apoe. XXIV. 9633.

81 (Megjegyzés - Popup)

S.L. Polgármesteri iratok (továbbiakban Pm.ir.) X. 41/1910.

82 (Megjegyzés - Popup)

S.L. ua.X/21/1906.

83 (Megjegyzés - Popup)

S.L. ua. X. 20./1906.

84 (Megjegyzés - Popup)

Kummert Lajos német nyelvű naplójának részlete. A napló rokonának tulajdonában, s annak szíves közlése nyomán

85 (Megjegyzés - Popup)

S.L. Pm.ir. X. 16/1909.

86 (Megjegyzés - Popup)

S.L. Sopron thj. város I. fokú iparhatósága E. iparlajstrom

87 (Megjegyzés - Popup)

S.L. Apoe. XXV. 23043/a.

88 (Megjegyzés - Popup)

Soproni Napló (továbbiakban S.N.) 1910. augusztus 3.

89 (Megjegyzés - Popup)

Nemzetőr 1910. augusztus 9.

90 (Megjegyzés - Popup)

Teljes neve: Soproni Concordia Férfidalegyesület. Az egyesület célja volt a magyar és német négyszólamú világi és egyházi férfiének művelése

91 (Megjegyzés - Popup)

S.H. 1933. július 25., 1934. augusztus 4.

92 (Megjegyzés - Popup)

Az összejöveteletről a rádió 5 perces közvetítést sugárzott és S.H. 1937. július 1.

93 (Megjegyzés - Popup)

S.H. 1937. július 6.

94 (Megjegyzés - Popup)

Perlaki Ferencné, Karner Éva –(Kismarton) gyűjtése és szíves közlése

95 (Megjegyzés - Popup)

S.L. Apoe. XXV. 26964/II.

96 (Megjegyzés - Popup)

Soproni Újság (továbbiakban S.U.) 1948. november 25.

97 (Megjegyzés - Popup)

Szabó Jenő: A Soproni Városszépítő Egyesület története 1864–1946 I. 1983. 12. o.

98 (Megjegyzés - Popup)

Csatkai Endre: A Soproni Városszépítő Egyesület története, kézirat. 18. o.

99 (Megjegyzés - Popup)

S.U. 1896. április 29.

100 (Megjegyzés - Popup)

Szabó J.: i.m. 103 o.

101 (Megjegyzés - Popup)

S.L. 1905. évi polgármesteri jelentés (nyomtatott) T8/1874.

102 (Megjegyzés - Popup)

Soproni Városszépítő Egyesület jelentése (nyomtatott) 1911. évről. T8/2417

103 (Megjegyzés - Popup)

i.m. 1912. évről

104 (Megjegyzés - Popup)

i.m. 1913. évről

105 (Megjegyzés - Popup)

S.L. Pm.ir. 490/1912.

106 (Megjegyzés - Popup)

S.L. Soproni Városszépítő Egyesület jegyzőkönyve (továbbiakban SVE jkv.) 1922. szeptember 24.

107 (Megjegyzés - Popup)

S.L. SVE 1928. évi jelentése

108 (Megjegyzés - Popup)

S.L. SVE Jkv. 1933. március 18.

109 (Megjegyzés - Popup)

S.L. SVE 1934. évi jelentése

110 (Megjegyzés - Popup)

S.H. 1935. augusztus 18.

111 (Megjegyzés - Popup)

S.H. 1928. augusztus 4.

112 (Megjegyzés - Popup)

S.L. SVE. Jkv. 1937. május 1.

113 (Megjegyzés - Popup)

S.L. SVE. Jkv. 1938. május 14.

114 (Megjegyzés - Popup)

S.L. SVE. 1939–41. évi szervezeti felépítése

115 (Megjegyzés - Popup)

S.L. SVE. 1940. évi jelentése

116 (Megjegyzés - Popup)

S.L. Pm.ir. III. 37/1944.

117 (Megjegyzés - Popup)

S.L. SVE. 1935. évi jelentése

118 (Megjegyzés - Popup)

A földnyilvántartás az 1970-es években tért át a nemzetközi normáknak megfelelően a területi adatok hektárban való nyilvántartására. A továbbiakban a területi adatokat hektárban, a termésátlagot q/ha-ban adjuk meg.

119 (Megjegyzés - Popup)

A térkép pontos címe: Ludovicus Kainranthy: Raepresentans Extensionem Lacus Ferteö et Paludis Hanságh, prouti et Fluviorum Ikva Répcze et Arabonis Kapuváriensis influxum in Hanságh cum accurata circumiancentium Locorum Situationem. Országos Széchényi Könyvtár Térképtára (a későbbiekben OSzK): Tk 1114.

120 (Megjegyzés - Popup)

A 19. század végi vita legfontosabb pontjait lásd: Nagy Imre: A Fertő régi áradásai. Századok 9 (1869) 690--709.; Nagy Imre: Sopron múltja. Századok 17 (1883) 12--57. és Pesty Frigyes: Elsüllyedt falvak a Fertő mentén. Vasárnapi Újság 1865/8--11.

121 (Megjegyzés - Popup)

A mondairodalomra néhány példa: Szentmihályi Imre: Történeti események tükröződése a Fertő vidéki néphagyományokban. Arrabona 16 (1974) 213--30.; Anton Mailly, Adolf Parr és Ernst Löger: Sagen aus dem Burgenland. Wien, 1931.

122 (Megjegyzés - Popup)

például: *magister rethium* („hálómester”) szerepel a következő kötetekben: Házi Jenő: Sopron szabad királyi város története. Oklevéltár. Sopron, 1921--1943. (a továbbiakban Házi): 1453: Házi I./4. 5; halászkok: 1453--1455: Házi II./3. 408; halászat: 1496: Házi I./6. 147--148; 1499: I./6. 179--180, Házi I./6. 180--181; halászcéh: 1480: Házi II./1. 194; 1501: Házi II./1. 274; 1503: Házi II./1. 286; 1531: Házi II./2. 51.

123 (Megjegyzés - Popup)

Póda Endre: Sopron Monographiája. Sopron, 1890. 2. kötet. 18--19. Lásd még: Winkler Elemér: A soproni céhek története a XV--XIX. században. Sopron, 1921. 8.

124 (Megjegyzés - Popup)

Bárdosi János: A magyar Fertő halászata. Sopron, 1994. 22--23.

125 (Megjegyzés - Popup)

Ortvay Tivadar: Magyarország régi vízrajza a XIII. század végéig. 1. kötet. Budapest, 1882. 306--310.

126 (Megjegyzés - Popup)

Irmtraut Lindeck-Pozza et al.: Urkundenbuch des Burgenlandes und der angrenzenden Gebiete der Komitate Wieselburg, Ödenburg und Eisenburg. 1--4. kötet. Wien, 1955--1985. (a továbbiakban Bgl.) 1074: Bgl. 1/16--17; 1199: Bgl. 1/36.

127 (Megjegyzés - Popup)

Többek között példaként hozható: 1074: Bgl. 1/16--17; 1262: Bgl. 1/281; 1264: Bgl. 1/304--305; 1281: Bgl. 2/153--154; 1297: Bgl. 2/307; 1299: Bgl. 2/325--327; 1299: Bgl. 4/364--365; 1316: Bgl. 3/89; 1317:

Bgl. 3/94--95; 1335: Bgl. 4/186; 1335: Bgl. 4/158--159.; Nagy Imre: Sopron vármegye története: oklevéltár. Sopron, 1889, 1--2. kötet (továbbiakban Nagy): 1353: Nagy 1/240--241; 1358: Nagy 1/293--296; 1457: Házi I./4. 242--243.

128 (Megjegyzés - Popup)

A Fertő *lacus*-ként való említésére, az arányok érzékeltetésére, a teljesség igénye nélkül, lásd a következőket: 1199: Bgl. 1/35--36; 1217: Bgl. 1/68--70; 1240: Bgl. 1/196; 1254: Bgl. 1/233--234; 1257: Bgl. 1/257--259; 1314: 75; 1317: 97--98; 1321: Bgl. 3/130--131; 1322: 140--141; 1326: 213; 1331: Bgl. 4/92; 1332: Bgl. 4/112--113; 1338: Bgl. 4/246.; Nagy Imre, Paur Iván et al.: Hazai okmánytár 1--5. kötet. Győr, 1865--1873. (a továbbiakban: Hazai) 1344: Hazai 1/187--8; 1347: Nagy 1/194--195; 1352: Nagy 1/237--238; 1353: Házi I./1. 100; 1363: Nagy 1/338--351; 1371: DL 5234; 1380: Házi I./1. 180--3; 1393: Nagy 1/516--517; 1393: Nagy 1/517--518; 1410: Nagy 1/ 617--618; 1411: Nagy 1/646--8; 1420: Nagy 2/48--9; 1429: Nagy 2/136--140; 1434: Nagy 2/214--225; 1435: Nagy 2/228--234; 1441: Nagy 2/306--8; 1453: Házi I./4. 5; 1457: Házi I. /4 193--194; 1457: Házi I./4. 242--243; 1472: Nagy 2/476--479; 1498: Nagy 2/576--577. Itt kell azonban megjegyezni azt is, hogy a német nyelvű oklevelekben ilyen típusú különbségeket nem tesznek: minden esetben *bei* (vagy *bey*) *dem See*--t említnek.

129 (Megjegyzés - Popup)

A *stagnum* Fertő említésére példaként hozható: 1217: Bgl. 1/72--74; 1254: Bgl. 1/233--234; 1317: Bgl. 3/95--96; 1425: Nagy 2/87--101; 1429: Nagy 2/136--140; 1434: Nagy 2/214--225; 1457: Házi I./4. 193--194.

130 (Megjegyzés - Popup)

1318: Bgl. 3/109--110.

131 (Megjegyzés - Popup)

1299: Bgl. 2/325--327.

132 (Megjegyzés - Popup)

Részlet a „Fertő tó környéke” című 1890--ben készült térképből. OSzK TM 1966.

133 (Megjegyzés - Popup)

1363: Nagy 1/338--351.

134 (Megjegyzés - Popup)

Egy határjárásból kiderül, hogy az Agyagostól és Szergénytől nem messze, északra elterülő Pomogy környéke is, hasonlóan az 1365-ben Agyagos és Szergény környékén tapasztaltakhoz, már 1265-ben is mocsaras volt: Bgl. 1/345--346.

135 (Megjegyzés - Popup)

1373: Nagy 1/402--404.: „*possessio ... Zergen iuxta aquam Fertew*”

136 (Megjegyzés - Popup)

1410: Nagy 1/ 617--618; 1411: Nagy 1/646--648.

137 (Megjegyzés - Popup)

1344: Hazai 1/187--8; 1360: Nagy 1/325--326.

138 (Megjegyzés - Popup)

1558: Nagy 2/628--648.

139 (Megjegyzés - Popup)

Károlyi Zoltán: A Fertő és Hanság vízügyi kérdéseinek mai állása. In: Stelczer Károly (szerk.): Beszámoló a Vízgazdálkodási Tudományos Kutató Intézet 1964. évi munkájából. Budapest, 1966. 170--187.

140 (Megjegyzés - Popup)

Emericus Bencze és D. Olay: Mappa Pratorum, ac elevationum Locorum in Lacu Pomogyensi existentium, Sítum et extensionem repraesentans. 1791--1794. Magyar Országos Levéltár, Eszterházy Gyűjtemény: S16/ 355.

141 (Megjegyzés - Popup)

Bendefy László -- V. Nagy Imre: A Balaton évszázados partvonalváltozásai. Budapest, 1969. 39--41. Figyelemre méltó lehet az a tény is, hogy a második *fluvius* Balaton oklevél (1347) csak egy év különbséggel született, mint az egyik, *fluvius* Fertőt említő oklevél (1346).

142 (Megjegyzés - Popup)

1318. május 3.: Bgl. 3/109--110 – Vitézfölde: „...*et exceptis tribus locis pyscature in fluvio seu loco Fertou in ipsa possessione Vytezfelde a parte orientali existentibus.....*”.

143 (Megjegyzés - Popup)

1318. szeptember 16.: Bgl. 3/114--5., Mönchhof részére.

144 (Megjegyzés - Popup)

1324. január 18.: Bgl. 3/167., Vitézfölde (Bánfalva, Apetlon).

145 (Megjegyzés - Popup)

1324. május 14.: Bgl. 3/175--176., Macskád, Mönchhof részére

146 (Megjegyzés - Popup)

1339. április 4. (benne az 1330. június 10-én kelt oklevél átiratával): Bgl. 4/261--262., Sorpon részére. Az oklevél magyar regesztája: Piti Ferenc (szerk.): Anjou-kori oklevéltár 23. kötet (1339) 190. szám alatt. Szeged, 1999.

147 (Megjegyzés - Popup)

1338: Bgl. 3/245., Sopron részére.

148 (Megjegyzés - Popup)

1346. július 8.: Nagy 1/186--189., Pomogy.

149 (Megjegyzés - Popup)

1360. május 21.: Nagy 1/325--326., Urkony.

150 (Megjegyzés - Popup)

Kivételt képez ez alól a győri káptalan által 1324. májusában, és az esztergomi káptalan által 1346. júliusában kiadott oklevél.

151 (Megjegyzés - Popup)

1435: március 3.: Nagy 2/228--34. Az oklevelekkel kapcsolatosan elképzelhető az is, hogy -- mivel az oklevél egyértelműen egyes korábbi oklevelek felhasználásával készült -- ha létezett is a *fluvius* Fertő elnevezés, 1435--ben már nem használták, azonban a régi oklevelek szövegét átvették, és hozzáillesztették a Fertőről alkotott saját képüket, elnevezésüket, vagyis a *lacus*-t.

152 (Megjegyzés - Popup)

Bácsatyai László, Elmar Csaplovics, Márkus István és Adele Sindhuber: *Digitale geländemodelle des Neusiedler See-beckens*. Eisenstadt, 1997. A mederviszonyok a 14--15. században az azóta bekövetkezett, a meder különböző részeinek különböző mértékű feltöltődése miatt, ha nem is alapvetően, de valószínűleg néhány tekintetben eltértek a mai viszonyoktól.

153 (Megjegyzés - Popup)

A Rába és a Rábca (Répcse) egyrészt az említett területektől való távolsága, másrészt hasonlóan jól körvonalazható középkori elnevezése miatt nem jöhet számításba.

154 (Megjegyzés - Popup)

Annak ellenére, hogy pontos adatok jelenleg még nem állnak rendelkezésre, a középkori Urkony település nagyjából ugyanerre a környékre tehető.

155 (Megjegyzés - Popup)

Ebből a felsorolásból némileg „kilóg” a ciszterci központtal, Mönchhoffal kapcsolatban említett Macskád és maga Mönchhof is, mely Pátfalvától (Podersdorf) délre, a tó keleti partvidékén helyezkedett el.

156 (Megjegyzés - Popup)

1318: Bgl. 3/114--5; 1324: Bgl. 3/175--176.

157 (Megjegyzés - Popup)

1558: Nagy 2/640.: „.....*necnon vadi in fine eiusdem possessionis Sarrod super stagnum Ferthew versus possessionem Pamagh tendentis, piscaturarumque eiusdem stagni Ferthew ad eandem porcionem pertinencium....*”

158 (Megjegyzés - Popup)

Érdekes itt azt is megjegyezni, hogy ezen a gázlón kellett átkelnie Pomogy felől a Nagymartoni család egyik illusztris tagjának (és fegyvereseinek) akkor, amikor télvíz idején (január második felében) -- egy 1356-os oklevél tanúsága szerint -- lerombolta Sarród falut. Lásd: Nagy 1/193/250--61.

159 (Megjegyzés - Popup)

1281: Bgl. 2/153--154.

160 (Megjegyzés - Popup)

Kis József: A Fertő tavának geographiai, historiai és természeti leírása 1797-ben. 351. In: Romy Károly György: Monumenta Hungarica 1. kötet. Pest, 1816. 229--424.

161 (Megjegyzés - Popup)

Részlet a "Fertő és környéke" című térképből. OSzK TM 1966.

162 (Megjegyzés - Popup)

Kis, 351--2.

163 (Megjegyzés - Popup)

1335: Nagy 1/132.

164 (Megjegyzés - Popup)

A könyv megírásának idejében, 1797-ben.

165 (Megjegyzés - Popup)

A vízszint 1727--28-as emelkedésére ugyanebben a gyűjteményben találtam információkat: Conscriptio regnicolaris Districtus Superioris Inclyti Comitatus Soproniensis de Anno 1728. 1--2. kötet. Eredetije a Soproni Levéltárban. Ezen időszak alacsony vízállásáról pedig Kis József írt 1797-ben megjelent munkájában (350.). Sopron vármegye levéltára, IV. A Sopron vármegye adószedőjének iratai, Országos összeírások.

166 (Megjegyzés - Popup)

Vö.: *Csizmadia Andor–Kovács Kálmán–Asztalos László*: Magyar állam és jogtörténet. Bp. 1972. 203.p. Ugyanakkor itt sem feledkezhetünk meg az uradalmak társadalom- és gazdaságszervező, a helyi gyakorlatot megerősítő, illetve megreformáló, szabályrendeletet alkotó, szokásjogot formáló szerepéről sem. A témához kapcsolódóan ilyen pl. a községi uradalomhoz tartozó Tömörd község és földesura által

1632-ben megkötött úrbéres egyezség is, amely döntően a szőlőtelepítéseket, szőlőhegyek művelését az utánuk járó földesúri jussokat szabályozta. Pannonhalmi Bencés Főapátság Levéltára, Chernel család levéltára, Időrendi sorozat, No. 93.

167 (Megjegyzés - Popup)

Degré Alajos: Megyei közgyűlések a XVI-XVII. századi török háborúk korában. In: Tanulmányok a magyar helyi önkormányzat múltjából. Szerk.: Bónis György, Degré Alajos, Bp. 1971. 35-52.p.

168 (Megjegyzés - Popup)

Győr-Moson-Sopron Megye Soproni Levéltára (SL): Sopron Vármegye Levéltára, IV.A.1.b. Sopron vármegye nemesi kis- és közgyűléseinek iratai, 5. doboz, 1688. jan. 12-i közgyűlés. Vö.: Uo. IV.A.1.o. Sopron vármegye szabályrendeletei (Statuta) állagot.

169 (Megjegyzés - Popup)

Gecsényi Lajos: Győr vármegye nemesi közgyűlési és törvénykezési jegyzőkönyveinek regesztái II. 1617-1626. Győr, 1995. Nr. 463. (74.p.)

170 (Megjegyzés - Popup)

SL: Sopron Város Levéltára, Oertel János Károly-féle rendezés, Lad. X. fasc. V. No. 86.

171 (Megjegyzés - Popup)

E.: Nagyszombati szőlőművesek czéhszabályai. = Magyar Gazdaságtörténelmi Szemle, IV. 1897. 479-481.p.

172 (Megjegyzés - Popup)

Nemes Lajos: Az egri szőlőművek napszámbére a XVIII. század első felében. = Archivum. A Heves Megyei Levéltár közleményei, 3. 1974. Eger, 73-82.p.

173 (Megjegyzés - Popup)

A forrás a történeti magyar jogemlékek klasszikus tárában sem került publikálásra: Magyar törvényhatóságok jogszabályainak gyűjteménye (Corpus statutorum Hungariae municipalium.) V/1. köt., A dunántúli törvényhatóságok jogszabályai. Összeállította, jegyzetekkel ellátta: Kolosvári Sándor, Óvári Kelemen, Bp. 1902. 214. skk. A forráskiadási szabályzat: A Magyar Országgyűlési Emlékek sorozat 1607-1790 közti részének szerkesztési és forráskiadási szabályzata. = Századok, 108. 1974. 436-475.p. A szövegben található pénzekre, vásárlóértékükre: *Zimányi Vera-Dányi Dezső:* Soproni árak és bérek a középkortól 1750-ig. Bp. 1989., ill a kötetben: *Huszár Lajos:* Pénzforgalom és pénzügyviszonyok Sopronban uo. 23-63.p. A mértékekre: *Bogdán István:* Magyarországi űr-, térfogat-, súly- és darabmértékek 1874-ig. Bp. 1991.

174 (Megjegyzés - Popup)

A következő, ()-be tett szövegrész a lap oldalsó javított szövegváltozata, az eredeti, áthúzott szöveg az alábbi: “azt resolvalta kegyelmessen, nem csak az szükséges élésnek szánt szándékkal fölvert drágaságnak

eltávoztatására és az mesteremberek úgy az szőlő munkások igen ártalmas minden vármegyékre és szabad várossokra oly parancsolatot bocsátott ki, hogy ősze gyűlvén, *(utána kihúzva: nem csak)* az szükséges táplálásnak szánt szándékkal okozot drágaságnak, eltávasztatássa, de még az mesterembereknek, úgy az szőlő munkásoknakis magoktul fölvert fölöttéb ártalmas béreknek megenyhítettessére s szatoltatására (sic!), az mostanyi időhöz alkalmaztatván magokat nemcsak *(az utóbbi szó sor fölé írt betoldás)* minden dolgoknak az árrárul tegyenek igazetást, de egyenlő tanácsal s akarattal mind az mesteremberek[ne]k, s mind pedig az szőlő munkásoknakis állando s bizonyos rendet szabjanak.

175 (Megjegyzés - Popup)

Sor fölé írt, betoldott szó, eredetileg: midőn.

176 (Megjegyzés - Popup)

Sor fölé írt szó; egyidejű szövegkiegészítés.

177 (Megjegyzés - Popup)

Utána kihúzott szó: maga.

178 (Megjegyzés - Popup)

A szövegrész helye nehezen eldönthető; bizonytalan kézzel inkább aláhúzták a fogalmazványban, s nem kihúzták.

179 (Megjegyzés - Popup)

Utána kihúzott szövegrész: “egyenlő akarattal s tanácsal illy rendet szabot,”.

180 (Megjegyzés - Popup)

Utána kihúzott szövegrész: “az ő rendetlen”.

181 (Megjegyzés - Popup)

Sor fölé írt, betoldott szó. Gyertyaszentelő Boldogasszony: február 2.

182 (Megjegyzés - Popup)

február 2-ig.

183 (Megjegyzés - Popup)

Utána kihúzva: pedig.

184 (Megjegyzés - Popup)

Utána kihúzva: pedig.

185 (Megjegyzés - Popup)

Utána kihúzott szó: adnyi.

186 (Megjegyzés - Popup)

Utána kihúzva: is.

187 (Megjegyzés - Popup)

Utána kihúzott szövegrész: 2 pinz.

188 (Megjegyzés - Popup)

Utána kihúzva: ne ké..

189 (Megjegyzés - Popup)

Sor fölé írt, betoldott szó.

190 (Megjegyzés - Popup)

Sor fölé írt, betoldott szó, de áthúzásra került, megtartását a mondat értelme megköveteli. Eredetileg leírt, kihúzott szövegrész: ugy által...

191 (Megjegyzés - Popup)

Sor fölé írt betoldás.

192 (Megjegyzés - Popup)

A szövegrész előtt kihúzva: “Negyedszer.”

193 (Megjegyzés - Popup)

Utána kihúzott tollhiba: fe..

194 (Megjegyzés - Popup)

Utána kihúzott tollhiba: fiz.

195 (Megjegyzés - Popup)

Nem teljesen helyesen javított szó; eredetileg: elsőken. Recte: első.

196 (Megjegyzés - Popup)

Hiányos szövegezés, kimaradt: a fenti összegeknél többet ne adjon!

197 (Megjegyzés - Popup)

Sor fölé írt betoldás.

198 (Megjegyzés - Popup)

Utána kihúzva: több.

199 (Megjegyzés - Popup)

Javított szám, eredetileg: 100.

200 (Megjegyzés - Popup)

Javított szó, eredetileg: hegyezéstül.

201 (Megjegyzés - Popup)

A jegyző a sor fölé írta a szám értelmezését is: ezeré[tül].

202 (Megjegyzés - Popup)

Utána áthúzott tollhiba: peo.

203 (Megjegyzés - Popup)

Utána kihúzva: jól.

204 (Megjegyzés - Popup)

Eredetileg áthúzott változat: ezek az.

205 (Megjegyzés - Popup)

Utána kihúzva: ugy.

206 (Megjegyzés - Popup)

Utána kihúzott szövegrész: “ne is tartozzik senkiis”.

207 (Megjegyzés - Popup)

Utána kihúzott tollhiba.

208 (Megjegyzés - Popup)

Utána kihúzott tollhiba: me.

209 (Megjegyzés - Popup)

Utána kihúzva: magát.